

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

**HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN ERTUĞRUL SANCAĞI'NDAKİ
FAALİYETLERİ (1912-1930)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rıfat ZENGİN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Refik ARIKAN

Bilecik, 2020

10181980

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

HİLÂL-İ ÂHMER CEMİYETİ'NİN ERTUĞRUL SANCAĞI'NDAKİ
FAALİYETLERİ (1912-1930)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rıfat ZENGİN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Refik ARIKAN

Bilecik, 2020

10181980

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSIS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: R. Fat ZENGİN
Anabilim Dalı : TARİH
Programı : Yüksek Lisans
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Refik AKIKAN
Tezin Özgün Adı : Hilâ-i Ahmer Cemiyetinin Ertuğrul
Sancağında faaliyetleri (1912-1930)
Tezin İngilizce Adı : The Activities of Turkish Red Crescent
In Ertuğrul Sancağı (1912-1930)

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 27 / 12 / 2019

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ ~~İY~~
~~ÇOKLUĞU~~ ile Tarih Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Refik AKIKAN

Üye: Doç. Dr. Mustafa SARI

Üye: Doç. Dr. Halim DEMİRYÜREK

Üye:

Üye:

İmza
H. H. H. H.
Halim

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun / / 20.... tarih ve
..... / sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Ertuğrul Sancağı'ndaki Faaliyetleri (1912-1930)” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Rıfat ZENGİN

27/01/2020

ÖN SÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden danışmanım Doç. Dr. Refik ARIKAN'a değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Doç. Dr. Refik ARIKAN bütün süreç boyunca her anlamda yanımda olmuş, desteğini ve katkılarını esirgememiştir. Savunma sınavı sırasında jüri üyeleri Doç. Dr. Mustafa SARI ve Doç. Dr. Halim DEMİRYÜREK'e çalışmamın son haline gelmesine değerli katkılar yapmışlardır. Bu vesileyle tüm hocalarıma ve bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme şükranlarımı sunarım.

Rıfat ZENGİN

27/01/2020

ÖZET

İsviçreli Henri Dunant, İtalya seyahatine çıktığı sırada Fransa-İtalya ittifakına karşı Avusturya İmparatorluğu'nun Solferino civarında 24 Haziran 1859 tarihinde yaptığı savaşa şahit olmuştur. Dunant, savaş sırasında yaşanan insanlık dışı olayları “Bir Solferino Hatırası” adlı eseriyle kaleme alarak yayınlamış ve böylece uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmıştır. Dunant'ın eseri kısa sürede tüm Avrupa'yı etkilemiş ve İsviçre Federal Hükümeti'nin öncülüğünde ve ev sahipliğinde yapılan toplantıya katılan devletlerden Belçika, Danimarka, Fransa, Hess, Hollanda, İtalya, İspanya, Portekiz, Prusya, İsviçre, Wurtemberg ve ABD gibi 12 devletin imzası ile 22 Ağustos 1864'te Cenevre Sözleşmesi imzalanarak Kızılhaç resmi olarak kurulmuştur.

Osmanlı Devleti ise bu sözleşmeyi bir faydası olmayacağı gibi zararı da olmaz mantığıyla 5 Temmuz 1865'te imzalamıştır. Hilâl-i Ahmer'in Türkiye'de asıl kuruluşu 1876-1877 Osmanlı Rus Savaşı'nın devam ettiği günlerde 14 Nisan 1877 tarihidir. Cemiyet, yardımlarına 1876-1877 Osmanlı-Rus Savaşı ile başlamış ve ardından 1893 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda da orduya yardımlarda bulunmuştur. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bundan sonra yardımlarını daha da artırarak Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya ve İstiklal Savaşı'nda gerek asker ve gerekse sivil kişilere yardımlarda bulunmuştur.

Öte yandan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Ertuğrul Sancağı'ndaki teşkilatlanması I. Dünya Savaşı yıllarına rastlamaktadır. Sancak dahilinde teşkil edilen şubelere bir yandan ahali tarafından bağışlar yapılırken yine Merkez-i Umûmi'den de muhtaç kimselere yardım yapılması amacıyla ianalar gelmekteydi. Yine İstiklal Harbi sırasında ve sonrasında sancak dahilindeki kaza ve nahiyelere gelen muhacir ile muhtaçlara da gerek nakdi olsun ve gerekse aynı yardımlar yapılmıştır. Hatta bu dönemde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından muhtaçlara Bilecik Kazası'nda 28 hanelik meskenler inşa edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hilâl-i Ahmer, Cemiyet, Kızılay, Muhtaç, İanat, Bilecik, Ertuğrul

ABSTRACT

Swiss Henri Dunant witnessed the war of the Austrian Empire against Solferino on June 24, 1859 against the France-Italy alliance when he traveled to Italy. Dunant wrote the inhumane events that took place during the war with his work "A Solferino Memory" and thus managed to attract the attention of the international public. Dunant's work has influenced all of Europe in a short time and 12 countries such as Belgium, Denmark, France, Hess, the Netherlands, Italy, Spain, Portugal, Prussia, Switzerland, Wurtemberg and the USA, which participated in the meeting hosted by the Swiss Federal Government and hosted With the signature of the state, on August 22, 1864, the Geneva Convention was signed and the Red Cross was officially established.

On the other hand, the Ottoman Empire signed this contract on 5 July 1865 with the logic that it will not be beneficial or harm. Hilal-i Ahmer's principal provider in Turkey 1876-1877 is April 14, 1877, the days of the Ottoman-Russian War continued. The community started its aid with the Ottoman-Russian War of 1876-1877 and then assisted the army in the 1893 Ottoman-Greek War. The Crescent-i-Ahmer Society increased its aid further and provided aid to both soldiers and civilians in the Tripoli War, the Balkan Wars, the First World and the War of Independence.

On the other hand, the organization of the Crescent Society in Ertuğrul Sanjak coincides with the years of the First World War. While donations were made to the branches established within the sanjak by the people of the city, there were also conventions from the Merkez-i Umûmi to help those in need. Again, during and after the Independence War, the immigrants and the needy who came to the accident and the townships within the sanjak were given both in cash and in kind. Moreover, in this period, 28 households were built in Bilecik District for the needy by the Crescent Society.

Keywords: Hilâl-i Ahmer, Cemiyet, Kızılay, Needy, İnanat, Bilecik, Ertuğrul

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

1.1. KIZILAY (HİLÂL-İ AHMER) CEMİYETİ'NİN KURULUŞU.....	8
1.1.1. Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kurulması.....	21
1.2. HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN TRABLUSGARP SAVAŞI'NDAKİ FAALİYETLERİ.....	22
1.3. HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN BALKAN SAVAŞLARI'NDAKİ FAALİYETLERİ.....	23
1.4. HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞI'NDAKİ FAALİYETLERİ.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN ERTUĞRUL SANCAĞI'NDA TEŞKİLATLANMASI VE FAALİYETLERİ

2.1. Ertuğrul Sancağı.....	40
2.2. Bilecik Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri.....	40
2.2.1. Bilecik Kazası'nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Sağlık Alanında Yaptığı Yardımlar.....	46

2.3. Osmaneli (Lefke) Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri.....	53
2.4. Gölpazarı Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri.....	55
2.5. Söğüt Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri.....	57
2.5.1. Söğüt Kazası'nda Hilâl-i Ahmer Yararına Düzenlenen At Yarışı.....	63
2.6. Bozüyük Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri.....	64
2.7. İnegöl Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri.....	65
2.8. Yenişehir Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri.....	67
2.9. Bilecik İmdat Heyeti.....	70
2.10. Bilecik-Eskişehir İmdat Heyeti.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN ERTUĞRUL SANCAĞI'NDA İNŞAAT ve ESİRLER İLE İLGİLİ FAALİYETLERİ

3.1. HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN BİLECİK'TE MUHTAÇLAR İÇİN YAPTIRDIĞI BARAKA İNŞAATI.....	78
3.1.1. Bilecik'te İnşa Edilen Barakaların 1927 Yılında Teftiş Edilmesi.....	102
3.2. HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN I. DÜNYA HARBİ SIRASINDA ERTUĞRUL SANCAĞI'NA KAYITLI MALÛL ASKERLERLE İLGİLİ FAALİYETLERİ.....	108
3.2.1. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ve Esirler.....	108
3.3.2. İngiliz Esir Kampları.....	111
3.3.2.1. Hindistan ve Burma (Myanmar)'daki Esir Kampları.....	112
3.3.2.2. Kıbrıs Adası'ndaki Esir Kampları.....	117
3.3.2.3. Mısır'daki Esir Kampları.....	118
3.3.2.4. Irak'taki Esir Kampları.....	123

3.3.2.5. Selanik Esir Kampı.....	124
3.4.3. Rusya'daki Esir Kampları.....	124
3.5.4. Fransa'daki Esir Kampları.....	125
3.6.5. Esir Kampı Tespit Edilemeyenler.....	126
SONUÇ	130
KAYNAKÇA	134
EKLER.....	136

GİRİŞ

SALİB-İ AHMER (KIZILHAÇ) DERNEĞİ'NİN KURULMASI

Dünyada XIX. yüzyılın ortalarına kadar gerek savaş meydanlarında yaralıları ve hastaları koruma ve gerekse ölenlerin defnedilmesi hususunda felaketzedelere yardım edecek herhangi bir örgüt ya da kuruluş teşekkül edilmediğinden dolayı savaşan taraflar, yaralıları ve hastalarını korumakta güçlük çekmekteydiler. Bu zamana kadar savaşan devletlerin anlayışı sadece savaşmaktı ve savaş sırasında ise yaralı ve hasta ayrımı söz konusu bile değildi. Bundan dolayı savaş sırasında tedavi ile kurtulabilecek hasta ve yaralılara müdahale edemediği için bu kişilerin çoğu savaş meydanlarında ölüyordu. Diğer taraftan XIX. yüzyıldan önce Türk-İslam Tarihi'nde yaralı ve hastalar ile muhtaç kimselere Kızılay benzeri yardımların yapıldığına dair bazı uygulamalar mevcuttur. Nitekim 1189-1192 yılları arasında Eyyubi Devleti ile III. Haçlı Ordusu arasında yapılan savaşta Eyyubi Hükümdarı Selahaddin Eyyubi'nin rehin alınan Haçlılara, Saint Jean Şövalyelerinin bakmalarına müsaade ederek harp yaralıları ve onların tarafsızlığı ilkesini Cenevre Sözleşmesi'nden 673 sene evvel uyguladığı görülmektedir (Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, 1950: 5).

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde ise yardıma muhtaç kimselere hanedan mensubu kadınlar ile dönemin varlıklı kadınlarının yaptıkları aşevleri, hastane, medrese, kervansaray gibi hizmetleri de Kızılay anlayışı içinde sayabilir (101 Soru? Cevapta Kızılay, 1976: 23). Kızılay gibi yardım yapan kuruluşlardan birisi de Ahilik teşkilatıydı. Ahilik teşkilatında her iş kolu ahilik sistemi içinde ayrı ayrı örgütlendiğinden bu iş kollarının kendine ait bir de "Orta Sandığı" da bulunurdu. Geliri üye aidatlarından oluşan bu sandığın işlevi ise evlilik, ölüm, hastalık, doğal afet vb. gibi durumlarda yardım yapmaktı. Ahilik Teşkilatı ayrıca aileye, eşe, ana-babaya, dini ve etnik kökenine bakmaksızın yardım yapardı (Yeniaras, 2000: 2). Yine bu bağlamda Osman Gazi'nin Bilecik İmareti'nde fakir ve yoksul halka haftanın üç gününde yemek ve giyecek vermesi bu amaca yönelik bir hizmet olarak sayılabilir (101 Soru? Cevapta Kızılay, 1976: 23).

Bu hususta eski başbakanlarımızdan Sadi İrmak'ın 1964 yılında Kızılay Dergisi'nde yayınlanan "Kızılay Düşüncesinin Tarihimizden Gelen Kaynakları" adlı

makalesinde “Kızılay, Türk Milletinin ruhundan ve tarihinden gelen ve adeta ikinci tabiat halinde olan yardım fikrinin yeni bir metodla, yani Batı metodu ile teşkilatlanmasından başka bir şey değildir. Bu müessese, aynı zamanda batılılaşma tarihimizin de bir vesikasıdır ve Türk müesseselerinin nasıl batılılaşması lazım geldiğini de gösteren bir klavuzdur” sözleriyle Kızılay gibi bir teşkilatın kurulmasından önce de zaten bu uygulamanın Türk kültüründe yerinin olduğundan bahsetmiştir (Polat, 2007: 2).

Kızıllaç’ın ortaya çıkışında ise din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin insanı ön planda tutan hümanizm fikri etkili olmuştur. İnsana değer verilmesi, korunması, yaralarının sarılarak acılarının dindirilmesi gibi fikirler hümanistler tarafından dile getirildikçe bu görüş dünyada birçok düşünür ve yazar tarafından destek gördü (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 5-6). Nitekim Hugo Grotius’un (1583-1645) ‘De Jure Belli et Pacis’ (Harp ve Sulh Hukuku) adlı eserinde ülkeler arasındaki silahlı çatışmalarda insanlık kurallarının gözetilmesine dair hususları ele alması (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 5-6) Batı’da da Kızılay benzeri düşünce ve uygulamaların eskiye dayandığını göstermektedir.

XVIII. yüzyılda ise Belzunce de Castel-Meron’un 1720-1721 yıllarında Marsilya’yı vuran afet sırasında gösterdiği fedakârca yaptığı yardımlar da bu tür uygulamalardan örnek olarak gösterilmiştir (Dunant, 1964: 67-68). 1743 yılına gelindiğinde yaralı ve hasta askerlerle ilgili olarak ve bundan sonra yapılacak savaflara örnek teşkil edecek bir olay yaşanmıştır. 1743 yılında Fransa-İngiltere arasında yapılan anlaşmada iki taraf da düşman yaralıları tedavi etmeyi, askeri harekât sırasında hastane ve ibadet yerlerine saldırmamayı karşılıklı olarak birbirlerine taahhüt etmiştir. Ayrıca ölen askerlere ait listeleri karşılıklı olarak birbirlerine vermişlerdir (Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, 1950: 5). Yine bu yüzyılda Prusyalı askeri bir doktor olan J. L. Schmucker 1776 tarihinde yazdığı “Melanges” isimli eserinde harp eden tarafların harp sırasında değil de harp başlamadan evvel yaralıların barınabileceği ve tedavi edileceği yeri aralarında anlaşarak tespit etmeleri gerektiğini belirtmiştir (Özcan, 1964: 614).

Bu fikirlerin en önemlilerinden biri de Jan Jacques Rousseau’ya aitti. Rousseau, savafların fertler arasında değil de devletlerarasında olduğunu belirterek yaralı bir

askerin artık düşman olarak görülemeyeceğini savunuyordu. 1780 yılında ise Parisli Kimya Profesörü Peyrilhe, hükümdarların kendi aralarında düşman esirlerine bakmalarını, tedavi gören yaralılar ile ve bu yaralıları tedavi etmeye çalışan sağlık ekiplerine askeri hastanelerin bir barınak olarak teşkil etmesi gerektiğini belirterek yaralılar veya hastaların ve onları tedavi etmeye çalışan sağlık ekibinin esir sayılmayarak bu kişilerin karşılıklı olarak mübadele edilmelerini emreden bir kanunu kutsal olarak kabul etmelerinin artık zamanı gelmedi mi? diye soruyordu. XIX. yüzyılın ortalarına doğru bu fikirler daha kuvvetli bir şekilde dile getirilmeye başlandı (Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, 1950: 5-6).

Nitekim Kırım Savaşı çok uluslu olması nedeniyle bu tür gelişmelere kapı aralamıştır. Modern hastabakıcı hemşireliğinin kurucusu olarak tanınan İngiliz Florence Nightingale ile Amerikalı Clara Barton ise bu hususta Cenevre Mukavelesi'nin kabulünde bir öncü ve bu örgütün kurulmasına ilham kaynağı olmuştur. Floranse Nightingale 1853-1856 Kırım Savaşı'nda İstanbul'a gelmiş ve burada fedakârca çalışarak binlerce yaralı müttefik askerin canını kurtarmıştır (Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, 1950: 5-6). Yine 1855 yılında ise Stanley ve 50 arkadaşı da Balaklava'daki hastaneleri teftiş etmişlerdir (Dunant, 1964: 67-68).

Miss Floranse Nightingale gibi Amerikalı Clara Barton'da Kuzey ve Güney Savaşı'nda hasta ve yaralı askerleri tedavi etmiş olup daha sonra da ülkesinde Amerikan Kızıllaç'ını kurmuştur (Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, 1950: 5-6).

Dünyada uluslararası örgütlü bir yardım kuruluşu fikrini ise ilk kez İsviçreli Henri Dunant dile getirmiştir. Henri Dunant, İtalya seyahatine çıktığı sırada Fransa-İtalya ittifakına karşı Avusturya İmparatorluğu'nun Solferino civarında 24 Haziran 1859 tarihinde yaptığı savaşa şahit olmuş ve "Bir Solferino Hatırası" adlı eseriyle şahit olduğu bu olayları uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmek için kaleme almıştır. Henri Dunant eserinde Solferino Savaşı'nın 24 Haziran'da başlayıp 15 saat kadar sürdüğünü ve iki ordunun ise yaklaşık olarak 300 binden fazla olduğunu belirtmiştir. Dunant'a göre bu savaşta ölenlerin sayısı ise 40 bin kişi civarındadır. Dunant'ı uluslararası bir yardım kuruluşu kurulması fikrine iten sebep ise savaş sırasında şahit olduğu olaylardır. Dunant'ı etkileyen olayları özetle ifade edecek olursak; savaş

sırasında askeri kantin hizmetlilerinin su isteyen yaralı askerlere su vermeye ve onları yerden kaldırmaya çalıştıkları sırada yaralanmaktadır. Keza yaralı ve hastalara, yiyecek ve içecek taşıyan arabalar dahi bomba ile vurulmaktadır. Su temininde büyük sıkıntılar yaşandığından hafif yaralılar susuzluktan ve açlıktan bitkin düşerek ölmektedir. Ayrıca hafif yaralılara zamanında müdahale edilemediği için kan kaybından ölmektedir. Bol miktarda pansuman malzemesi bulunmasına rağmen hekim, hasta bakıcı ve yardımcılarının yetersiz sayıda olması sebebiyle yaralılara müdahalede yetersiz kalınmakta ve bu yüzden de yaralıların çektiği acı iki katına çıkarak kargaşaya neden olmaktadır. Hatta hasta bakıcı ile yardımcılarını yeterli donanıma bile sahip değildir. Ağır yaralıları taşıyacak araç ise yoktur. Ölen askerlerin kişisel eşyaları ailelerine tam olarak gönderilememekteydi. Asker cesetlerinin üç gün ila üç hafta aralığı gibi geç bir sürede gömüldüğünden cesetlerin sinekler tarafından ısırılmasına ve yırtıcı kuşlar asker cesetlerini yemek için üzerlerinde uçmalarına neden oluyordu. Köylüler ise ölen askerleri alel-acele bir şekilde gömdüğü için bu defin işlemi sırasında bazı askerlerin halen canlı olduğuna dair emareler bulunmaktaydı. Yukarıda kısaca değindiğimiz olaylar, Henri Dunant'ı derinden etkilediği için onu, uluslararası bir yardım kuruluşunun kurulması gerektiğine dair bir düşünceye sevk etti (Dunant, 1964: 11-67).

Solferino Savaşı'ndan yaklaşık 3 yıl sonra 1862 yılında "Bir Solferino Hatırası" adlı eserini yayımlayan Dunant'ın eserinde belirttiği bu ilkeler Fransa İmparatoru III. Napoleon, Prusya Kralı ve birçok Avrupalı devlet adamı tarafından beğenilerek (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 8) Avrupa'da hasta ve yaralı askerlere yardım etmenin bir insanlık borcu olduğu fikri kabul edilmeye başlandı (Çapa, 2010: 9). Dunant'ın fikirlerinden etkilenenlerden biri de Cenevre Cemiyet-i Hayriyye Başkanı Gstav Moynier'di. Gstav Moynier, başkanı olduğu Cenevre Cemiyet-i Hayriyye Cemiyeti'nin ismine ilaveten "Muharip Ordulara Bir Gönüllü Hastabakıcı Heyeti" şeklinde değişiklik önerisini Cemiyetin 9 Şubat 1863 tarihinde yapılacak olan toplantısında yapmayı Henri Dunant'a teklif etti. Yapılan bu teklifin ardından Gstav Moynier'in öncülüğünde Henri Dunant, İsviçre Genelkurmay Başkanı Dufour, Dr. Appia ve Dr. Maunoir tarafından Beşler Komitesi adı verilen heyet gayr-ı resmi bir şekilde toplandı (Çapa, 2010: 10). 17 Şubat 1863 tarihinde alınan karar zerine Cenevre Cemiyet-i Hayriyye Cemiyeti'nin ismi "Uluslararası Askeri Yaralılara Yardım Derneği" olarak değiştirildi ve o yıl bu isim altında toplantılar yaparak değişik yerlerde ulusal

derneklerin kurulmasına önyak oldu (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 8-9). Ekim 1863'te yine gayr-ı resmi olarak toplanan Beşler Komitesi ismini de "Beynelmilel Komite" olarak değiştirmiştir. Komite, toplantıda orduların sağlık işlerine yardım etmek üzere ilk olarak bir gönüllü hasta bakıcı heyetin teşkil edilmesine daha sonra da uzman kişiler ve devlet temsilcilerinden oluşan bir konferans yapılması kararı almıştır. Beynelmilel Komite'nin 26-29 Ekim 1863'te düzenlediği konferansa 16 Avrupa devletinden İsviçre, Belçika, Hollanda, İtalya, İspanya, İsveç, Norveç ve Danimarka gibi birçok Avrupalı devletlerden temsilciler katılmıştır. Konferansın fahri başkanlığına ise İsviçre Genelkurmay Başkanı Dufour seçilmiştir. Yapılan toplantı sonucunda Cenevre Sözleşmesi'nin de temelini oluşturacak olan bazı kararlar alınmış (Çapa, 2010: 10) ve sorunların ancak resmi yetkililerin de katılacağı uluslararası bir konferans yapılarak çözülebileceği anlaşılmıştır. Konferansta, Uslararası Askeri Yaralılara Yardım Derneği'nin amblemi (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 8-9) toplantının İsviçre Devleti'nin girişimleri sonucunda gerçekleşmiş olması münasebetiyle İsviçre Devleti'nin milli bayrağına uygun olan ve beyaz zemin üzerine kırmızı haç işareti amblem olarak kabul edilmiştir (Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, 1950: 7). Konferansta alınan başlıca kararlar şu şekildeydi (Kızılay ve Kızıllaç'ın Milletlerarası Kaynakları, Sözleşmeler-Tüzükler-Kararlar, 1964: 11-12):

1) Her ülkede bir komite teşkil edilecek ve bu komitenin görevi ise savaş zamanında ihtiyaç halinde ordunun sağlık servislerine elinde bulunan tüm imkanlar dahilinde yardımcı olmaktır.

2) Merkezi İdare kendisine bağlı olan bu komitelere yardım etmek maksadıyla sayısı belirtilmemiş şubeler de teşkil edebilecektir.

3) Barış zamanında komiteler ile şubelerin görevi her çeşit maddi yardımları hazırlamak, gönüllü sağlık personeli yetiştirmek ve harp zamanında yetiştirdiği bu sağlık personelleri (hemşireler) arasından en faydalı olabilecekleri temin etmek gibi tedbirler almaktır.

4) Harp zamanında savaşan ülkelerin komiteleri imkanları dahilinde kendi ordularına yardım edecekler özellikle gönüllü sağlık personelini (hemşireleri) teşkilatlandırarak aktif duruma getirerek askeri makamların izni ile yararlılara bakılacak

mekanlarda hazır bulundurulacaklardır. Ayrıca bu komiteler tarafsız ülkelerin komitelerinden de yardım isteyebileceklerdir.

5) Çeşitli ülkelerin komiteleri arasında yapılacak olan bilgi alış-verişi Cenevre Komitesi'nin aracılığı ile yapılacaktır.

Alınan bu kararlar mucibince Uluslararası Komite'nin düzenlediği 26-29 Ekim 1863 Konferansı ile Ulusal Kızıllaç Derneklerinin kurulmasını ve daha sonra 22 Ağustos 1864'te yapılacak olan I. Cenevre Konvansiyonu'nunda toplanmasını sağlamıştır (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 9-10).

26-29 Ekim 1863 tarihleri arasında Konferans'da alınan kararlara resmîyet kazandırmak amacıyla 8 Ağustos 1864 yılında 16 devletin katılımıyla Cenevre Toplantısı başladı (Çapa, 2010: 10). Toplantı, İsviçre Federal Hükümeti'nin öncülüğünde ve ev sahipliğinde başlamış olup toplantıya Belçika, Danimarka, Fransa, Hess, Hollanda, İtalya, İspanya, Portekiz, Prusya, İsviçre, Wurtemberg, ABD, İngiltere, Rusya, Saksonya ve İsveç gibi devletlerin temsilcileri katıldı. Toplantıya katılan ilk 12 devletin imzası sonucunda 22 Ağustos 1864'te Cenevre Sözleşmesi imzalanarak resmîleştirildi (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 9-10).

Yapılan toplantı sonucunda harp zamanında seyyar ve sabit hastaneler ile ambulanslar tarafsız sayılmıştır. Bu hastaneler ile ambulanslarda tedavi hizmeti veren gönüllü ve resmî sağlık personeli de tarafsız kabul edilmiştir. Yine harp bölgesinde hasta ve yaralılara yardım eden sivil kişiler ile din adamlarının da tarafsız olduğu belirtilmiştir. Ayrıca tarafsızlığı belirtilen kişilerin kollarında beyaz zemin üzerinde Kızıllaç işareti olan bir kolluk takmaları gerektiğine işaret edilmiştir (Dunant, 1964: 81-82).

Cenevre Sözleşmesi'ne temsilci göndermeyen devletlere sözleşme tebliğ edilerek Sözleşmeyi kabul ve imzalaması için bir yıl gibi bir süre tanındı (Çapa, 2010: 10). Cenevre Sözleşmesi'ni kabul eden devletlerin sayısı gitgide arttı ve hemen her ülkede birer Kızıllaç Derneği oluşturuldu. Kurulan bu dernekler faaliyetlerini yalnız savaş zamanına ayırmakla kalmayıp barış zamanında dahi salgın hastalıklar ve doğal afetler gibi olağanüstü durumlarda da görev almaya başladı. Uluslararası Kızıllaç Derneği, kuruluşu itibarıyla siyasal iddialardan uzak; ilkeleri yönünden ise sadece insani

gayelere hizmet etmek maksadı taşıyordu. 30 Mart 1865 tarihinde Paris'te yapılan Kongre'de Kızılhaç Örgütü'nün din ve mezhep ayrımının üzerinde olduğunu belirtmesine rağmen Avrupa'nın bazı koyu Katolik ülkeler sözleşmeye imza atmadılar. 1868 yılına gelindiğinde koyu katoliklerin kaygıları giderilmiş ve aynı yıl Vatikan da bu sözleşmeyi imzalamıştır (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 10).

Cenevre Sözleşmesi ile resmen tanınan Milletlerarası Kızılhaç Komitesi'nin nihai protokolü 6 Temmuz 1906 tarihinde Cenevre'de imzalandı. Öte yandan 18 Ekim 1907 tarihli protokol ile de Cenevre Sözleşmesi'nin getirdiği kurallar deniz muharebelerinde de geçerli kılındı (Çapa, 2010: 10).

BİRİNCİ BÖLÜM

HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

1.1. KIZILAY (HİLÂL-İ AHMER) CEMİYETİ'NİN KURULUŞU

Cenevre Sözleşmesi'nin tam metni 11 Eylül 1864 tarihinde İstanbul'da yayınlanan Ruzname-i Ceride-i Havadis adlı gazetede yayımlandı (Saygılı, 2011: 11). Metinde Cenevre Sözleşmesi'ne temsilci göndermeyen devletlere Sözleşme'nin tebliğ edilerek sözleşmeyi kabul ve imzalaması için bir yıl gibi bir süre tanındığı vurgulanırken delege göndermeyen devletlerden birisinin de Osmanlı Devleti olduğu ifade edildi. Ahmet Mithat Efendi'nin deyişi ile Osmanlı Devleti "bu sözleşmenin bir faydası olacağına inanmadığı gibi bu işten zarar da meydana gelmeyeceğini düşünerek" sözleşmeyi 5 Temmuz 1865 tarihinde imzaladı (Çapa, 2010: 10). Osmanlı Devleti hatta Avusturya, Almanya, Papalık Makamı, Portekiz, Romanya ve Sırbistan gibi birçok Avrupa ülkesinden daha önce bu sözleşmeyi kabul etti (İzgöer ve Tuğ, 2013: 14-15). Fakat Dr. Besim Ömer (Akalin)'a göre ise milli bir cemiyet teşkilinin ahali ve devlet ricali tarafından ehemmiyetsiz görüldüğü ve Bâb-ı Âli'ce uygulanması hayalden ibaret olarak görüldüğü için gereken önem verilmemiştir (Dr. Besim Ömer, 2010: 74).

Türkiye'de Kızılay'ın kurulması için ilk fiili girişimde bulunan kişi Osmanlı ordusunda Macar asıllı bir albay olan Dr. Abdullah Bey'dir. Osmanlı Devleti, Abdullah Bey'i 1867 yılında Paris'te yapılan Sağlık Sergisi'ne delege olarak göndermişti. Abdullah Bey, Paris'te bu sırada toplanan Milletlerarası Sıhî Yardım Komitesi'nin toplantısına katılmış ve komite tarafından Türkiye'nin daimi temsilciliğine seçilmiştir. Ayrıca, kendisine 19 Eylül 1867 tarihinde Milletlerarası Yardım Komitesi Başkanlığı tarafından Osmanlı ülkesinde Yaralılara Yardım Derneği kurulması için de vekalet verilmiştir (Saygılı, 2010: 9).

Abdullah Bey, Paris'ten döndükten sonra yaralılara yardım derneği kuracağına dair verdiği söze karşın bu konuda destek bulamamıştır. Fakat 22 Kasım 1867 tarihinde Paris'te yapılan Milletlerarası Yardım Komitesi'nin konferans başkanı olan Kont Saverya tarafından Dr. Abdullah Bey'e çalışmaları hususunda yöreklendirici bir mektup geldi. Bu mektubu alan Abdullah Bey çalışmalarına dört elle sarılmış fakat başvurduğu

makamlar tarafından destek görmekten ziyade amacını dahi kimseye dinletememiştir. Resmi makamlar böyle bir girişimin Avrupa’da dahi uygulanamayacağını söyleyecek kadar konudan uzaktılar (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 13). Arzu ettiği desteği bulamayan Dr. Abdullah Bey’e bu hususta en büyük cesareti veren Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa olmuştur. Ömer Paşa, Abdullah Bey’e bu kurumu tanıdığını ve kendisine gerekli olan desteği vereceğini söyleyerek ondan Harbiye Nezareti’ne sunmak üzere bir taslak metni hazırlamasını istemiştir (Saygılı, 2010: 70-71). Diğer yandan da Tabipler Cemiyeti’nde bu konunun önemini anlatan Dr. Abdullah Bey, tabiplerin en önemli görevlerinin insan sağlığını korumak olduğunu belirterek cephedeki yaralı askerlerin tedavi edilerek yaşamlarının devamının sağlanmasının tabipler için bir insanlık borcu olduğunu vurgulamıştır. Abdullah Bey’in Tabipler Cemiyeti’ndeki konuşmasının ardından Osmanlı tabiplerinin çoğu onun bu fikrini desteklemiştir (Saygılı, 2011: 12). Tabipler Cemiyeti’nin de desteğini yanına alan Dr. Abdullah Bey, Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa ve Dr. Kırımlı Aziz Bey’in çalışmaları neticesinde Mekteb-i Tıbbiye Nazırı Marko Paşa’nın başkanlığında Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti kurulmuştur. 1869 yılında basılan Conference International Berlin’de geçen bilgilere göre 11 Haziran 1868’de Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti’nin üye sayısı ilk olarak 22 kişi olmuş daha sonra ise bu sayı 25’e çıkmıştır. Sultan Abdülaziz tarafından da desteklenen Cemiyet’in 66 kurucu üyesinin 43’ü tabiplerden oluşmaktaydı. Üyeler arasında Ömer Rüştü Paşa, Veli Paşa, Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane Müdürü Kırımlı Dr. Aziz Bey, Mr. Ch. Curtis, Baron Prokeschosten ve Avusturya Sefiri gibi devrin önemli şahsiyetleri bulunmaktaydı (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 14-15).

Cemiyet’in kurulmasından sonra bir nizamname hazırlamak üzere Meclis-i Sıhhiye İkinci Başkanı Dr. Salih Efendi, Dr Mavro Yani ve Dr. De Castro’dan oluşan bir encümen heyeti teşkil edildi (Çapa, 2010: 11).

Diğer taraftan Avrupalı liderlerin Kızılhaç’a önem vermeleri münasebetiyle Sultan Abdülaziz’den sonra Pertevniyal Valide Sultan da Cemiyet’i desteklemeye başladı. Avrupalılar, Osmanlı Devleti’nin kurduğu Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti’ni 22 Nisan 1869 yılında düzenlenen Berlin Kongresi’nde öğrenmişler ve kongreye Osmanlı Devleti’ni de davet etmişlerdir. Yapılan davete

Osmanlı Devleti adına Dr. Abdullah Bey, Paris Büyükelçiliğinde Askeri Ateşe olarak görev yapan Binbaşı Hüsnü Bey ve Osmanlı nazırlarından M. Aristarchi Bey katıldı. Kongre'nin 6. gününde Osmanlı Devleti adına söz alan M. Aristarchi Bey, Alman İmparatoriçesi, Başbakan Bismarck, Savaş Bakanı de Roon ve İçişleri Bakanı d'Eulenburg gibi Alman devlet ricalinin ileri gelenlerinin bulunduğu oturum da cemiyetin yeni kurulduğundan bahsederek İstanbul merkez teşkilatının 50 üyesinden 10 üyesinin kadınlardan meydana geldiğine işaret etmiştir. Cemiyet'in İstanbul dışında da şubeler teşkil etmekte olduğunu söyleyen Aristarchi Bey konuşmasında Osmanlıların Batı'dan gelen ışığa kapılarını açtığını ve Türklerin insanlar arasında ayırım yapmadan kardeşlik düşüncesini benimsediğini belirtmiştir. Aristarchi Bey, bu kurumun Osmanlı ülkesinde kabul görmesinin riskli bir durum olduğunu belirterek bu hususta Osmanlı Devlet ricalinin düşüncesini ise Osmanlı Devleti'nin heterojen bir yapıya mensup olduğu gerekçesi ile ülkede böyle bir kurumun varlığının çabuk kabul görebileceği gibi gayr-i müslim unsurların ise savaş sırasında Türk askerlerine yardımının güç olabileceğine işaret etmiştir. Sözlerine devam eden Aristarchi Bey, Osmanlı Devleti'nin yine de bu insancıl girişimi destekleyeceğini belirtmiştir. Konferansta Osmanlı Devleti'nde kurulan Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti'nin geçici heyetinin yönetici kadrosunda bulunan isimler şunlardır:

Başkan: Marco Paşa

Başkan Yardımcısı: Dr. Mongeri

Genel Sekreter: Dr. Abdullah Bey

Redaksiyon Sekreterleri:

I. Sekreter Yardımcısı: Dr. J. De Ceastro (Senior)

II. Sekreter Yardımcısı: Dr. Const. Limonides Bey

Muhasebeci: Charles G. Curtis (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 16-17).

Haziran 1869'da ise Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti'nin ilk nizamnamesi (tüzük) heyet tarafından kabul edilerek incelenmek ve tasdik edilmek üzere hükümete sunuldu. Ne var ki Seraskerlik makamı böyle bir

girişimi “sivillerin askerlik işlerine karışması” olarak yorumlamış ve yapılan bu teklife karşı çıkmıştır. Bu olumsuz gelişme sonrası nizamname, hükümet tarafından kabul edilmemiş (İzgöer ve Tuğ, 2013: 26-27) ve Dr. Abdullah Bey’in ölümünden sonra Cemiyet ilgisizlikten dolayı 1874 yılında dağılmak zorunda kalmıştı. Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti’nin dağılmasının nedenleri olarak derneğin amacının yeterince anlaşılması ve haç işaretinin derneğin resmi sembolü olarak görülmesidir (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 21-22).

1875 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki toprağı olan Hersek’te isyan çıktı. İsyancı asilere destek veren Sırbistan ve Karadağ Eyaletleri 29 Haziran 1876’da Bosna’nın Sırbistan’a Hersek’in ise Karadağ’a verilmesini istedi. Bu isteğı reddeden Babiâli’ye karşı Rus desteğı ile 1 Temmuz 1876’da Sırbistan, 2 Temmuz’da da Karadağ savaş ilan etti. Osmanlı Devleti, kendisine isyan eden bu iki eyaletini yenerek ağır bir şekilde bozguna uğrattı. Bu yenilgiyi hazmedemeyen Rusya, Balkan Bunalımı bahanesiyle 24 Nisan 1877’de (93 Harbi) Osmanlıya karşı savaş ilan etti (Uçarol, 2013: 386-401).

Yapılan bu savaşlar sırasında cephelerde yaralanan Sırp, Romanya ve Rus askerlerine ülkelerindeki Kızılhaç Cemiyetlerinin aktif olduğı gerekçesi ile yabancı Kızılhaç Cemiyetleri tarafından yardım götürülüyordu. Cenevre Sözleşmesi’ni imzalayan Osmanlı Hükümeti ve komutanları bu sözleşmenin sağladığı hukuk ve faydaları kavrayamadıkları için Osmanlı Devleti cephedeki yaralı askerlerine yardım hususunda büyük zorluklar çekiyordu. Osmanlı ordusunun bu şekilde müşkül duruma düşmesi böyle bir cemiyetin ne derece gerekli bir müessese olduğunu bazı Osmanlı devlet adamlarının anlamasını sağladı. Nitekim Osmanlı Ordusunun 8 Temmuz 1876 tarihinde Sırbistan ile yaptığı savaş sırasında Cenevre Uluslararası Komitesi’nin Başkanı Gustave Moynier tarafından yayınlanan 33. genelgede düşmanları kadar Türk askerlerinin durumunun da kendilerini ilgilendirdiğini fakat defalarca yazı yazılmasına rağmen Dr. Abdullah Bey’in ölümü üzerine Osmanlı Yaralılara İmdat ve Muavenet Cemiyeti hakkında bilgi alınamadığı ve yine İstanbul’dan edinilen malumata göre bu durumun kendilerinde cemiyetin dağıldığına dair kanaat oluşturduğu belirtilmiştir. Genelgeden de anlaşılacağı üzere Uluslararası Kızılhaç Örgütü herhangi bir ayırım yapmadan Osmanlı ordusunun yaralı askerlerine de yardım etmek istemiş fakat bu

hususta kendileriyle muhatap olacak herhangi bir yetkili bulamadıklarından yakınmışlardır. Yine bu hususta Gustave Moynier ayrıca Tıbbiye-i Şâhâne Cemiyeti üyelerinden Dr. Peştemalciyan Efendiye özel bir mektup yazmış ve mektubunda derhal İstanbul'da bir cemiyetin teşkil edilerek genel merkez ile iletişime geçilmesi durumunda Avrupa'nın yardımsever Kızılhaç Cemiyetlerinden muhakkak önemli yardımlar yapılacağını söylemiştir. Gustave Moynier'in tavsiyesini dikkate alan Dr. Peştemalciyan Efendi girişimlere başlamış ve mektubu Tıbbiye-i Şâhâne Cemiyeti'nde okumuştur. Cemiyet, bu hususta konuyu Sadrazam Rüştü Paşa'ya arz etmek üzere Tıbbiye-i Şahane Cemiyeti Başkanı Nurciyan Efendi ve üyelerden Dr. Peştemalciyan Efendi'yi görevlendirmiştir. Sadrazam Rüştü Paşa yapılan bu müracaatı önemli bularak gerekli yerlere talimat vermiştir. Bu girişimlerin ardından Yaralı ve Zayıf Askerlere İmdat ve Muavenet Cemiyeti'nin resmi olarak kuruluş çalışmalarını gerçekleştirmek üzere Tıbbiye Mektebi ile hükümet dairelerinden Tıbbiye ve Sıhhiye Cemiyetlerinden üyeler tayin edilmiştir (İzgöer ve Tuğ, 2013: 27-28).

Yapılan çalışmalar neticesinde 12 Ağustos 1876 tarihinde Mekteb-i Tıbbiye salonunda ve Marko Paşa başkanlığında bir toplantı tertip edildi. Toplantıya Mekteb-i Tıbbiye'den Dr. Serviçen Efendi ve Doktor Aziz Bey, Tıbbiye-i Mülkiye Meclisi'nden Dr. Kastro ve Dr. Voçino, İdare-i Sahhiye-i Askeriye'den İstepan Paşa ve Rıfat Bey, Sıhhiye İdaresi'nden Dr. Bartoloti ve Şakir Bey, Cemiyet-i Etibba'dan Dr. Nurciyan, Dr. Mortman, Dr. Peştemalciyan ve Dr. Polyak, Bahriye Nezareti'nden Suğyan Bey ve Hüsnü Bey ile Zabıta'dan Ömer Bey vekil olarak katıldılar (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 25-26).

Toplantıda Cenevre Sözleşmesi'nin incelenmesi, kullanılacak simge, cemiyetin tüzüğü, yardım toplama şekilleri ve yönetim kurulunun oluşturulması gibi konular ele alındı. Yapılan toplantı sonucunda Cenevre Sözleşmesi hükümlerine uyan bir yardım cemiyetinin kurulması kararı alındı (Yeniaras, 2000: 20). Toplantıda ele alınan meselelerden biri de kurulacak olan cemiyetin kullanacağı simgenin ne olacağıydı. Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti tarafından Kızılhaç simgesinin din ve mezhep ayrımı yapmayacağı duyurulmasına rağmen Müslümanlar arasında Hristiyanlığı çağrıştırdığı gerekçesiyle (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 27) ve Harbiye Nezareti'nin orduda Kızılhaç işareti kullanılmasının büyük mahzurlara sebep olabileceği için karşı çıkması

üzerine (İzğöer ve Tuğ, 2013: 29) Kıırlmlı Aziz Bey'in de desteğiyle (Saygılı 2011: 12) “*asker-i Osmâniyye'nin hissiyat-ı diniyyesine riâyeten*” (Çapa, 2010: 12) beyaz bez üzerine kırmızı yarım aylı bayrak kullanılması kararlaştırıldı. 21 Temmuz 1876 tarihli toplantıda ise yeniden kurulan dernek, Dr. Peştemalciyan'ın önerisi üzerine diğer Kızılhaç dernekleriyle iş birliğine başlamış olmakla beraber Cemiyet'in kullanacağı simgenin bütün devletlerce tanınması için Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti'ne müracaat edildi (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 27).

Diğer taraftan bu yazışmalar devam ederken derneğin tüzüğü düzenlenerek Bâbiâli'ye sunuldu. Harbiye Nezareti de haç yerine hilâlin simge olarak kullanılacağı hakkındaki kararı hükümet namına kabul ve tasdik etti (Saygılı, 2010: 12). Birçok Avrupa devleti kurulan bu yeni Cemiyet'in simgesini Salib-i Ahmer'le uyumlu çalışması kaydıyla kabul etmiş olmakla beraber 93 Harbi sırasında Rus Ordusu Başkumandanı Grandük Nikola'nın Hilâl-i Ahmer'e ehemmiyet vermeyeceğinin anlaşılması üzerine Osmanlı Devleti'de Salib-i Ahmer'e aynı şekilde mukabelede bulunacağını bildirdi. Osmanlı Devleti'nin bu tavrı karşısında Rus Hükümeti geri adım atarak Hilal-i Ahmer-i (Kızılay) tanımak mecburiyetinde kaldı (Saygılı, 2011: 50).

Bu olumlu gelişmelerin ardından Cemiyet'in kurucuları 14 Nisan 1877 tarihli toplantısında idare heyetini seçmiş ve böylece Cemiyet resmen kurulmuş oldu. Seçilen bu idare heyetinde reisliğe Meclis-i Umuru Sıhhiye İkinci Reisi Hacı Arif Bey, reis vekilliklerine P. Sarell ve Devlet Şûrası Âzasından Nuryan Efendi, veznedarlığa Osmanlı Bankası Umum Müdürü M. Foster, umumî kâtipliğe Hariciye Nezareti Umuru Sıhhiye Md. Feridun Bey ve azalıklara ise M. Barrington Kenetti, Sıhhiye Müfettişi Umumisi Dr. Bartoletti, Dr. Dickson, Dellasuda Faik Paşa, M. Von Has, M. Leral, Amerikalı General Mott, Dr. Baron Munday, Mabeyn Kâtiplerinden Nuri Bey, Doktor Peştemalcı Efendi, Âyandan Serviçen Efendi, Doktor Servastopoli gibi isimler yer alıyordu (Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949,1950: 12).

Aynı yıl padişahında himayesini de alan Cemiyet'in ismi İrâde-i Seniyye (padişah buyruğu) ile “Osmanlı Hilâl-i Âhmer Cemiyeti” oldu. Cemiyet, ilk toplantısını Beşiktaş Sarayı'nın Paşa Dairesi'nde yapmıştı. Cemiyet'in kurulduğu sene Osmanlı-Rus Savaşı devam ediyordu ve ordunun sıhî malzemeye ihtiyacı vardı. Fakat Cemiyet'in sermayesi birkaç yüz lira kadardı (İzğöer ve Tuğ, 2013: 28). Osmanlı Hilâl-i Ahmer

Cemiyeti derhal faaliyete geçerek başta yurtiçinden olmak üzere Kızılhaç'a üye ülkeler ile Hindistan ve Afrika'daki Müslümanlardan 72.000 altın toplandı (Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949,1950: 13). Toplanan bu paranın 30.000 lira kadarı ordunun sıhhi malzeme ihtiyacını karşılamak üzere harcandı. Dokuz ayrı savaş bölgesinde seyyar hastaneler kurulmuş olmakla beraber iki tane seyyar hastane de savaş hattında kuruldu. Başkent ve vilayetlerde yaralıları için dörder daimi ambulans ve trenler kiralanarak hazır bulunduruldu. Muhacirlere de birkaç bin lira kadar yardım dağıtıldı (İzgöer ve Tuğ, 2013: 28). Osman Hilâl-i Âhmer Cemiyeti özellikle Plevne savunması sırasında büyük yararlılıklar gösterdi. Cemiyet, bölgeye Dr. Osman Bey ve Dr. Charles S. Ryan adında iki operatörle 50 kadar doktor göndermiş olup burada 4000'e yakın hasta ve yaralıyı tedavi etmişti (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 29-30). Ayrıca Kızanlık Bölgesi'ne Binbaşı Naim Bey ve Şumnu Bölgesi'ne Hayrettin Bey gibi operatörler de giderek buralarda tedavi hizmeti vermişlerdir (Saygılı, 2011: 50). Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin hasta ve yaralı askerlere yardım etmesi Cemiyet'in önemini anlaşılabilir şekilde ona ilgi duyulmasını sağladı. Yardımsever insanların destekleri devam ediyordu. Yapılan bu yardımlar sayesinde Cemiyet, merkez teşkilatından sonra taşradan yapılacak olan yardımların merkeze ulaşabilmesi ve taşra ile merkez arasında sağlıklı bilgi iletişimi için taşrada da teşkilatlanmaya başladı. Bu dönemde taşra merkezlerinde açılan cemiyetler ve bu cemiyetlerin başkanlarının isimleri aşağıda gösterilmiştir (Yeniaras, 2000: 22-24).

Tablo 1: 1876-1877 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra Osmanlı Ülkesi'nde Açılan Hilâl-i Ahmer Merkez Şubeleri

Taşra Merkezleri	Başkan İsimleri
Malatya	Banka Şube Müdürü Bay Vilken
Aydın	Hacı Reşit Ağa
Edirne	Banka Müdürü Bay Blak
Ankara	Ahmet Bey
Beyrut	Dr. Fastoloça
Bursa	Ali Paşa
Girit	Sultezade Mehmet Bey
Kastamonu	Uğurluoğlu Hafız Mehmet Bey
Şam	İzzet Paşa
Çanakkale	Hacı Feyzi Efendi
Diyarbakır	Veli Paşa
Erzurum	Nafiz Paşa
Kıbrıs	Kibriyano Efendi

Manisa	Nuri Bey
Selanik	Hafız Halil Efendi
Samsun	Dr. Karol
Sana	Mustafa Paşa
Saray Bosna	Dr. Kuçe
Sivas	Bay Triyandofijo
İzmir	Sabri Paşa
Trabzon	Rahip Matoz Efendi
Varna	Bay Kurt

Kaynak: Orhan Yeniars, Türkiye Kızılay Tarihi'ne Giriş, 2000: 22-24

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, bu savaşta 25.000 kadar hasta ve yaralıyı tedavi etmeyi başardı. Savaş bittiğinde ise Cemiyet'in kasasında 61.000 Osmanlı Lirası kalmış olup, kalan bu para daha sonra kullanılmak üzere (Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, 1950: 13) Hilâl-i Ahmer'in fahri veznedarlığını yapan Dellasuda Faik Paşa tarafından Osmanlı Bankası'na yatırıldı (Çapa, 2010: 13).

Osmanlı Devleti'nin Ruslara yenilmesini bahane eden Sultan II. Abdülhamid Han 14 Şubat 1878'de (Uçarol, 2013: 491) Meclis-i Mebusan'ı kapatarak anayasayı rafa kaldırdı ve böylece otuz yıl kadar sürecek olan bir istibdat dönemine girilmiş oldu. Bu dönemde örgütlenmeler hoş karşılanmamış, siyasal ve sosyal etkinlikler yasaklanmış ve bütün kurumlar kapatılmıştı (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 30). Bu baskıcı dönemden Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de nasibini aldı. Prof. Dr. Mesut Çapa 2010 yılı basımlı Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925) adlı eserinde Celal Muhtar Özden'in hatıralarında padişahın cemiyet isminden tevahhuş etmesinden dolayı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin ismi dahi ağza alınmaz hale geldiğini belirtiyor (Çapa, 2010: 13).

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'na kadar yaklaşık yirmi sene kadar hiçbir faaliyette bulunmadı. Yunanlılarla savaş başlayınca 25 Mayıs 1897 tarihli Sadaret tezkiresi ile eski üyelerden kalanlara yeni bazı üyelerinde dahil olması sonucunda Cemiyet tekrar faaliyete geçti. Cemiyet'in başkanlığına eski üyelerden heyetin ikinci başkanı Nuryan Efendi seçildi. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne bu savaş sırasında halktan ve Uluslararası Kızılhaç Cemiyetleri tarafından yardımlar geldi. Kiralanan iki adet hastane vapuruyla Galos'tan yaralı askerlerin nakli gerçekleştirilerek orduya bol miktarda sülfat, tıbbî eşya, sağlık edevatı (İzgoer ve Tuğ, 2013: 30) ve kinin gönderildi. Savaş bittiğinde ise Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin kasasında 10.000 lirası kalmıştı (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 30).

Bir süre sonra Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, üyelerden Şura-yı Devlet Maliye Dairesi Başkanı Cemal Bey’i Cemiyet başkanlığına ve diğer bazı kişileri de üyeliğe seçerek bu kişilerin tayinlerinin onaylanmasını Sadaret Makamı’ndan talep etti. Sadaret Makamı’na bu konu ile alakalı olarak 15 Eylül 1902’de padişah irade-i seniyyesi ile bu konuda padişahın tasavvurları olduğunu ve şimdilik bu işin geciktirilip ertelenmesi gerektiğine dair bir emir geldi. Bu olaydan sonra 23 Temmuz 1908 II. Meşrutiyet’in ilanına kadar Hilâl-i Ahmer’in ihya edilmesi ile ilgili düşünce dile dahi getirilemedi (İzgöer ve Tuğ, 2013: 30).

Yunanlılar ile yapılan savaştan sonra Cemiyet hiçbir faaliyette bulunmamış hatta bu dönemde Avrupa’da yapılan konferansların çoğuna dahi katılmadı (Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, 1950: 13). 1904’te çıkan Rus-Japon Savaşı (Uçarol, 2013: 486) sırasında dünyanın her yerinden Uzak Doğu’ya Kızılhaç Heyetleri yardım etmek üzere gönderilmişti. Bir süredir uykuda olan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti kasasındaki 500 lira kadar küçük meblağ ile her iki tarafın yaralı ve hasta askerlerine yardım etmek için Sadaret Makamı’nda izin istedi. Ne var ki bu konuyla alakalı olarak Sadaret Makamı’ndan Cemiyet’e herhangi bir cevap verilmedi. 4 Aralık 1905’te ise Yıldız Sarayı, hazinenin sıkıntısını hafifletmek için Sadaret’e Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin kasasında ne kadar para olduğunu soruyordu. Özellikle Cemiyet’in kurucularından Dellasuda Faik Paşa’nın Cemiyet’in parasının Osmanlı Bankası’nda 5-10 bin lira kadar küçük bir meblağdan ibaret olduğunu ve bu paraya el sürmenin uygun olmayacağını söylemesi üzerine bu düşünceden vazgeçildi (İzgöer ve Tuğ, 2013: 31).

Osmanlı-Yunan Savaşı’ndan sonra Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Sultan II. Abdülhamid’in baskıcı yönetiminden dolayı suskun kalmışsa da aynı meşrutiyetçi düşünce gibi aydınlar tarafından destek görmeye devam etti. Özellikle bu hususta Batılı bir eğitim sistemini benimseyen Tıp Okulu’nun yetiştirdiği aydın kişilerin destekleri etkili olmuştur (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 30-31).

Diğer yandan Besim Ömer Paşa, Uluslararası Kızılhaç Örgütü’nün 1907 yılında Londra’da yapılan toplantısına Tevfik Paşa’nın zorlaması ve ısrarı üzerine katıldı. Konferansın son günlerinde toplantıya katılan Besim Ömer Paşa 15 Haziran günü yapılan oturumda Hilâl-i Ahmer’in halen resmi olarak kabul edilmediği gerekçesi ile bu

konuyla alakalı olarak söz aldı. Ömer Paşa konuşmasında yaklaşık 300 milyonu bulan Müslüman âleminin hem tarihi hem de dini yönden Haç işaretini kabul edemeyeceğini belirterek artık Hilâl-i Ahmer işaretinin Uluslararası Kızılhaç Örgütü tarafından kalıcı olarak tanınması gerektiğine dair önerisini gündeme getirdi fakat bir sonuç alınamadı. Aynı yıl Lahey’de yapılan konferansta da bu öneri Besim Ömer Paşa tarafından yine gündeme getirilmesine rağmen kabul edilmemiş (Dr. Besim Ömer, 2010: 95-100) ancak bu öneri 10 Mayıs 1912 tarihinde yapılan IX. Washington Salib-i Ahmer Konferansı sırasında bütün devletlerce kabul edilmiştir (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 32). Böylece Hilâl-i Ahmer işareti Uluslararası Kızılhaç Örgütleri tarafından resmen tanınmış oldu. Ayrıca Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ne gönderdiği 1 Kasım 1911 tarihli resmi yazısıyla da Hilâl-i Ahmer işaretinin kabul edildiği böylece teyit edilmiş oldu (Dr. Besim Ömer, 2010: 100).

23 Temmuz 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanından sonra oluşan özgürlükçü ortamdan dolayı sosyal ve siyasal amaçlı dernekler kurulmaya başlamıştı. Bu derneklerden biriside tekrar faaliyete geçirilmeye çalışılan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ydi. 1911 yılında İstanbul’da çıkan Aksaray Yangını sırasında imdat heyetleri oluşturan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti aynı zamanda hastaları tedavi ederek evsiz insanlara da yiyecek ve içecek temin etti. Ayrıca Uluslararası Kızılhaç’ın Hanımlar Merkezi’ne de yardım için başvuran Hilâl Ahmer Cemiyeti’ne Japonya, ABD, Fransa, Portekiz, Macaristan, Romanya, Danimarka, Rusya ve Sırbistan gibi ülkelerin Kızılhaç cemiyetlerinden de 5.000 lira kadar nakdi yardım geldi. Toplanan bu yardımlara ülke içinden toplanan yardımlar da dâhil edilerek muhtaç aileler için kullanıldı. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin bu yangın sırasında yaptığı yardımlar halk ve devlet nezdinde takdirle karşılandığından Cemiyet’in ne derece önemli bir kurum olduğu bir kez daha anlaşılabilir yeniden yapılanması gündeme geldi (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 36).

Aksaray Yangını’ndan sonra Cemiyet’in eski kurucularından Dellasuda Faik Bey’in liderliğinde (İzğöer ve Tuğ, 2013: 33) Prof. Dr. Weting Paşa, Eski Hariciye Nazırı ve o zamanki Paris Sefiri Rıfat Paşa’nın hanımı, Ali Galip Bey ve Mazhar Bey gibi devrin üst düzey bürokratları tarafından Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin ihyaen kurulması veya başka bir deyişle yapılanmasıyla ilgili girişimler başladı (Karal

Akgün ve Uluğtekin, 2000: 36). Bu girişimlerin ardından yaklaşık bir buçuk sene sonra Paris Sefiri Rıfat Paşa'nın hanımının gayretleriyle oluşturulan gayr-ı resmi bir heyet, Hilâl-i Ahmer namına 4-5 bin lira kadar para toplamayı başardı (İzgöer ve Tuğ, 2013: 33). Bu çalışmalar devam ederken bir yandan da Cemiyet'in halk nezdinde tanınırlığını artırmak için gazetelerde propaganda yayınlanıyordu. Bu sırada Cemiyet'in tekrar örgütlenmesi için hükümetle birtakım temaslarda bulunan Rıfat Paşa'nın çabaları sonucunda sadrazamlık makamı, cemiyet nizamnamesinin hazırlanması için Bahriye, Harbiye, Dahiliye, Hariciye, Maarif ve Sıhhiye nezaretlerinden temsilcilerin oluşturacağı bir komisyonun kurulmasını istedi. Kurulan bu komisyon Dr. Esat Bey, Dr. Besim Ömer Paşa, Hariciye Nezareti Umur-ı Siyasiye Müdürü Salih Bey, Emekli Tabip Miralay Mehmet Ali Bey, Tabib-i Askeriye Müdürü Doktor Binbaşı Ali Galip Bey ve Daire-i Umur-ı Sıhhiye Müfettişi Umumisi Kasım İzzettin Bey gibi isimlerden oluşuyordu. Dr. Besim Ömer Paşa'nın evinde düzenli olarak toplanan komisyon üyeleri nizamnameyi hazırlayarak incelenmek üzere Devlet Şurası'na sundu (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 36-37).

Memleketin ihtiyaçlarına da uygun olarak hazırlanan nizamname, Devlet Şurası'nca incelenerek kabul edildi. Cemiyet'e kurucu üye olmak için bakanlar, ilim adamları, meclis üyeleri, milletvekilleri, doktorlar ve tüccarlar gibi toplumun çeşitli kesimlerinden meydana gelen 100 kadar kişi kayıt oldu. Cemiyet, ilk toplantısını yeni üyeleriyle 7 Nisan 1911 akşamı Tokatlıyan Oteli'nde yaptı. Toplantı, Sadrazam İsmail Hakkı Paşa Hazretlerinin konuşmasıyla açıldı. Toplantıda yapılan seçimler sonucunda başkanlığa İsmail Hakkı Paşa ve 30 kişi genel merkez üyeliğine seçildi (İzgöer ve Tuğ, 2013: 34).

Bu toplantıdan bir hafta sonra bir araya gelen genel merkez üyeleri de idare heyetini seçti. İdare heyeti şu kişililerden oluşuyordu (Çapa, 2010: 14):

Başkan: Rıfat Paşa

Başkan Vekili: Prens Abbas Paşa ve Talat Bey

Umûmî Müfettiş: Mehmet Ali Bey

Başkâtip: Rıfat Bey

Muhasebeci: Kemal Ömer Bey

Veznedar: Fuad Bey

Veznedar Muavini: Edhem Pertev Bey

Katip Muavini: Haydar Bey ve Münir Niğar Bey

Yaşanan bu gelişmelerin ardından Osmanlı Hilâl-i Âhmer Cemiyeti'ni Padişah Sultan Mehmed Reşat himayesine almış ve Cemiyet'in fahri başkanlığına da Veliâht Yusuf İzzettin Efendi seçilmişti. Sarayın desteğini de yanına alan Cemiyet'e Veliâht Yusuf İzzettin Efendi tarafından 50 lira kadar yardım ve Tophane'de üç katlı bir bina bağışlandı. Cemiyet'in birinci idare merkezi olan bu bina daha sonra iş yoğunluğunun artması ve de başkentten uzak olması münasebetiyle Sultan Mahmut Türbesi civarında yeniden inşa edilen dört katlı kârgir bir binaya taşındı (İzğöer ve Tuğ, 2013: 34).

1911 ve 1912 yılları arasında yoğun bir şekilde teşkilatlanmaya giden Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin ilk merkez şubeleri İzmir, Bursa, Hanya, Trabzon gibi yerler olurken Kadıköy, Erenköy, Göztepe, Kütahya, İznik, Bodrum, Gemlik, Maçka-Kadıköy ve Adana Kazası da başlıca ilk şubeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine bu dönemde Adalar, Ayestefanos-Makriköy'de kadınlar şubeleri de teşkil edilmiştir. 1912 yılında ise Osmanlı Hilâl-i Âhmer Cemiyeti'nin ilk defa sistemli bütçesi oluşturulmuştur (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 42-43).

Tablo 2: 1912 Yılında Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Oluşturulan İlk Sistemli Bütçenin Hesap Verileri

	Kuruş	Para
Sene-i Sabıka Sermayesi	8.226.448	125
328 (1912) Senesinde İnanat	35.068.701	75
Varidat-ı Muhtelif	10.970	125
Faiz	628.162	125
Yekûn	43.934.383	

Kaynak: Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 42-43

1914 yılı başlarında Kızılay ve Dahiliye Nezareti tarafından vali ve mutasarrıflara gönderilen yazıda merkez ve şube teşkil edilmeyen yerlerde bu hususta harekete geçilmeleri istenmiştir (Çapa, 2010: 31). Hilâl-i Ahmer Cemiyeti aynı yıl

Osmanlı Hükümeti tarafından da desteklenmiştir. Nitekim hükümet, 23 Mayıs 1914 tarihinde çıkardığı kanunla Merkez-i Umûmi ile vilayetlerde teşkil edilen şubeler arasındaki telgraf haberleşmesi, toplanan eşya ve nakit paranın gönderilmesi sırasında herhangi bir ücret alınmayacağına dair karar almıştır (Tepekaya ve Kaplan, 2003: 148).

Milli Mücadele'ye verdiği destekten dolayı TBMM'nin de takdirini kazanan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin ismi 1923'te Merkez-i Umûmi Heyeti kararıyla Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti olarak değiştirildi (Çapa, 2010: 24). Nizamname gereğince topluca istifa eden Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umûmisi'nin İdare Heyeti'nin bu istifaları Meclis-i Umûmi'nin 6 Ağustos 1925 tarihindeki toplantısında kabul edilmiş ve yapılan seçimler sonucunda yerlerine yeni idare heyeti için 30 kadar aza seçilmişti. Aslında seçim yapılmasının nedeni nizamnameden ziyade Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin merkezini İstanbul'dan Ankara'ya taşıyacak kişileri idare heyetine getirmektir. Yeni idare heyetine giren azalardan biri olan Ertuğrul Mebusu Dr. Fikret (Onuralp) Bey Efendi'de ikinci başkanlık görevine seçilmişti (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 436). Aynı yıl nizamname gereğince Cemiyet'in Merkez-i Umûmisi İstanbul'dan Ankara'ya nakledilmiştir (Çapa, 2010: 24).

1925 yılında ise Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Umûmi Meclisi toplantısında I. Dünya Savaşı'ndan sonra Batılı ülkelerde faaliyet gösteren Gençlik Hilâl-i Ahmeri ilk kez gündeme getirilmiş ve bu hususta araştırma yapılması kararı alınmıştır (Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949,1950: 68). Amacı yeni nesillere insanlık, şefkat ve yardım duygularını geliştirmenin yanında dernekle ilgili temel bilgi ve beceriye sahip olmayı hedefleyen Gençlik Hilâl-i Ahmeri 23 Mayıs 1933'te Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin Ana Nizamnamesi'nin 137. maddesi gereğince cemiyetin bünyesine bağlı olarak Türkiye Hilâl-i Ahmer Gençlik Kurumunun ilk, orta, lise ve dengi okullarda teşkiline karar verilmiştir (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2001: 314-315).

Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ismini Atatürk'ün önerisiyle 28 Nisan 1935 tarihinde yapılan genel kongrede oy birliği ile Kızılay olarak değiştirdi. 22 Eylül 1947'de ise Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan yeni tüzük gereği Kızılay'ın ismi bu defa Türkiye Kızılay Derneği olarak değiştirilmiştir (Kızılay Kızıllaç Hareketi, 2001: 61). Ayrıca Uluslararası Kızıllaç-Kızılay Hareketi'ne "Kızıl ay" amblemi de Türk

Kızılay'ı tarafından verilmiştir Kızılay Tarih, (Kasım 2019), *Tarihçe*, [Erişim: 28 Kasım 2019 Kız<http://kizilaytarih.org/tarihce.html>].

1.1.1. Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kurulması

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Nizamnamesi'nin 43. maddesine göre Osmanlı Hanımları; İstanbul ile vilayet, sancak ve kazalarda buldukları yerlerin erkek şubelerine bağlı olmak kaydıyla sadece yardım toplama ve ihtiyaç malzemeleri hazırlamak üzere şubeler teşkil edebilirdi (İzgoer ve Tuğ, 2013: 58).

Nitekim Osmanlı Devleti bünyesinde teşkil edilen ilk örgütlü kadın derneğinin ismi Cemiyet-i İmdadiye olup 1908 yılında Fatma Aliye Hanım önderliğinde sınır boylarında görev yapan askerlere giyecek yardımı yapmak amacıyla teşkil edilmiştir. Daha sonra yine yardım yapmak amacıyla teşkil edilen kadın dernekleri içerisinde en önemlisi Hilâl-i Âhmer Kadınlar Merkezi olmuştur. Hilâl-i Ahmer Kadınlar Merkezi'nin teşkiline yönelik ilk adımlar 1910 yılında dönemin Hariciye Nazırı Rıfat Paşa'nın eşi tarafından başlatılmıştır. Hatta Rıfat Paşa'nın eşi Hilâl-i Ahmer yararına Ayazpaşa'daki konaklarında bir serginin tertip edilmesine önayak olmuştur. Bu tarihlerde derneğin ismi ise basında Hilâl-i Ahmer Kadınlar Heyeti olarak zikredilmektedir. Daha sonra Hilâl-i Ahmer Osmanlı Kadınları ismini alan Kadınlar Merkezi ile ilgili çalışmalar Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 21 Nisan 1911 tarihinde Tokatlıyan Oteli'nde yapılan I. Genel Kurul Toplantısı'ndan sonra Besim Ömer Paşa önderliği başlamıştır. Bu tarihten yaklaşık bir yıl sonra teşkilatlanmasını tamamlayan kadınlar derneği 20 Mart 1912'de Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyeti Merkeziyesi ismi ile teşkil olundu (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 146-149).

Teşkil edilen kadın kollarına 100 kadar kadın kurucu üye olmakla beraber Kadın kolları örgütünün fahri başkanlığına padişahın annesi, fili başkanlığına ise Mahmut Muhtar Paşa'nın eşi Nimet Hanım seçilmiştir (Yeniaras, 2000: 36). Balkan Savaşları sonucunda İstanbul'a gelen çoğunluğu kimsesiz kadın ve çocukların oluşturduğu göçmenlere yardım etmek amacıyla Hanımlar Merkezi 29 Mayıs 1913'te dâr-üs-sinâ'a (Sanat Evi) kurulmasına karar verilmiş ve bu sayede kimsesiz çocuklara iş bulunmuştur. Kadın Kolları Örgütü'nün kuruluşu sadece İstanbul'la sınırlı kalmamış I. Dünya Savaşı sırasında Trabzon, Eskişehir, Aydın ve Halep'te; Kurtuluş Savaşı sırasında ise Konya,

Kastamonu, Ankara, Kayseri, Zonguldak gibi yerlerde Hanımlar Merkezi teşkil edilmiştir. Hanımlar Merkezi; Balkan Savaşları, I Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında Hilâl-i Ahmer yararına ianat toplamanın yanı sıra çamaşır dikimi ve çiçek satışı gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Hanımlar ayrıca bu dönemlerde kurulan hastanelerde hastabakıcılık gibi önemli vazifeleri de ifa etmişlerdir (Çapa, 2010: 46-49).

1.2. HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN TRABLUSGARP SAVAŞI'NDAKİ FAALİYETLERİ

İtalya Hükümeti, Trablusgarp ve Bingazi'nin Osmanlı Devleti tarafından uygarlık yönünden geri bırakıldığı, buralarda yer alan İtalyan ve diğer yabacılara karşı kötü davranıldığı gerekçesiyle buraların 28 Eylül 1911'de 24 saat içinde boşaltılmadığı takdirde kendisi tarafından işgal edileceğini bildiren ultiatom verdi. Osmanlı Devleti, bu ultiatoma 29 Eylül 1911'de cevap olarak İtalya'nın iddialarını ve isteklerini reddetmekle beraber bu durumu İtalya ile görüşmeye hazır olduğunu da bildirmiştir. Bu gelişme üzerine İtalya aynı gün Osmanlı Devleti'ne savaş açtığını ilan etmiştir (Uçarol, 2013: 524). İtalyanların Trablusgarp sahillerini ele geçirmesi sonucunda tıbbi araç ve gereçler buralarda kalmış ve bazı tabip askerler de esir düşmüştü. Osmanlı askerlerine ve gönüllü mücahitlere acil olarak tıbbi araç-gereç ile sağlık heyeti gerekliydi. Kurulalı henüz birinci yılını doldurmamış olan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin doğru dürüst ne ambarı ne de araç-gereci bulunuyordu. Sermayesi ise 15.000 lira kadardı. Bunun üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti savaş bölgesine görev yapmak üzere hareket etmiştir. Cemiyet'e savaş sırasında başta Osmanlı Devleti'ne bağlı ülkeler olmak üzere Mısır, Hindistan, Bosna ve Güney Afrika Müslümanlarından yardımlar geliyordu. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, savaş süresince sırasıyla Trablusgarp, Bingazi ve Humus'a birer sağlık heyeti göndererek buralarda hastaneler tesis etmiştir(İzgör ve Tuğ, 2013: 75).

Cemiyet'in ilk sağlık heyeti, Kerim Sebati Bey başkanlığında 6 doktor, 15 hastabakıcı ve 1 muhasebeci ile Trablusgarp'a ulaştığında Aziziye'de eski mektep binasından bozma 160 yataklı bir hastane teşkil etmiştir. Bu hastaneye sadece iki günde 300'den fazla yaralı tedavi olmak için müracaat etmiştir. Sağlık heyeti bunların bir kısmını cerrahi müdahale yaparak tedavi etmiştir. Kış mevsimi geldiğinde bölgede grip salgını baş göstermiş ve bu salgından en çok Türkler etkilenmiştir. Hastalık etkisini yoğun olarak Garyan'da gösteriyordu. Bunun üzerine Hilâl-i Ahmer tarafından bölgeye

1'i baştabip olmak üzere toplam 7 tabip, 3 eczacı ve 1 muhasebeciden oluşan ikinci bir sağlık heyeti daha göndererek Garyan'da hastane teşkil edilmiştir. Garyan Hastanesi Mart 1912 senesi başından Eylül sonuna kadar 503 yaralı kabul etmiştir. Yaralılarından 474'ü şifa bulurken 29'u da vefat etmiştir. Cemiyet ayrıca burada bir poliklinik açarak 400 çocuğu da sünnet etmiştir. Garyan'da Kızılay Sağlık Heyeti'nin yanında Alman, İngiliz Kızılayları ile Kızılhaç Heyetleri salgın hastalıkla fedakarca mücadele vermiştir. Hatta bu salgın sırasında görev yapan 2 Alman tabip ile 2 Türk hastabakıcı da vefat etmiştir (İzgöer ve Tuğ, 2013: 76-81).

Hilâl-i Ahmer'in açtığı hastanelerden birside Humus Hastanesiydi. Aziziye'deki heyette görev yapmış 2 doktor ve 5 hastabakıcı tarafından 25 Ocak 1912'de Humus Kazası'nda yer alan bir rüştiye binası hemen hastaneye çevrilmiştir. Humus Hastanesi'nde toplam 575 yaralı ile 212 hastaya tedavi uygulanmış olup yaralılarından yüzde dördü vefat etmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin emriyle Bingazi tarafına da üçüncü bir sağlık heyeti gönderilmiştir. 22 Ocak 1922 tarihinde bölgeye ulaşan heyet önce Derne'de 10 yataklı bir şube tesis etmiş ve ardından heyetin geri kalanı Tobruk'a geçerek el-Hudura mevkiinde bir hastane teşkil etmiştir. Hastanede 1718 kişi tedavi edilmesinin yanında 250 çocuk da sünnet edilmiştir (İzgöer ve Tuğ, 2013: 34).

1.3. HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN BALKAN SAVAŞLARI'NDAKİ FAALİYETLERİ

Balkan devletleri, 1912 yılının yaz mevsimi başlarından itibaren Osmanlı Devleti'ne Makedonya ve Trakya bölgesinde ıslahat yapılarak bu bölgelerin kendi koruyuculuklarına verilmesini talep ettiler. Bununla da yetinmeyen Balkan devletleri Sırp, Bulgar ve Yunan çeteleriyle isteklerini gerçekleştirmek için bölgeyi bunalıma sokacak faaliyetlere başladılar. Nitekim 1912'nin Eylül ayına gelindiğinde bölge iyice karışmış ve bunun üzerine Osmanlı Devleti bu bölgede yarı seferberlik kararı almıştır. Büyük devletlerin de olaya dahil olması üzerine onlardan cesaret alan Balkan devletleri 30 Eylül 1912'de Osmanlı Devleti'ne karşı seferberlik ilan ettiler. Ardından bu harekete karşın 1 Ekim'de Osmanlı Devleti'de seferberlik ilan etti. Yaşanan bu gelişmeler üzerine 17 Ekim 1912'de Bulgaristan ile Sırbistan ve 18 Ekim'de ise Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Böylece Balkan devletlerinin savaş ilanına karşı Osmanlı Devleti'de savaş ilan etmek zorunda kalmıştır (Uçarol, 2013: 535-536).

Öte yandan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu defa daha savaş çıkmadan evvel harekete geçerek 10 Ekim 1912 tarihinde toplanan genel merkez, hemen hastaneler kurmak üzere harekete geçmiştir. Fakat kurulacak bu hastaneler için elinde ne bir yatak ve ne de sedyesi vardı. Hatta ambarı dahi yoktu. Bu sırada Cemiyet'in Osmanlı Bankası'nda sadece 70.000 lira kadar parası vardı. Bu paranın 30 lira kadarını kullanma kararı alan genel merkez üyeleri kurulacak hastaneler için öncelikle sayısını ve bu personele verilecek olan maaş miktarlarını belirlemiştir. Yine bu hastanelerde kullanılmak üzere giyecek, mefruşat, yatak gereci ve çeşitli eşya ile sofras, mutfak, kiler, hamam, tedavi ve eczane gereçlerinin miktarları belirlenerek temin edilmek üzere harekete geçilmiştir. Cemiyet ayrıca cepheden sevk edilecek yaralıların beslenmesi, acil tedavi gereken yaralıların tedavileri yapılarak istirahatlerinin sağlanması maksadıyla Çerkezköy, Çorlu, Lüleburgaz, Kuleli Bergos ve Pavli Köyü civarında aşevleri kurma kararı almıştır. Daha sonra çıkan kolera salgını nedeniyle her aşevine 1'er doktorun yanında 2'ser de buharlaştırma memuru verilmiştir (İzgöer ve Tuğ, 2013: 85-91).

Balkan Savaşları sırasında en şiddetli çarpışmalar İstanbul civarında meydana geldiği için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından en fazla hastane İstanbul sınırları içerisinde teşkil edilmiştir. Nitekim İstanbul'da ilk etapta Kadırga Hastanesi 100, İstanbul Üniversitesi Hastanesi 400, Vefa Hastanesi 150, Demirkapı Hastanesi 110, Muhacirler Hastanesi 100, Yeşilköy Hastanesi 100 ve Hadımköy Hastanesi 150 yataklı olarak teşkil edilmiştir. Daha sonra artan ihtiyaçtan dolayı bu hastanelerden Kadırga Hastanesi'nin 230, İstanbul Üniversitesi Hastanesi'nin 600, Yeşilköy Hastanesi'nin 140 ve Hadımköy Hastanesi'nin yatak sayıları 250'ye çıkarılmıştır. Cemiyet tarafından İstanbul'da yine bu hastanelerden başka bir de 27 çadırdan meydana gelen Ispartakule Hastanesi de teşkil edilmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından İstanbul dışında Selanik Hastanesi 200, Edirne Hastanesi 200, Üsküp Hastanesi'nde 150, Gelibolu Hastanesi 50, Çanakkale Hastanesi 230 ve Seyyar Hastane 100 yataklı olarak teşkil edilmiştir. Ayrıca cemiyet tarafından Cambridge Hasta Nakliye Vapuru ile hasta ve yaralı kişilerin nakli gerçekleştirilmiştir. Bu hastanelerden başka askeriye tarafından Taşkışla Hastanesi 2000, bazı hayırsever kişiler tarafından Kandilli Hastanesi 50, Şişli'de hayırsever Dr. Klimov tarafından Klimov Hastanesi ilk etapta 45 daha sonra 60, Sultan Mehmet Reşat tarafından Teşvikiye Hastanesi 100, Kadıköy Donanma-yı Osmanî Muâvenet-i Milliye Hanımlar Şubesi tarafından Kadıköy Hastanesi 100, yerli ve yabancı hayırseverler

tarafından Moda Hastanesi 50, Moda'da Frerler Hastanesi ilk etapta 10 daha sonra 25 yataklı hastaneler ile Münif Paşa ailesi ve bazı hayırsever kişiler tarafından Erenköy Hastanesi ve Mısır Hidivi'nin annesi tarafından Bebek Hastanesi teşkil edilmiştir (İzgöer ve Tuğ, 2013: 90-126).

Balkan Savaşları sırasında ayrıca Mısır'dan 4, Hindistan'dan 3 Romanya'dan 1 ve İngiltere'den 1'er kez gelen Kızılay Sağlık Heyeti ile İngiltere, Romanya, Almanya, Avusturya-Macaristan, Belçika, İsveç, Amerika, Hollanda, Fransa ve Rusya Kızıllaç Heyetleri gelerek yardımlarda bulunmuşlardır. Yapılan bu yardımlar içerisinde Mısır'dan gelen dört sağlık heyetinin verdiği hizmetin yeri ayrıdır. Mısır'dan gelen sağlık heyetleri ilk olarak Hadımköy'de bir hastane teşkil ettikten sonra sırasıyla Beylerbeyi Hastanesi 200, Ayestefanos Hastanesi 270, Muhacirler Hastanesi 52 yataklı olarak teşkil etmişlerdir. Mısır Kızılayı ayrıca Rumeli'den yaralı ve muhacirleri Anadolu'ya taşımak için 100 yataklı bir Bahr- Ahmer Hasta Nakliye Vapuru ile de hizmet vermiştir (İzgöer ve Tuğ, 2013: 128-143).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, savaş sırasında salgın hastalıklarla da mücadele etmiştir. Nitekim ordunun Kırklareli'nden dönüşü sırasında Çatalca'da kolera salgını baş göstermiştir. Bunun üzerine ordu, salgının diğer askerler arasında yayılmasını önlemek için koleraya yakalanan binlerce askeri İstanbul'a sevkini uygun görmüştür. İstanbul'a gelen askerlerin hastalığı halka bulaştırmaması için Hilâl-i Ahmer tarafından birtakım önlemler alınmıştır. İlk olarak hasta askerler Ayasofya, Sultan Ahmed, Nuruosmaniye ve Mahmud Paşa camilerine yerleştirilerek tecrit altına alınmışlardır. Cemiyet buralara yerleştirilen askerleri bir yandan tedavi ederken bir yandan da gıda almaları ve beslenmeleri ile meşgul olmuştur. Hasta askerler için ayrıca hemen Hadımköy'de 250 yataklı bir hastane, diğer taraftan Ayestefanos'a 150 Ispartakule'ye ilaveten 70 yataklı hastane teşkil edilmiştir (İzgöer ve Tuğ, 2013: 144-146).

Balkan Savaşlarında Bulgar zulmü nedeniyle muhacir konuma düşen insanlar araba ve hayvanlarıyla birlikte İstanbul'a gelmişlerdi. İstanbul'daki dini ve hayır binalarına sığmayan binlerce muhacir ve hayvanları günlerce sokaklarda sefil bir yaşam sürmüşlerdir. Kızılay zor duruma düşen bu insanların hemen imdadına koştu. Öncelikle muhacirlerin yerleştirilmesi ve doyurulması için İstanbul Belediyesi'ne 7.500 lira meblağ verildi. Cemiyet, belediyenin muhacirlerin ihtiyaçlarını karşılayamaması

üzerine yardımlarını esirgemeyerek 70.000 lira daha nakdi yardım yapmıştır. Yardımlar sırasında ailelere her ay nakdi yardımda da bulunan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti toplam 14.856 muhacirin gıda ve iskan sorunu çözerek yerleştirmiştir. Cemiyet, muhacirlere giyim eşyası olarak hırka, entari, don, gömlek, çorap, havlu, çarşaf, yatak ve yorgan yardımında bulunmakla beraber bir yandan da hasta durumda olanları tedavi ediyordu. Bu sırada cemiyetin kadınlar kolu da boş durmayarak muhacirlere olağanüstü hizmetler vermiştir. Nitekim 10.411 muhacire hırka, boyun atkısı, fanila entari, don, gömlek, çorap ve ayakkabı yardımında bulunmuştur. Bunlardan başka İstanbul dışında da muhacirler vardı ve onların durumu da İstanbul'dakilerden farksızdı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti; Gelibolu, Selanik, Dedeğaç, Yanya, Çanakkale, Bursa, Aydın, Ankara ve Konya'daki muhacirlere de hatırı sayılır derecede yardımlar göndermiştir. İlk olarak Selanik'te muhacirler için 250 yataklı hastane teşkil eden cemiyet ardından buraya 5.500 lira, Gelibolu'ya 200 lira, Çanakkale'ye 750 lira, Dedeğaç'a 390 lira Bursa'ya 600, Konya'ya 200 ve İzmir'e 3.000 lira meblağın yanında giyecek ve yiyecek malzemesi de göndermiştir. Cemiyet, Yanya'daki yaralı ve muhacirler için de dost bir devlet konsolosu aracılığıyla ilk 500 lira yardım ve daha sonra bu muhacirlerin nakli için de 500 lira daha göndermiştir. Hilâl-i Ahmer Yıllığı'na göre Cemiyet, muhacirler için toplam 60.000 lira yardım yapmıştır. Bunlara ilaveten de muhacirlerin iskan sorununu çözmek üzere bir köy inşasının planlandığı ve maliyetinin 10.000 lira kadar meblağ tuttuğu belirtilmektedir (İzgöer ve Tuğ, 2013: 152-163).

Hilâl-i Ahmer bu dönemde esirlere de yardımlar yapmıştır. Balkan Savaşları çıktığında Cenevre Uluslararası Kızılhaç Genel Merkezi ilk olarak esirlere yardım etmek maksadıyla uluslararası bir kurumu Belgrat'ta teşkil etti. Cenevre Genel Merkezi'nin 16 Kasım 1912'de bu hususta yazdığı yazıyı dikkate alan Osmanlı Kızılay Cemiyeti, Esirlere Yardım Komisyonu için Tophane'de bulunan eski bir Kızılay binasını tahsis ederek kullanıma hazırladı. Teşkil edilen bu komisyon 14 Aralık 1912 tarihinde görevine başladı. Öte yandan kayıp ve esir askerler için Belgrat'daki Uluslararası Komisyon'a başvuran Osmanlı Kızılay Cemiyeti'ne müracaat edenlerin sayısı 4.350'yi aşmıştı. Esirler ile aileleri arasında haberleşme kurulması ve hediye gönderilmesi konusunda Kızılhaç ve Kızılay merkezlerinin aracılık etmesi hakkında alınan karar ilk kez Balkan Savaşlarında yürürlüğe konması üzerine Osmanlı Kızılay Cemiyeti 14 Mart 1913 tarihinden itibaren esirlerin ailelerinin esirlere ulaştırılması için

verdiği para ve hediyelik eşyaları göndermek üzere harekete geçmiştir. Cemiyet, esir ailelerine esir düşen askerlerle ilgili olarak malumat vermeyi de ihmal etmemiştir. Fakat tüm bu girişimlere rağmen tamamıyla sağlıklı bir sonuç alınamamıştır (İzğöer ve Tuğ, 2013: 164-167).

Balkan Savaşları sırasında her kesimin desteğini yanına alarak teşkilatlanmasını tamamlayan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti savaş sırasında ilk kez yardımlarını kapsamlı ve etkili bir şekilde yapmıştır (Sezer ve Metin, 2016: 14).

1.4. HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞI'NDAKİ FAALİYETLERİ

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1914 yılının Haziran ayı sonuna kadar Balkan Savaşı'nın yaralarını sarmakla meşgul olmuştur. Nitekim genel seferberliğin ilan edilmesi üzerine cemiyet bir taraftan teşkilatını düzenleyip takviye yaparken diğer taraftan da muhtelif harp cephelerine götüreceği sıhhi ve sosyal yardım malzemeleri hazırlamak üzere harekete geçti (Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949,1950: 26).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, I. Dünya Harbi'nin başlaması üzerine Şark Cephesi'ne gönderilmek üzere Gülnihal Vapuru ile 500 yataklı hastane levazımı ve sağlık heyeti, Trabzon Limanı'na gitmek üzere hareket etmiştir. Sağlık heyeti, Trabzon'dan kara yolu ile Erzurum'a geçerek burada bir hastane teşkil etti. Teşkil edilen bu hastane burada 1915'in Ocak sonuna kadar hizmet etmiştir. Sağlık heyeti burada laboratuvar açarak kolera ile mücadele etmiştir. Bir süre sonra Erzurum'un düşman işgaline uğraması üzerine hastanenin faaliyetini sürdürmesi için 100 yatak kadarı bırakılmış ve geri kalanı Erzincan'a nakledilerek burada yeniden teşkil edilmiştir. Nitekim sağlık heyeti buradaki görevini 1916 Haziran'ının sonuna kadar yaptıktan sonra ordunun geri çekilmesi üzerine hastane buradan Sivas'a nakledilmiştir. 1918'in Mart'ına kadar burada görev yapan heyet, bu süre zarfında laboratuvar kurarak askerlerde meydana gelen kuduz hastalığının tedavisini yapmış ve ordunun ihtiyacı olan çiçek aşısını hazırlamıştır. Yine orduya ait hayvanlar arasında cereyan etmiş ruam salgınının önüne geçmek için veterinerlere bu hususta eğitimler vermiştir. Ayrıca bulunduğu mahaldeki insanların tedavisi ile ilgilenen cemiyet burada bulunan dul ve yetimleri de giydirerek

doymuştur. Ordunun buradan çekilmesi üzerine Sivas Hastanesi Samsun'a nakledilmiştir. Samsun Sağlık Heyeti burada bulunduğu sırada Trabzon'a kadar uzanan bütün sahil bölgesinde sıtma ile mücadele etmiştir. 1918 senesinin Temmuz ayında Samsun'da bulunan muhacir ve mültecilerin sefalet içinde yaşadığı haberini alan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti burada hemen bir aşhane açarak bu aşhanenin idaresini de Samsun Hastanesi Sağlık Heyeti'ne bırakmıştır. Heyet 1918'in Kasım sonuna kadar bu aşhanede günde 3.000 kişiye yemek vermiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti görev yaptığı Şark Cephesi'nde askerlere kolera ve çiçek aşısı yapmıştır. Nitekim Şark Cephesi'nde 1915 Kasım'ından 1918 Kasım'ı sonuna kadar toplam 8988 hasta ve yaralı tedavi edilmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 16-18).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından Şark Cephesi'nde teşkil edilen hastanelerin yanında ayrıca hastaların istirahat edebilmesi için nekahethaneler de açılmıştır. Bunlardan birisi 500 yataklı olarak Erzurum'da teşkil edilmiş fakat daha sonra Erzincan'a nakledilmiştir. Bir süre sonra ordunun buradan çekilmesi üzerine Kayseri'ye taşınan nekahethanenin taşınma esnasında malzemelerinin bir kısmı zarar görmüştü. Bir süre sonra Merkez-i Umûmi tarafından gerekli malzeme desteği verilen nekahethanenin yatak sayısı ilk önce 1.000'e daha sonra ise 2.000'e çıkarılmıştır. Kayseri Nekahethanesi harbin sonuna kadar Şark Cephesi'ndeki III. Ordu'ya hizmet etmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 18-19).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Çanakkale Cephesi'nde de büyük hizmetler vermiştir. Cemiyetin, Çanakkale Muharebesi'ndeki hizmeti daha Çanakkale Deniz Muharebelerinin şiddetlenmeden evveline tekabül etmektedir. Nitekim Çanakkale yararlıları namına mahalli merkezleri aracılığıyla tütün, portakal ve ilaç dağıtımı ile işe başlamıştır. Cemiyet bu dönemde İstanbul'un işgaline karşın malzemelerini Eskişehir'de inşa ettiği depoya taşımış ve doktorlarını ise Anadolu'ya sevk etmişti. Bu sırada düşman devletler tarafından Çanakkale'ye asker çıkarılınca cephede çarpışmalar şiddetlenerek yaralı sayısının artmasına neden olmuştur. Hilâl-i Âhmer Cemiyeti bunun üzerine hemen harekete geçerek ilk olarak Galatasaray, İstanbul ve Darüşşafaka Liselerini hastaneye çevirmiştir. Artan yaralı sayısı karşısında Cemiyet; Cağaloğlu İstanbul Kız Lisesi'ni, Taksim Zapyon Mektebi ile Galata Sen Benuva Mekteplerini hastaneye çevirmiş ve bunların yanında da Tıp Fakültesini de hazırlamıştır. Teşkil

edilen ve hazırlanan bu hastanelerin malzemelerini karşılamak için Eskişehir'e taşınan malzemeler de bir yandan İstanbul'a geri getirilmeye başlamıştır. Cemiyet, kısa süre içerisinde İstanbul Tıp Fakültesi 1700, Beyoğlu 1500, Taksim 500, Galatasaray 500, Cağaloğlu 500, Darüşşafaka 500 ve Kadırga Hastanelerinin yatak sayısını 250'ye çıkararak teşkil etmiştir. Böylece İstanbul'da açılan hastanelerin yatak sayısı toplamında 5500'e çıkmıştır. Yine harbin sonuna kadar bu hastanelerde ise toplam 19443 hasta ve yaralı asker tedavi edilmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 19-20).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Çanakkale Cephesi'nden İstanbul'daki hastanelere sevk edilemeyecek kadar durumu ağır olan yararlılar içinde Gelibolu'da 200 yataklı bir hastane teşkil etmiştir. Düşman tayyarelerinin bombardımanları altında faaliyet gösteren hastane bir süre sonra görülen lüzum üzerine Şarköy'e nakledilmiş ve hastanenin yatak sayısı da 300'e çıkarılmıştır. Ardından Tekirdağ'a nakledilen hastane toplam 8 ay faaliyeti boyunca 1.000'den fazla sayıda yaralı askeri tedavi etmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 20).

I. Dünya Harbi'nin Süveyş Cephesi'nde de faaliyet gösteren Hilâl-i Ahmer Cemiyeti nitekim harbin ikinci yılına denk gelen 16 Eylül 1916 tarihinde yola çıkarak 3.000 km ötedeki Medine'ye 2 aylık bir süre zarfında varabilmeyi başarmıştır. Burada, özellikle Anadolu'dan giden Osmanlı askerlerinin alışık olmadıkları sıcak iklimden dolayı yakalandıkları iskorbüt hastalığı baş göstermişti. Bundan dolayı hastanenin faaliyete geçtiği ilk günde müracaat eden asker sayısı 500'den fazladır. 400 yataklı Medine Hastanesi teşkilinden itibaren 1918'in Eylül ayına kadar faaliyetlerini sürdürmüş olmakla beraber burada toplam 5.578 hasta ve yaralı tedavi edilmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 21-22).

Bu heyetten başka Kudüs'te bulunan IV. Ordu'nun talebi üzerine Merkez-i Umûmi tarafından buraya bir imdat heyeti teşkil edilerek 4 Ocak 1915'te yola çıkarıldı. 15 Şubat'ta Kudüs'e ulaşan Süveyş İmdat Heyeti burada hemen çadırlardan meydana gelen seyyar bir hastane teşkil etti. Teşkil edilen Kudüs Hastanesi burada bulunduğu süre zarfında aşı hazırlayarak göz hastası olan kişileri tedavi etmiş ve buradaki faaliyetlerini 16 Aralık 1915'e kadar devam etmiştir. Bir süre sonra ordunun ileri hareketi başlayınca imdat heyeti IV. Ordu'nun hareketine bağlı olarak sürekli yer değiştirmiş ve her seferinde yeniden hastane teşkil ederek hizmet vermiştir. Nitekim IV.

Ordu'ya bağılı olarak hareket eden imdat heyeti ilk kurulduğı yer olan Kudüs Emraz-ı Sâriye, Hafır, Kudüs Mecruhin, Vadi-i Sarar Mecruhin, Şam Mecruhin, Umman ve Dera Hastaneleri teşkil edilmiştir. Teşkil edilen bu hastanelerde toplam 8.913 hasta ve yaralı asker tedavi edilmiştir. Şam'ın düşmesiyle birlikte Türk Ordusu çekilmiş fakat Cemiyet burada esir olan Türk askerlerinin tedavilerini yapmak için Şam'a yakın Mezze Karyesi'nde bir üsera hastanesi kurmuş ve burada 110 kişiyi tedavi etmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bundan başka iaşesi askeriye tarafından karşılanan Kudüs'te İkinci Menzil Hastanesi'ni de teşkil etmiş ve burada 6.699 hasta ve yaralı asker ile cephe hattından gelen 30.029 yaralı askeri tedavi etmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 22-25).

I. Dünya Savaşı sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ismi taşıyan fakat doğrudan ordunun emrine verilen hastaneler de vardı. Nitekim bu hastanelerden Diyarbakır'da II. Ordu'nun emrine verilen 500 yataklı hastanenin levazım ve eşyası cemiyet tarafından karşılanmıştır. Yine ordu sıhhiyesinin isteğı üzerine cemiyet tarafından Dobriçe'ye 200 yataklı bir hastane takımı gönderilmiştir. Bu hastane daha sonra sırasıyla Rahoviça, Mecidiye ve Bükreş'e taşınarak buralarda yeniden teşkil edilmiş olmakla beraber hastanelerin hastabakıcıları ve maaşları cemiyet tarafından karşılanmıştır. Ordunun emrine verilen hastanelerden başka Bursa'da bir de nekahethane vardı. Bu nekahethanenin tüm personel ihtiyacı ordu sıhhiyesi tarafından temin edilirken bunun yanında tesisin tüm masrafları da Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanıyordu (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 25).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu dönemde hastanelerden veya muayene komisyonlarından ayrılan zayıf askerlere yardım etmek maksadıyla çayhane ve misafirhaneler de teşkil etmiştir. Bu çayhanelerden ilki Derince'den gelen askerler için Sirkeci'de 29 Nisan 1915'te bir çayhane açılmıştır. 30 Nisan 1916 tarihine kadar hizmet veren çayhanede 163.870 askere çay, ekmek, süt, ayran, yoğurt ve sigara dağıtılmasının yanında hasta ve yaralı askerlerin taşınması da bu yardım teşkilatı tarafından sağmıştır. Bundan başka Haydarpaşa çayhanesi ile Çanakkale Harp Sahası'nda Akbaş, Lapseki, Ilgar ve Değirmenburnu Çayhaneleri açılmıştır. Açılan bu çayhaneler genellikle tren garı veya iskelelerin bulunduğu mevkieinde teşkil edilmişlerdir. Hatta Çanakkale Harp Sahası'nda faaliyet gösteren çay teşkilatı seyyar bir vaziyet alarak Soğanlıdere,

Arıburnu, Anafartalar ve cephenin diğer başka yerlerinde askerlere çay dağıtım dahi yapmışlardır. Buradaki çayhaneler, çay dağıtımından başka cephede bulunan cephede bulunan sabit ve seyyar sağlık heyetlerinin ihtiyacı olan malzemeyi yerine ulaştırma ve de esir alınan düşman askerlerinin İstanbul'a sevk edilmelerine kadar geçen süre zarfında istirahat etmeleri için çadır kurma gibi işleri de yaptıkları görülmüştür. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından açılan bu çayhanelerde 29 Nisan 1915'ten 31 Ocak 1916 tarihine kadar 1.500.000 bardak çay dağıtılmıştır. Dağıtılan bu çaylar için de 21.000 kilo şeker ile 700 kilo çay sarf edilmiştir. Cemiyet bu dönemde zayıf askerler için çayhanelerden başka Eskişehir, Ankara, Konya ve Ulukışla'da misafirhaneler teşkil etmiştir. Bir süre sonra görülen lüzum üzerine Ulukışla ve Eskişehir'deki misafirhaneler hastanelere çevrilmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 25-27).

I. Dünya Harbi'nin başından beri cephelerden hasta ve yaralı askerlerin naklini sağlamak için Hilâl-i Ahmer'in emrine vapurlar tahsis edilmiştir. Nitekim Karadeniz ve Marmara'dan hasta ve yaralı asker nakli yapmak üzere Seyr-i Sefain İdaresi'nin Edremit ve Gülnihal Vapurları hastanelere dönüştürülmüştür. Bunlara ilaveten Şirket-i Hayriye'nin 60, 61 ve 63 numaralı vapurları da hasta ve yaralı naklinde kullanılmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, I. Dünya Harbi sırasında şehir hastaneleri ile ordu sıhhiyesinin milyonları bulan malzeme ihtiyacını da karşılamıştır (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 28-29).

I. Dünya Harbi'nde bazı ülkeler harp esirleri ile ilgili işleri muhtelif müesseslerine vermişlerdir. Bu işleri Rusya ve Avusturya gibi ülkeler Kızılhaç'a bırakırken Avusturya ve Almanya ise Harbiye Nezaretlerine bırakmışlardır. Osmanlı Devleti'nde ise bu işi Hilâl-i Ahmer almak istemişse de Harbiye Nezareti buna karşı çıkmıştır. Fakat Harbiye Nezareti esir meseleleriyle ilgilenecek herhangi bir dairesini ayırmadığından dolayı esirlerle pek ilgilenememiştir. Bu durumun uzun süre böyle sürmeyeceği aşıkardı. Nitekim gerek yurt içinden ve gerekse Salib-i Ahmer yetkilileri tarafından kayıp ve esir askerlerle ilgili müracaatlar artmıştı. Bu durum karşısında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Merkez-i Umûmi Azası'ndan Mehmed Ali ve Haydar Beylerden oluşan bir Üsera Komisyonu teşkil ederek Harbiye Nezareti'nden izin istemiştir. O sıralar Çanakkale Harbi'nin başlaması üzerine kayıp ve esir askerlerle ilgili müracaatlar daha da artmıştır. Bu arada Milletlerarası Salib-i Âhmer Komitesi, Türk Ordusu'ndan

esir düşen İngiliz ve Fransızların listelerini istemiştir. İş krize dönüşmeden Hilâl-i Ahmer Cemiyeti esirlerin listesini Salib-i Ahmer Komitesine göndermiş ve böylece Cemiyet esir işlerine girmiş oldu. Cemiyetin bu hususta ilk işi Üsera Komisyonu'nu genişletmek olduğundan bu işin Avusturya Salib-i Ahmer tarafından nasıl yapıldığını öğrenmek üzere Nisan 1916'da Merkezi-i Umûmi Katibi İzzet Bey'i göndermiştir. 3000 kişinin çalıştığı esirler dairesinde işleyişi öğrenen İzzet Bey'in yurda dönerek bu işin tatbikine başlamasıyla birlikte esir listelerinin hazırlanması ve gönderilmesi ile esirlere para, mektup ve paket gönderilmesi işleri biraz olsun yoluna girmiştir. Nitekim Hilâl-i Ahmer Üsera Komisyonu bir taraftan düşman tarafından esir alınmış askerlerimize mektup, para ve paket gönderirken diğer taraftan da Türk Ordusu tarafından esir alınan askerlere mektup, para ve paketleri sahiplerine ulaştırmakla meşguldü. Bu dönemde İngiliz ve Fransız askeri esirleri İzmit, Adapazarı, Eskişehir, Afyonkarahisar, Gediz, Manisa, Ankara, Çankırı, Kırşehir, Yozgat, Konya, Bor ve Biledik Garnizonlarında tutuluyorlardı. Sivil esirler ise Ankara, Konya ve Kastamonu Garnizonlarında tutuluyordu. Cemiyet, Harbiye Nezareti'nden izin alarak Merkez-i Umûmi âzasından Yusuf Razi Bey ve memurlardan Macit Bey vasıtasıyla bu esir kamplarından Ankara ve Çankırı Garnizonlarını teftiş ettirerek burada bulunan esirlere eşya dağıttırıştır. Yabancı esirlerin tutulduğu kamplar 1916 yılında aralarında Hilâl-i Ahmer yetkililerinin de bulunduğu Uluslararası Salib-i Ahmer Komitesi tarafından iki İsviçreli murahhas ile 1917 yılının sonlarına doğru iki Danimarkalı murahhas tarafından denetlenmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 29-33).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti I. Dünya Harbi'nde düşman tarafından esir tutulan askerlerimize yardım hususunda büyük gayretler sarf etmiştir. Bu dönemde Türk esirleri Rusya, Fransa, Mısır ve Hindistan gibi ülkelerde tutuluyordu. Esir tutulan askerlerimizden özellikle Rusya'dakilerden iyi haberler gelmiyordu. Cemiyet, Rusya'daki esirlerimize Avusturya Salib-i Ahmer aracılığıyla 100.000 kron, daha sonra Sibiry'a'da tutulan askerlerimize 5.000 lira kadar meblağ yardım göndermiştir. Hilâl-i Ahmer'in asıl amacı Uluslararası Salib-i Ahmer Komitesi aracılığıyla Osmanlı esirlerini teftiş ettirerek esirlerin yerlerini, durumlarını ve sayılarını tespit ettirmektir. Ancak bu sayede esaslı bir yardımda bulunulabilirdi. Cemiyet, Salib-i Ahmer Komitesi Murahhaslığı aracılığıyla Fransa, Mısır ve Hindistan'daki esirlerden haber almış ve bu sayede esirlerin ihtiyaç listelerini tespit edilerek kışlık elbise ve kitaplar gönderilmiştir.

Fakat ne var ki Rusya’da tutulan esirlerimizden haber alınamıyordu. Ancak Danimarka ve İsveç Salib-i Ahmerleri vasıtasıyla ufak tefek yardımlar gönderilebiliyordu. Rusya özellikle Sibiry ve Kafkasya tarafında tutulan esirlerin Salib-i Ahmer tarafından teftişine müsaade etmiyordu. Avusturya Salib-i Ahmer’i vasıtası aracılığıyla Rusya’daki esirlere gönderilen 100.000 kronun dahi esir askerlerimize dağıtılamadığı haberi gelmişti. Rusya’daki esirlerimizin yaşam şartlarının çok kötü bir durumda olduğuna dair acı haberler geliyordu. Nihayet Stokholm’de yapılan uzun süren görüşmeler sonucunda Rusya ile Osmanlı Devleti arasında malûl esirlerin mübadelesi hakkında anlaşma imzalanmış ve böylece sakat kalmış bazı askerlerimizin memleketlerine dönmeleri sağlanmıştı. 1917 yılının yazında ise Hilâl-i Ahmer Üsera Şubesi Müdürü İzzet Bey’in bazı girişimleri sonucunda İsveç ve Danimarka Salib-i Ahmer Cemiyetleri vasıtasıyla Rus Hükümeti mütekabiliyet esasına göre ikna edilerek Kafkasya’da bulunan Türk esirlerin bulunduğu garnizonların tarafsız bir heyet tarafından teftiş edilmesi kararlaştırıldı. Harbiye Nezareti, Danimarkalı Martini’nin başkanlığındaki Teftiş Heyeti’ne Rus esirlerin yer aldığı garnizonları teftiş etmesine müsaade etmiştir. Teftişe gelen heyete Türk yetkililer gayet hoşgörülü ve iyi davranmışlardır. Heyet, Osmanlı Devleti topraklarında esir olarak tutulan Ruslara gayet insani davranıldığını açıklamıştır. Esir Rus askerlerinin teftişinden sonra yine Danimarkalı başka bir isim olan Gastenkiold’un başkanlığındaki heyet Moskova’ya doğru hareket etmiştir. Ne var ki aynı tarafsız teftiş heyeti, Rus Hükümeti tarafından Türk esirlerin denetimi için günlerce Moskova’da bekletilmiş ve Kafkasya’ya hareketlerine uzun süre müsaade edilmemiştir. Nihayet teftiş heyetinin Kafkasya’daki Türk esirlerinin bulunduğu garnizonları teftiş etmeleri için izin verilmesi üzerine heyet en fazla esir Türk’ün bulunduğu Nadin Adası ve Bakü’deki garnizonları değil de sayıca Türklerin az bulunduğu garnizonları teftiş etmiştir. Buna rağmen heyet yayınladığı raporunda Rus Hükümeti tarafından esir edilen Türklerin tutulduğu garnizonların idaresinin Osmanlı Devleti’ne hasım olan kavimlere bırakılmasından dolayı gayr-ı insani vaziyette yaşam sürdürdüğüne işaret etmiştir. Nitekim Rusya’da 7 Kasım 1917’de Lenin önderliğinde Bolşevikler iktidarı ele almıştı. Ardından 3 Mart 1918 tarihinde ise Osmanlı Devleti’nin de dahil olduğu İttifak Devletleri ile Brest-Litovsk Barış Antlaşması imzaladı. Anlaşmanın 9. Maddesine göre taraflar esir asker ve sivilleri karşılıklı olarak iade edeceklerdi (Uçarol, 2013: 614-618).

Bu gelişmeler üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti esirlerin bir an evvel yurda dönmesini sağlamak için murahhas sıfatıyla Yusuf Akçora'yı Rusya'ya gönderdi. Yusuf Akçora Bey'in yardımına rağmen Rusya'da esir tutulan 70.000 Osmanlı askerinin tamamının yurda dönmesi dört sene gibi sürede gerçekleşti. Cemiyet ayrıca Rusya'daki esirlere değişik tarihlerde 90.000 Danimarka Kronu ile 40.000 ruble kadar para göndermiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 33-36).

Mısır ve Hindistan'da İngilizler tarafından esir tutulan 120. 000 kadar Türk esirine ise Hilâl-i Âhmer'in yaptığı yardımlar genellikle sorunsuz bir şekilde ulaştırılmıştır. Hatta bu esirlere Harbiye Nezareti'nin nakdi yardım yapamayacağını belirtmesi üzerine Cemiyet tarafından esirlere toplam 50.000 İngiliz lirası gönderilmiştir. Yine Harbiye Nezareti tarafından Mısır'daki esirlere İsviçre Hükümeti vasıtasıyla önce 100.000 Danimarka Kronu ile daha sonra 120.000 İsviçre Kronu gönderilmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ve Harbiye Nezareti'nden başka aileleri de esir düşen Osmanlı askerlerine cemiyet vasıtasıyla aynı yardımın yanında nakdi yardımda da bulunmuştur. Esir aileleri tarafından 1916 senesine kadar 1.188, 1917 senesinde 2.823, 1918 senesinde 4.888 ve 1919 Mart sonuna kadar 873 lira yardım yapılmıştır. Esirlere aileleri tarafından gönderilen toplam meblağ ise 9.684 liraya tekabül etmektedir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 35-37).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, I. Dünya Harbi başlamadan evvel hastabakıcılık mesleği ile ilgili birtakım girişimlerde bulunmuştur. Nitekim 1913 yılının Şubat ayında 30 kadar kadına Müderris Besim Ömer Paşa tarafından hastabakıcılık eğitimi verilmeye başlanmıştır. Yine bu dönemde bir hastabakıcılık mektebi ile hastabakıcılık hastanesi açılması kararı alınmış fakat harbin çıkması üzerine mali nedenlerden dolayı bu tesislerin planı ertelenmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, harbin başlaması üzerine bir hastabakıcılık teşkilatının gerekli olduğunu görmüştür. Bir süre sonra askeri hastanelerde hastabakıcı ihtiyaç hasıl olduğundan Müderris Besim Ömer Paşa'nın hastabakıcılık eğitimi verdiği 30 kadın eğitimini 1914 yılının Haziran ayında tamamlayarak Çanakkale Harbi'nin devam ettiği sırada İstanbul Hilâl-i Ahmer Hastanelerine hizmet vermek üzere gitmişlerdir. Bundan başka Besim Ömer Paşa tarafından Darülfünun Konferans Salonu'nda 1915 senesinin Nisan ayına kadar kadınlara yine hastabakıcılığa dair umûmi dersler verilmiş ve eğitimini tamamlayan bu

kadınlardan hastanelerde hizmet vermek üzere yararlanılmıştır. Bu eğitimden başka 1914 yılında hastabakıcı mektebine çekirdek olmak üzere Kadırğa Seririyat-ı Viladiyesi'nde teşkil edilen dershanede 10 kadına hastabakıcılık eğitimi verilerek hastanelere baş hastabakıcı olarak tayin edilmişlerdir. Aynı yıl kadın hasta bakıcılardan başka 10 kadar erkek hastabakıcıya Gureba Hastanesi'ndeki doktorlar tarafından eğitimler verilmiş ve bu erkek hastabakıcılar Dobruca'daki Hilâl-i Ahmer Hastanesi'ne görev yapmak üzere gönderilmişlerdir. 1916 yılında da hastabakıcılık eğitimi vermeye devam etmiş olup yine Kadırğa Seririyatlarında (Kliniklerinde) 7 hanıma daha eğitim verilmiştir. Eğitimlerini tamamlayan bu hanımlar, Kudüs'ten başlayarak Şam'ın düşüşüne kadar faaliyetlerini sürdürmüş olan IV. Ordu'nun bulunduğu sahalarda faaliyet teşkil edilen hastanelerde hizmet vermiştir. Hastabakıcılıkla ilgili son olarak 1918 yılında 10 kişiye Tıp Fakültesi Seririyatlarında eğitim verilmiştir. Bu dönemde hastabakıcılıkla ilgili bir de 700 sayfalık bir kitap hazırlanmıştır. Kitabın tertip, telif ve teşrih kısmı Doktor Besim Ömer Paşa tarafından yapılmakla beraber telif (toplanılıp birleştirilen) işlemi ise Tıp Fakültesi Teşrih Müderrisi Doktor Nureddin Bey tarafından yapılmıştır. Kitaptan başka ayrıca hastabakıcı yetiştirmek ile mektep ve hastanelerle ilgili talimatname de hazırlanmıştır (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 37-38).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti I. Dünya Harbi sırasında ortaya çıkan salgın hastalıklarla da mücadele ederek muhtaç kimselere yardımlarda bulunmuştur. Harp sırasında ordu ve halka en fazla zayıat veren hastalıkların başında Tifüs gelmektedir. Tifüs Hastalığının 1915 yılı başlarında Konya ve Ereğli'de büyük bir tahribat vermesi üzerine cemiyet hemen bir imdat heyeti teşkil ederek bölgeye göndermiştir. 17 Mart 1915'te Konya'ya gelen heyet işe ilk olarak hastaneyi sıhhiyeden teslim alarak başlamıştır. 3 ay gibi bir süre zarfında salgını kontrol altına alan sağlık heyeti bu süre zarfında şehri ve 30.000 kişilik amele taburunu temizleyerek burada çamaşır dağıtımında bulunmuştur. Konya'dan başka yerlerde Tifüs ile mücadelede bulunan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu bölgelerde çamaşır, sabun, naftalin dağıtımının yanında doktorlar ve hastabakıcılar içinde bite karşı gömlekler temin ederek yardımda bulunmuştur. Cemiyet bunlardan başka Üsküdar'da Tifüs için açılan Zeynep Kamil Hastanesi'nin 4 aylık masrafı olan 4.800 lirayı da hesabından karşılamıştır. Bu dönemde Çiçek Hastalığı da ortaya çıktığından Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Sivas ve Süveyş

Sağlık Heyetleri laboratuvarlarında çiçek aşısı üretilmiştir. Üretilen bu aşıları nereye bir sağlık heyeti gönderildiyse yanlarına çiçek aşısı verilerek gerek görüldüğü yerlerdeki ahali ve çocuklara bu aşılarından yapmışlardır. Harp sırasında ortaya çıkan salgın hastalıklardan birside Daü'l-kelp (Kuduz) Hastalığıdır. Kuduz hastalığının III. Ordu'nun görev yaptığı mıntika da ortaya çıkması üzerine bu ordunun emrinde bulunan Hilâl-i Ahmer Sağlık Heyeti tarafından bölgede hemen bir kuduz laboratuvarı teşkil edilmiştir. Bunun yanında hastalar için 20 yataklı bir yer tahsis edilmiş ve böylece burada bulunan kuduz hastaları İstanbul'a gönderilmeden tedavi edilmiştir. I. Dünya Harbi'nde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Sağlık Heyetlerinin tamamına yakın bir kısmı gittikleri bölgelerde bu dönemde frengi ile de mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Hatta İstanbul Tıp Fakültesi'nin bir bölümü frengi hastalığı tedavisi için teşkil edilmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 39-40).

Harbin başlamasıyla birlikte gün geçtikçe memleketin iktisadi durumu bozulmuş ve ahali muhtaç duruma gelmiştir. Bu duruma kayıtsız kalamayan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti fakir halkı bir nebze doyurmak için aşhaneler açmıştır. Bu dönemde kalabalık olduğu için ilk aşhaneler Topkapı, Üsküdar ve Eyüp semtlerinde teşkil edilmiştir. 1918 yılında bunlara Fatih'te de bir aşhane teşkil edilerek dahil olmuştur. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bunlardan başka Kumkapı, Fatih ve Cibali'de çıkan yangınlar sonucunda muhtaç duruma düşen ahali için her bir yangın mahallinde birer aşhane teşkil etmiştir. Cemiyet açtığı bu aşhanelerdeki iaşeyi ucuza getirmek için Anadolu'da çiftlikler kiralarak büyük ölçekli ziraate başlamıştır. Yine bu aşhanelerin et ihtiyacı da bu çiftliklerde yetiştirilen hayvanlar vasıtasıyla yapılmıştır. Teşkil edilen bu aşhanelerden 1916 yılında 16.000 ve 1918 yılında ise 25.000 ila 30.000 arasında fakir her gün bir kap yemek almıştır. Böylece bu aşhanelerde 1918 yılının Aralık ayı sonuna kadar 19.144.000 kap yemek dağıtılmıştır (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 40-42).

Harbin getirmiş olduğu mali sıkıntı yüzünden orta halli aileler bile ilaç alamaz ve muayene olamaz duruma gelmişti. Hilâl-i Ahmer bu durum karşısında Üsküdar ve Fatih'te birer adet dispanser açtı. Hatta bazı evlerdeki hastalara dahi doktor gönderen Cemiyet, doktorların yazdığı reçetelerdeki ilaçların ücretlerini de karşılamıştır. Bu iki dispanserden Fatih'te 1.985 ve Üsküdar'da 1.392 kişi muayene edilerek ilaçları

verilmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, I. Dünya Harbi'nin sonlarına doğru hastanelerin piyasadan temininin güç ve masraflı olan ilaçlar ile çamaşır ihtiyacını karşılamıştır. Cemiyet bu dönemde fakir halka da çamaşır dağıtımında bulunmuştur (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 43).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1914 yılının Eylül ayında Isparta ve Burdur çevresinde meydana gelen deprem sonrasında bölgeye iki tabip, yeteri kadar hastabakıcıdan oluşan bir heyet ile depremzedelere dağıtılmak üzere eşyalar göndermiştir. Bölgeye giden heyet, depremzedeleri çadırlara yerleştirerek iaşe dağıtımında bulunmuş ve hasta olanları tedavi etmiştir. Cemiyet ayrıca Sarayburnu Sahili'nde üç adet de cankurtaran sütunu kurduştur (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 43).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin I. Dünya Harbi sırasında giderleri fazlaydı. Nitekim bu giderleri karşılayabilmek için aranan çarelerden birisi de müttefik devletlerde bünyesinde murahhaslıklar açarak varidat temin etmektir. Cemiyet bu murahhaslıkları Almanya, Avusturya ve Macaristan'da açmak üzere Merkez-i Umûmi Azalarından Doktor Hikmet Bey ile yanında bir katibi göndererek Viyana'da Hilâl-i Ahmer Bürosu açmıştır. Açılan bu murahhaslıklara Merkez-i Umûmice verilen talimata göre hayırsever kimselerden toplanan ianatın karşılığında harp nedeniyle az bulunan eşya, ecza ve sıhhîye levazımı yine buradan satın alınarak yurda gönderilmesi uygun görülmüştür. Murahhaslıklar ayrıca I. Dünya Harbi sırasında Almanya, Avusturya ve Macaristan'daki hastane ve sanatoryumlara gönderilen hasta ve yaralı askerlerin buralara yerleştirilmelerini sağlamış, ziyaretleriyle ilgilenmiş ve tedavi sonucunda yurda dönüşlerine yardımcı olmuştur (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 44-45).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Çanakkale Muharebelerinin başlaması üzerine İstanbul'un işgal edilmesi ihtimaline karşın burada bulunan malzemelerinin bir kısmını hükümetin de uygun görüşü alınarak Eskişehir'de inşa ettiği bir depoya nakletmiştir. Eskişehir'e nakledilen malzeme ve paranın bir kısmı geri İstanbul'a gönderilmesine rağmen zeriyyat bölgelerinden gelecek gıda ve hayvanatın organizasyonu için burada Merkez-i Umûmi Azalarından Doktor İsmail Besim Paşa ve Muhlis Beyler öncülüğünde bir murahhaslık teşkil edilmesine karar verilmiştir. Cemiyet bundan başka harp sırasında Kafkas Cephesi'ne merkezden malzeme ve para sevkiyatının zor olacağı gerekçesi ile o bölgede Darü'l-harp Murahhaslığı'nı teşkil etmek üzere Tıp Fakültesi

Profesörlerinden Doktor Derviş Paşa'yı Konya'ya göndermiştir. Teşkil edilen murahhaslık Konya, Ereğli, Kayseri, Sivas, Erzincan ve Erzurum'da kurulan Hilâl-i Âhmer Müesseselerinin ihtiyaçlarını karşılamanın yanında bu kurumları da teftiş etmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 45-46).

Cemiyet bu dönemde İstanbul'da çıkan yangınlar sonucunda evsiz, eşyasız ve parasız kalan insanlara da yardım etmiştir. Yangın sonucunda evsiz kalanlar cami, medrese, han gibi mekanlara yerleştirilmiştir. Cemiyet muhtaç duruma düşen bu insanlara 50.000 lira değerinde yatak takımı, eşya ve levazım dağıtmıştır (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 48).

I. Dünya Harbi sırasında Türkiye'den Almanya ve Avusturya-Macaristan'a birçok öğrenci gönderilmiş ve harbin başlaması üzerine bu öğrencilerin aileleri ile olan iletişimi kesilmiştir. Bu durum karşısında öğrenci aileleri Kasım 1918'de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nden çocuklarına ulaşılarak kendilerine durumlarıyla ilgili olarak bilgi verilmesini rica etmişlerdir. Cemiyet bu iş için hemşirelerinden Münire İsmail ve Safiye Hüseyin Hanımları Almanya ve Avusturya'ya murahhas olarak gönderdi. Bu iki hemşire öğrencilere ulaşarak onların muhtaç duruma düştüğünü belirtmişlerdir. Murahhaslar bu süre zarfında öğrencilerden ailelerine mektuplar ulaştırmış ve muhtaç öğrencilere de 50.000 Frank para dağıtmıştır (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 49-50).

I. Dünya Harbi'nin olumsuz sonuçlarından biri olan ekonomik kriz ülkeleri zor duruma düşürmüştür. Nitekim Hilâl-i Ahmer Cemiyeti açtığı hastane ve aşhane gibi müesseselerinde barındırdığı insanları tek başına doyurabilecek mali güce sahip değildi. Cemiyet yaşanan iâşe sıkıntısını çözmek için ilk olarak Ekim 1915'te Beykoz'da zirai üretime başlamıştır. Ardından Aralık 1915'te Tuzla, Adapazarı ve Eskişehir'de, Ekim 1917'de ise Konya ve Sarayönü'ndeki çiftliklerdeki binlerce dönüm arazide zirai üretime başlamıştır. Üretim yapılan bu çiftliklerde domates, fasulye, burçak, bakla, mercimek buğday, arpa, patates, nohut, arpa, mısır ve saman gibi ürünler yetiştirilmiştir. Ayrıca Beykoz Ormanlarından İstanbul'daki aşhanelerin odun ihtiyacı da temin edilmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 50-52).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti I. Dünya Harbi sırasında malûl kalan askerlerimizle de özel olarak ilgilenmiştir. Bu dönemde Türkiye’de malûl askerlere suni kol ve bacak yapacak usta olmadığı için cemiyet kendi bünyesinden 3 memur ile iyi bir demirci ustasını bu işi öğrenmek üzere Viyana’ya göndermiştir. Gönderilen bu ustalara ilaveten askeri sıhhîye de memurlar göndermiştir. Viyana’ya eğitime giden heyet, Hilâl-i Ahmer Viyana Murahhaslığı nezaret ve kılavuzluğunda eğitim almışlardır. Viyana’ya gönderilen ustalar iyi bir eğitimin ardından Aza-yı Suniyye Müessesesi’nde hizmet vermek üzere yurda dönmüşlerdir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 53).

İKİNCİ BÖLÜM

HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN ERTUĞRUL SANCAĞI'NDA TEŞKİLATLANMASI VE FAALİYETLERİ

2.1. Ertuğrul Sancağı

Osmanlı Devleti'nin klasik dönemi'nde Anadolu Eyaleti'nin Sultanönü Sancağı'na bağlı olan Bilecik Kazası, 1847-1852 yılları arasında Hüdavendigar Eyaleti'ne bağlı bir sancak konumuna getirilmiştir. 1855'de ise Hüdavendigar Vilayeti'nin Bursa Sancağı'na bağlı bir kaza durumuna düşürülmüş ve bu statüsünü aynı eyalet ve sancağa bağlı bir şekilde 1885 yılına kadar sürdürmüştür (Sezen, 2017: 121). 30 Ağustos 1885'te Sultan II. Abdülhamid'in iradesiyle Osmanlı Devleti'nin kurulduğu ve Ertuğrul Gazi'nin mezarının bulunduğu bir yer olması münasebetiyle sancak merkezinin Bilecik olarak kabul edildiği Hüdavendigar Vilayeti'ne bağlı Ertuğrul Sancağı teşkil edilmiştir. Sancağın teşkil edilmesi ile birlikte Bilecik Merkez Kazası'nın yanı sıra Söğüt, İnegöl ve Yenişehir Kazaları da Bursa Sancağı'ndan ayrılarak buraya dahil edildi (Demiryürek, 2015: 30).

2.2. Bilecik Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri¹²

Ertuğrul Sancağı'nın merkez kazası olan Bilecik'te Hilâl-i Ahmer Şubesi teşkil edilmeden evvel Cemiyet yararına yardımlar yapılmıştır. Nitekim I. Balkan Savaşı'nın başladığı sıralarda Ertuğrul Sancağı'nda bazı hayırsever zevat tarafından 360 kuruş harp ianesi toplanmış ve toplanan bu meblağ hakkında 3 Kasım 1912³ tarihinde Mutasarrıflık kanalıyla İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne bilgi verilmiştir (KA, 79/225).

Aynı tarihlerde Bilecik Kazası'na bağlı Yarhisar Nahiyesi'nde de henüz Şube teşkil edilmemiştir. Fakat Nahiye'de ahali tarafından Hilâl-i Ahmer yararına yardımlar toplanmıştır. Nitekim Yarhisar Nahiye ahalisince Hilâl-i Ahmer yararına yapılan ilk yardım 19 Aralık 1912 tarihinde 1.225 kuruş 5 para meblağ olup yapılan bu yardım Mutasarrıflık tarafından Merkez-i Umûmiye'ye gönderilmek üzere Bilecik Bank-ı

¹ Faaliyetlerde belge devamlılığı olmadığından tarihler arası geçiş kalmaktadır.

² Şube'nin faaliyetleri arasında en dikkat çekenlerden biri I. Dünya Savaşı ve sonrası esirlerle ilgili olanlardır. Bunlar konunun önemine binaen ayrı bir başlık altında işlenmiştir.

³ Kullanılan belgelerdeki tarihlerin çoğu Rumi Tarih olduğundan eserde fazla yer kaplamaması açısından tarihler Miladi olarak verilmiştir.

Osmanîsi'ne yatırılmıştır (KA, 14/253). Yine bundan başka ahali tarafından 28 Ocak 1913'te 216 kuruş (KA, 14/318), 10 Mart 1913'te 121,5 kuruş (KA, 78/384) ile 29 Haziran 1913'de 24,5 kuruş tutarında ianalar toplanarak İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Riyaseti'ne gönderilmek üzere Yarhisar Nahiye Müdürlüğü tarafından Postane'ye teslim edilmiştir (KA, 78/316).

1914 yılı başlarında ise Kızılay ve Dahiliye Nezareti tarafından vali ve Mutasarrıflara gönderilen yazıda merkez ve şube teşkil edilmeyen yerlerde bu hususta harekete geçilmeleri istenmiştir. (Çapa, 2010: 31). Nitekim bu tarihten bir yıl sonra Ertuğrul Sancağı'nın kazalarında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Şubeleri teşkil edilmiştir. 1915 yılında teşkil edilen şubelerden birisi de Bilecik Şubesi'ydi. Bilecik Kazası, Sancağın merkez kazası olduğundan Cemiyet'in burada açılan Şubesi de merkez şubesi olmuştur. Bu tarihte Bilecik Kazası Şubesi'nin İdare Heyeti'nde 80 kişi kadar aza bulunmakla beraber şube reisliğinde Dr. Mauklo Bey yer almaktadır (KA, 209/140). Bu sırada yeni kurulan şube için Bursa Sıhhiye Müdürü, Merkez-i Umûmiye'den resmi yazışmalar için bir adet mühür (KA, 34/9), defter, makbuz ve evrak gibi kırtasiye malzemeleri talep etmiştir (KA, 167/11).

Yine aynı tarihte Bursa Vali Vekili Efdaleddin Bey tarafından Hilâl-i Ahmer Riyaseti'ne gönderilen yazıya göre iane olarak toplanan 3.000 kuruşun Ertuğrul Sancağı Merkezi'ne gelecek yaralıların yatak, çamaşır ve sair ihtiyaçlar için ayrıldığını söylemiştir (KA, 79/226). Bu dönemde muhtemelen I. Dünya Savaşı sırasında yararlananlar için açılacak hastanelerden birisi de Ertuğrul Sancağı'nda teşkil edilebileceğini tahmin edebiliriz. Fakat burada bir hastanenin bu maksatla teşkil edilmediğini bilmiyoruz.

I. Dünya Harbi sırasında sancağın merkez şubesi olarak teşkil edilen Bilecik Şubesi faaliyetlerine başlamıştır. Aynı yıl Hilâl-i Ahmer Bilecik Şubesi, Merkez-i Umûmiye'ye gönderdiği 4 Haziran 1915 tarihli yazıda müzayede tertip edileceği hakkında bilgi vermiş ve Bilecik'te düzenlenecek müzayedenin Tanin ve Tasvir-i Efkâr Gazetelerinde de yayınlanarak ilan edilmesini istirham etmiştir. Müzayedenin başlamasıyla birlikte Bilecik'li hayırsever bir zat tarafından Fatih Sultan Mehmet Han'ın İstanbul'un fethinden sonra bastırıldığı 1 adet altın sikkeyi 23 Haziran 1915 tarihine kadar Hilâl-i Ahmer yararına açık arttırma usulü ile satılması şartı karşılığında

Bilecik Şubesi'ne bağışlanmıştır (KA, 156/146). Bağış yapılan bu altın sikkenin 5 adet Osmanlı Lirası'na satıldığı ve 17 Ağustos 1915 tarihinde gönderilen yazıda postayla Merkez-i Umûmiye'ye gönderildiği belirtilmiştir. Yine aynı tarihli belgede altın sikkenin satışından sonra da müzayedeye devam edilerek elde edilen 540 kuruş daha hasılat gönderildiği ifade edilmiştir. (KA, 156/146.3).

Bilecik'te Hilâl-i Ahmer yararına gayr-i müslim kökenli kamu görevlilerinden dahi bağışlar yapılmıştır. Nitekim 25 Temmuz 1915 tarihinde Bilecik Şimendifer İstasyonu memur ve ameleleri tarafından Hilâl-i Ahmer yararına yapılan 1.080 kuruş 83 santim bağış Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne göndermek üzere Ertuğrul Mutasarrıflığı'na teslim edilmiştir (KA, 313/76).

Tablo 3: Bağış yapan Bilecik Şimendifer İstasyonu Memur ve Amelelerinin İsimleri ve Yaptıkları Bağış Miktarları

İsimler	Guruş	Santim
Başçavuş Konsiyoroski Efendi ve Fırkası	349	00
Başçavuş Ormos Efendi ve Fırkası	220	42
Başçavuş Altun Oğlu ve Fırkası	196	66
Seksiyon Bölümü Memurları	159	33
Başçavuş Moru Efendi ve Fırkası	126	92
Başçavuş Muavini Ebusinul Efendi ve Fırkası	28	50
Yekûn	1.080	83

Kaynak: KA, 313/75

Bu dönemde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, vilayet ve sancaklarda teşkil ettiği şubelerden başka gerek yurtdışı ve gerekse yurtiçi olsun Murahhaslıklar vasıtasıyla da yardımlar toplamıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umûmisi tarafından Çanakkale Savaşı'nın başladığı sıralarda İstanbul'un işgaline karşın tedbir amaçlı para ve eşyanın bir kısmı Eskişehir'de inşa ettiği depolara naklederek burada bir murahhaslık teşkil edilmiştir (Çapa, 2010: 36). Nitekim Hilâl-i Ahmer Eskişehir Murahhası Dr. İsmail Besim Paşa'nın İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyet-i Riyaset-i ile yaptığı 7 Ağustos 1915 tarihli yazışmaya göre Eskişehir ve Bilecik Livalarında özel talimatla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yararına yardım toplama görevi verilen Dr. Binbaşı Ali Faik Bey, Bilecik Kasabası'ndan topladığı 8.050 kuruş ianatı İstanbul'a göndermek için Eskişehir Osmanlı Bankası Şubesi'ne yatırmıştır (KA, 157/71).

Faaliyetlerine devam eden Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Bilecik Şubesi 7 Eylül 1915'de ahaliden tahsil ettiği ianat karşılığında 7 lira ve 10 mecdiyelik makbuzlar kesmiştir (KA, 156/318.2).

Hilâli Ahmer Cemiyeti, I. Dünya Savaşı sırasında giyecek yardımı da yapmıştır. Nitekim Bandırma, Bilecik, Bursa Topçu İskelesi Karamenzil Hatları Sevkıyatı'nda sırasında hastalanan insanları tedavi etmek üzere Bursa ve Karacabey'de ikişer yüz yataklı hastaneler kurulmuştur. Kurulan bu hastanelerin alet ve edevatının tamam olmasına rağmen giyim eşyası eksikti. Hat Kumandanı, hastalar için acil ihtiyaç olan 4 gömlek ve entariyi Hilâl-i Ahmer Cemiyet'inden tedarik etmiştir. Fakat çok miktarda giyim eşyasına ihtiyaç hasıl olduğu için Hat Kumandanı 28 Kasım 1915 tarihinde İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderdiği yazıda her bir hastane için 500 adet gömlek, 500 adet don ve kafi miktarda entarinin gerektiğini ve bu malzemenin İstanbul'dan Bursa'ya gönderilmesinin külfetli olacağı gerekçesiyle Bursa Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Riyaseti'ne emir verilerek hastalara gerekli olan eşyanın Bursa'dan temin edilmesini rica etmiştir (KA, 12/252).

Bilecik Şubesi 1915 yılının sonlarına doğru da ahaliden ianat toplamaya devam etmiştir. Nitekim toplanan 13 adet mecdiye ve 2 çehar-ı yek mecdiye ile 2 kuruş meblağı 4 Aralık 1915 tarihinde Merkez-i Umûmiye'ye posta yoluyla gönderilmiştir (KA, 156/318.1).

Bilecik Şubesi, I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği günlerde sarfettiği harcamalarla ilgili Merkez-i Umûmiye'yi de bilgilendirmekteydi. Bu hususta 7 Mayıs 1916 tarihinde Merkez-i Umûmiye'ye gönderdiği yazıda şubenin daha önce filigranlı makbuz karşılığında tahsil ettiği 175 kuruş ile 1 ve 3 kuruşu çehar-ı yek liraya ait makbuzların bilgilerinin Merkez-i Umûmiye'ye gönderildiği ve yine başka bir zaman da 251 kuruş 30 para kadar meblağ için sarf olunan makbuzların vürud numaralarının bir cetvele yazılarak Merkez-i Umûmiye'ye gönderildiği yer almaktadır (KA, 156/318.3).

Bilecik Şubesi tarafından Cumhuriyet'in ilk yıllarında da Merkez-i Umûmiye'ye yardımlar gönderilmeye devam etmiştir. Nitekim 1923'te 728 lira, 1924'te 1.241 lira kadar meblağ Merkez-i Umûmiye'ye gönderilmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 399).

Diğer taraftan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Bilecik Şubesi'nin 26 Aralık 1923 tarihinden 31 Aralık 1924 tarihine kadar ki vezne hesap verilerine göre bu dönemde çeşitli yardımlar için 52.301 kuruş 20 santim gibi meblağ harcanmakla beraber yine bu dönemde şubeden Merkez-i Umûmiye'ye 124.130 kuruş gibi meblağ gönderilmiştir. Toplamında ise şube veznesinden 178.784 kuruş 20 santim gibi meblağın çıkış yapıldığı görülmektedir (KA, 1197/28.1). Yine Bilecik Şubesi'nin 31 Aralık 1924'den 1 Ocak 1925 tarihine kadar olan hesap verilerine göre vezne makbuzsuz fevkalade ianat ve varidat geliri olarak 216.269 kuruş 20 santim ve şefkat pullarından 50.000 kuruş kadar gelir elde edilmiştir. Toplam gelir ise 266.269 kuruş 20 santim olmuştur. Bu dönemde Şube tarafından 178.784 kuruş 50 santim gibi meblağ da sarf edilmiştir. Dönem sonunda yani 1 Ocak 1925 tarihine devrolunan mevcut meblağ ise 87.485 kuruş olarak kaydedilmiştir (KA, 1197/28).

I. Dünya Savaşı'nda meydana gelen ekonomik sıkıntılar sebebiyle hayır derneklerinin gelirleri de olumsuz etkilenmiştir. Bu durum karşısında ABD ve İngiltere Salib-i Ahmerleri yılın belli günlerinde kiliseye giderek "Kilise Günü" adı altında yardım toplamaya başlamıştır. Bu uygulama bir süre sonra Avrupa'da yayılınca Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de aynı yolu izlemiş ve 1922 yılının Şeker ve Kurban Bayramları'nda camiler de bağış toplamaya başlamıştır. Cemiyet bu bağışların yanısıra bayram günlerinde yakalara takılan çiçek şeklindeki rozetleri de öğrenciler vasıtasıyla halka sattırarak azımsanmayacak kadar meblağlar toplamayı başarmıştır (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2001: 161-165). Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Bilecik Şubesi'nde de 10 Nisan 1925'de Ramazan Bayramı'nda Hilâl-i Ahmer yararına rozet satılmış ve satılan bu rozetlerden toplam 1.000 kuruş hasılat elde edilmiştir (KA, 1197/30.29).

Öte yandan Yayın hayatına giren gazetelerinin sayısının artması da beraberinde basın çalışanlarının haklarını savunmak amacıyla 25 Haziran 1917'de ilk basın meslek kuruluşu olan Matbuat-ı Osmanî Cemiyeti tarafından alınan karar ile basın çalışanlarının tatil yapması için dini bayramlarda sadece bir gazete yayın yaptı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin takdir toplayan başarılarına karşın Matbuat-ı Osmanî Cemiyeti 1918-1928 yılları arasında Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramları'nda yayınlanan gazetenin üst kısmında Hilâl-i Ahmer'e fazlaca yer vermeye başladı. Gazeteler bu nüshalarında kendi logolarıyla birlikte Hilâl-i Ahmer'in de logolarına yer vererek

Cemiyet'in gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında olsun propagandasını yaptı. Ayrıca bayram süresince satılan bu gazetelerden Hilâl-i Ahmer'e önemli miktarda reklam ve traj gelirleri de verildi (Can, "Hilâl-i Ahmer Bayram Gazetesi", [Erişim: 30 Kasım 2019 <http://kizilaytarih.org/dosya009.html>].

Dini bayramlarda neşredilen bu gazeteler, Ertuğrul Sancağı'ndaki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Şubeleri tarafından da satılarak hasılat elde edilmiştir. Nitekim Bilecik Şubesi 21 Nisan 1925 Merkez-i Umûmi'den Ertuğrul Sancağı'nda bulunan şubelerde satılmak üzere bayramda neşredilecek olan Hilâl-i Ahmer Gazetelerinden talep etmiştir. Bayramda, Hilâl-i Ahmer Gazetesi talep eden şubelerin isimleri ve bu şubelerin talep ettikleri gazete sayıları şu şekildedir (KA, 1197/31, 1197/31.1):

50 adet gazete Bilecik Hilâl-i Ahmer Merkez-i vasıtasıyla gazete bayine

60 adet gazete Küplü Müdüriyeti'ne

15 adet gazete Pazarcık Müdüriyeti'ne

100 adet gazete bir defaya mahsus Gölpazarı Müdüriyeti'ne

50 adet gazete Osmaneli Müdüriyeti'ne

Bir süre sonra Hilâl-i Ahmer Gazeteleri Bilecik Kazası'na bağlı nahiyelerde satılmaya devam ederken bunun yanında rozet satışları da yapılmıştır. Nitekim 13 Mayıs 1925'te Pazarcık Nahiyesi'nde Hilâl-i Ahmer Bayramı'nda satılan 50 adet gazete karşılığında 200 kuruş (KA, 1197/30.35) ve yine aynı tarihte Hilâl-i Ahmer yararına satılan rozet satışından ise 1.600 kuruş hasılat elde edilmiştir (KA, 1197/30.36). Ayrıca elimizde hangi kazaya ait olduğu belli olmayan başka bir makbuza göre de 19 Ağustos 1925'de Ramazan Bayramı'nda satılan Hilâl-i Ahmer Gazetesi karşılığında 250 kuruş hasılat elde edildiği tespit edilmiştir (KA, 1197/30.38).

Bilecik Kazası'na bağlı diğer Yarhisar Nahiyesi'nde de Hilâl-i Ahmer yararına gazete ve rozet satışı yapılmıştır. Nitekim 13 Temmuz 1925 tarihinde Yarhisar Nahiyesi'nde Hilâl-i Ahmer yararına satılan gazetelerden 250 kuruş (KA, 1197/29) ile 19 Ağustos 1925'te Ramazan Bayramı'nda Hilâl-i Ahmer yararına satılan rozetlerden 1.000 kuruş hasılat elde edilmiştir (KA, 1197/30.37).

1926 yılına gelindiğinde ise Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yarhisar ve Pazarcık Şubeleri teşkil edilmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 699). Bu tarihe kadar Yarhisar ve Pazarcık Nahiyeleri tarafından yapılan yardımlar Nahiye Müdürlükleri vasıtasıyla yapılmıştır.

Bilecik Şubesi'nin Cumhuriyet'in ilk yıllarında Cemiyet'e gelir sağlamak için oldukça faal olduğu görülmektedir. Nitekim Bilecik Şubesi'nin Haziran 1926 sonu bakaya-yı zimimini müşir müfredat cetveline göre kasasında 36.984 kuruşu bulunmaktaydı. Yardım toplamaya devam eden Bilecik Şubesi, 1927 yılında ise ahaliden 23.936 kuruş gelir temin ederek Merkez-i Umûmiye'ye göndermiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013:655, 699).

Öte yandan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, nizamnamesi'nin 61. maddesi gereği Meclis-i Umûmi tarafından 1926 yılında mıntika bakımından dört müfettişlik ihdas edilmiş ve bu mıntikalara şubelerin denetimini yapmak üzere müfettişler tayin edilmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Bilecik Şubesi bu dönemde 2. Müfettişlik Mıntıkası'na bağlanmıştır. 1927 senesinde ise mıntika sayısı altıya çıkmış ve Bilecik Şubesi'de eskisi gibi tekrar 3. Müfettişlik Mıntıkası'na bağlanmıştır (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 584, 685). Yine 1927 yılından itibaren Bilecik Şubesi düzenli olarak da her yıl müfettişler tarafından denetime tabi tutulmaya başladı. Nitekim şube 28/12/1927, 30/11/1928 ve 7/8/1929 tarihlerinde Müfettiş Mustafa Bey tarafından denetlenmiştir (KA, 209/140.1).

2.2.1. Bilecik Kazası'nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Sağlık Alanında Yaptığı Yardımlar

Ertuğrul Sancağı'nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin sağlık alanında yaptığı faaliyetlerle ilgili bildiğimiz ilk bilgi 26 Mart 1914 tarihinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adına Müfettiş Mehmet Ali Bey ile Vezirhan Osmanlı Sanayi Şirketi adına şirketin ustalarından Kifâret Pazaryan Efendi arasında 507 adet cerrahi aletin tamiri ve paslarının temizlenmesi karşılığında 1.870 kuruş 10 paraya mukavele yaptığı anlaşma diyebiliriz. Yapılan mukaveleye göre alet ve edevata herhangi bir zarar gelmesi sonucunda Kifâret Pazaryan Efendi'den tanzim edilecektir. Aletlerin tamir edilerek pasları temizlenecek ve kağıtlara sarılarak peyderpey ambara teslimi gerçekleşecektir.

Aletlerin Kifaret Pazaryan Efendiye teslim tarihinden sonra 1,5 ay içinde bitirilmesi anlaşmaya konulmuş; aksi takdirde bu süreyi aşar ise istihkakının yüzde onunun kesileceği belirtilmiştir (KA, 64/13, 64/13.1).

Ertuğrul Sancağı'nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından sağlık alanında yapılan faaliyetler Milli Mücadele Dönemi yıllarında başlamış ve artarak devam etmiştir. Nitekim 1919 – 1922 yılları arasında ise Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından verem illetine karşı mücadele etmek maksadıyla bünyesinde Veremle Mücadele Cemiyeti kurulmuştur. Bu yıllar aralığında Veremle Mücadele Cemiyeti muhtaçlar için para, çamaşır, ilaç ve tedavi yardımı yapmış olup yardım yaptığı yerlerden birisi de Bilecik'tir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 211).

Yine İstiklal Harbi'nin devam ettiği günlerde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, hastalık ve sağlık sorunları hakkında yazı ve kitap azlığı nedeniyle bunları şubeleri vasıtasıyla temin yoluna başvurmuştur. Bu hususta Ertuğrul Sancağı Mutasarrıf Vekili tarafından 28 Şubat 1922 tarihinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilen yazıda sancakta bulunan kitapların listesine yer verilerek eğer talep edilirse gönderebileceklerini beyan etmiştir. Bu tarihte sancakta 1 adet Esaslı Hastalıklar Hakkında En Son İntisar Eden Mufassal Kitap, 1 adet Düzüne-yi Esaslı Kitaplara Mahsus Hilâl-i Ahmer'in Şemaları, 1 adet Düzüne-yi Frengi Verem Mikroplarına Mahsus Hilâl-i Ahmer'in Şemaları, 1 adet Düzüne-yi Teneffüs Hastalıkları Hilâl-i Ahmer'in Şeması, 1 adet Düzüne-yi Tedabir-i Asliyeye Mahsus Hilâl-i Ahmer'in Şemaları, 1 adet Hıfz-ül Sıhhîyeye Mahsus En Son İntisar Eden Mufassal Kitap, 1 adet Frengi ve Şerait Hakkında İntisar Eden Mufassal Kitap ve 1 adet Tedabir-i Acele-yi Tıbbiyeye Aid Kitap adında eserler bulunmaktadır (KA, 39/42).

Öte yandan Milli Mücadele'nin kazanılmasının ardından 1924 yılında Yunanistan'dan Türkiye'nin birçok bölgesine mübadiler gelmiştir. Nitekim Lozan görüşmelerinin kesilmesi nedeniyle yapılacak olan barış gecikmiş ve bundan dolayı da Yunanistan ile yapılması düşünülen nüfus mübadelesi kararı T.B.M.M tarafından ancak 23 Ağustos da kabul edilmişti. Mübadele kararının onaylanmasının ardından 14 Ağustos tarihinde kurulan V. İcra Vekilleri Heyeti'nde mübadele programının bürokratik yük getireceği için bu işleri yürütmek üzere İmar, İskan ve Mübadele Vekaleti teşkil

edilerek bu vekaletin başına da İzmir Mebusu Necati Bey'in getirilmesi kararlaştırılmıştır (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 15).

Mübadele ve İmar ve İskan Vekili Mustafa Necati Bey'in 25 Aralık 1923 tarihinde Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umûmilîği'ne göndermiş olduğu yazıda Bilecik, Eskişehir, İzmir, Erdek, Saruhan ve çevresine sevk edilecek muhacirlerin ihtiyaçlarını karşılamak için Yunanlılardan kalan ve kullanılmasına lüzum görülmeyen eşyaların satılması suretiyle elde edilecek paranın nasıl kullanılması gerektiğine dair bir takım tespitlerde bulunmuştur. Mustafa Necati Bey'in Bilecik, Yenişehir, İzmir, Erdek, Saruhan ve çevresinde bulunan muhacirlerin de durumlarını özetleyen Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umumisi'ne gönderdiği yazıda değindiği hususlar şöyleydi:

Muhacirlerin iskanına tahsil edilecek evlerin önemli bir kısmının tahrip edildiğini ve hatta bazı köylerde ikamet eden kimsenin kalmadığını belirterek bundan dolayı da halkın tahrip edilen yerleşim yerlerine sevk edilemediğini söylemiştir. Mustafa Bey, yapılan tetkik neticesinde Yunan tahribatına en fazla Bilecik, Yenişehir, İzmir, Erdek, ve Saruhan çevresindeki köylerin maruz kaldığını belirterek buralarda yeniden yerleşim yeri inşa edilmedikçe muhacirlerin köylerde barındırılmayacağını söylemiştir. İnşaat parasının bir kısmının Yunanlılardan kalan ve kullanımına lüzum görülmeyen eşyalarının satılmasıyla yaklaşık olarak üç, dört yüz bin lira kadar bir meblağ elde edilebileceğini söyleyen Mustafa Bey elde edilen meblağ ile de üç ya da dört köy inşa etmenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Mustafa Necati Bey, yerleşim yeri inşaatına acele bir şekilde ilk olarak Samsun'da başlanacağı da söylemiş fakat meselenin sadece iskan meselesi olmadığını işaret ederek memleketin kötü günler geçirdiği bu dönemde muhacirlerin hayatlarını nasıl idame ettireceğiydi. Ona göre muhacirlerin hayatlarını idame ettirebilmeleri için hemen sabana sarılarak üretici pozisyonuna geçmeleri gerekiyordu aksi takdirde memleketin geçirdiği kötü günlerde Ankara'nın bu yükü tek başına kaldıramayacağını belirtiyordu (KA, 1297/76).

Öte yandan Yunanistan ile yapılacak olan mübadele sırasında hükümet tarafından Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne sağlık hizmetlerini yürütme görevi verilmiştir. Mübadele programına göre ise mübadilerin Türkiye'de yerleşeceği yerler 10 bölgeye ayrılmış olup 7. bölge İzmit Bölgesi olarak adlandırılmış ve bu bölge Bolu, Bilecik,

Eskişehir ve Kütahya vilayetlerini içine almaktaydı (Karal Akgün ve Uluğtekin, 2000: 18-21).

Yunanistan'dan İzmit'e ve oradan Bilecik Kazası ile Söğüt Kazası ve Osmaneli Nahiyesi'ne de mübadiler gelmiştir. 3 Ocak 1924'te Selanik'e bağlı Kılıkış'tan İzmit'e 1.173 kişilik ilk mübadele kafilesi geldi. Gelen bu kafilenin içinde hasta olanlar Hilâl-i Ahmer Sağlık Heyeti tarafından muayene edilmiş ve 200'den fazla mübadele de çiçek aşısı yapılmıştır. Bu mübadilerin 7 Ocak'ta 544'ü ve 8 Ocak'ta 1.100'ü trenle Osmaneli, Bilecik, Geyve ve Adapazarı'na sevk edilmiştir. Ardından 27 Ocak'ta Arslan vapuru ile yine mübadil kafilesi gelmiş ve gelen bu mübadilerden 464'ü Bilecik'e sevk edilmiştir. 17 Şubat 1924'te Sulh vapuru ile bu kez Karacaova Kazası Karaköy ve Dodanyan'dan 1.542 mübadil gelmiştir. Yine aynı gün Akdeniz vapuru ile de 460 büyükbaş ve 1.350 adet koyun ile 2.200 daha mübadil daha gelmiştir. İki kafilenin birden İzmit'e aynı günde gelmesi şehirde izdihama yol açmıştı. 25 Şubat'ta ise bu mübadilerden 190'ı Bilecik'e ve 159'da Vezirhan'a, trenle sevk edilmişlerdir. 12 Mart 1924'te Sulh Vapuru ile Karacaova Kazası Karadere ve Karacabad'tan 1.483 mübadil daha gelmiş olup 16 Mart'ta ise bunlardan 100'ü Vezirhan'a sevk edilmişlerdir. İzmit'e Nisan ayının başında Karabiga vapuruyla Drama'nın Nusretli ve Hüseyinli köylerinden de mübadiler gelmiştir. Bu mübadilerden 600'ü 6 Nisan'da ve 1300'ü 9 Nisan'da İzmit'e getirilmiştir. Nusretli Köyü mübadileri İzmit'in Ermeşe ve Yeniköy gibi yerlerine yerleştirilmeleri düşünülmüş (Sarı, 2016: 239-267) fakat aşağıda görüleceği üzere Dramalı mübadilerden de bir kısmı Bilecik'e yerleştirilmiştir.

Bilecik Hilâl-i Ahmer Şubesi, Ertuğrul Sancağı'na yerleştirilen muhtaç durumda olan muhacirlere nakdi yardımlar da yapmıştır. Nitekim Kılıkış muhacirlerinden Ümmügül Hanım'ın pederleri ve biraderleri vefat ettiğinden iki çocuğuyla kimsesiz orta da kalmış ve bunun üzerine 15 Ocak 1925'de Ertuğrul Hilâl-i Ahmer Merkez Veznesi'nden 250 kuruşun muhtaca verilmesi kararlaştırılmıştır (KA, 1197/30.20). Yine Bilecik'te bulunan Kılıkış muhacirlerinden hasta ve muhtaç olan Müteveffa Hasan Mahdumu Mümin'e de 26 Ocak 1925'de Hilâl-i Ahmer Ertuğrul Merkez Veznesi'nden 250 kuruş meblağ verilmiştir (KA, 1197/30.18).

Hilâl-i Ahmer Bilecik Şubesi muhtaç kimselere yiyecek yardımında da bulunmuştur. Kılıkış muhacirlerinden Akif Ağa'ya tabip müdavimi tarafından bir hafta

boyunca süt içmesinin gerekli olduğu söylenmiş ise de kendisinin süt alabilecek parası olmadığı için Bilecik Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne başvurmuş ve cemiyet tarafından kendisine 11 Şubat 1925 tarihinde 200 kuruş süt parası verilmiştir (KA, 1197/30.16, 1197/30.17). 30 Mart 1925'de Bilecik Şubesi, Vezirhan'da bulunan Karacaovalı hasta muhacirlere yedirilecek pirinç çorba ve lapası için vezneden 8 okkaya tekabül eden 400 kuruş meblağın verilmesini kararlaştırmıştır (KA, 1197/30.9). Yine Bilecik'te ikamet etmekte olan Karacaova muhacirlerinden Zülfikar'ın kendisi ile iki çocuuğunun tedavileri ve lüzumu kadar da süt ve yoğurt parası olarak Bilecik Hilâl-i Ahmer Cemiyeti veznesinden 29 Nisan 1925'de 1.000 kuruş verilmiştir (KA, 1197/30.10). 14 Nisan 1925'de Bilecik'te Karacaova muhacirlerinden İbrahim Oğlu Hasan'a sıcak çorba, süt ve yoğurt verilmesi ve ailesine iaşe yardımında bulunmak için de 1.000 kuruşun Hilâl-i Ahmer veznesinden verilmesine karar verilmiştir (KA, 1197/30.8).

Bilecik Şubesi muhtaç durumda olan muhacirlere aynî ve nakdi yardımların yanında hastaların tedavi edilmesi ya da Bilecik'te tedavisi mümkün olmayanların Şehir dışına sevk işlemlerini de gerçekleştirirdi. Yapılan bu sevk sırasında maddi durumu elvermeyene creti Şube tarafından karşılanan araç tahsis edilirdi veya yol creti verilirdi. Hatta bazıları gideceği yere kadar bir memur eşliğinde gönderilir ve orada yapılacak olan tedavi masrafları dahi Şube tarafından karşılanırdı. Nitekim Bilecik Şubesi 22 Ocak 1925 tarihinde Hilâl-i Ahmer Riyaseti'ne yazdığı yazıda Bilecik Kazası'nda ikamet eden muhacirlerden muhtaç durumda olan Merhum Hasan'ın Mahdumu Onbaşların Mümin'in nezle salgını nedeniyle hastalandığını ve hastalığın tedavisi için gerekli olan 250 kuruşun Bilecik Şubesi'nden ödenmesi için izin verilmesi talep edilmiştir (KA, 1197/30.19). 25 Mart 1925'de muhacirlerden Karacaovalı Emine'nin hastalığının tedavisinin Bilecik'te mümkün olmadığı gerekçesiyle İnegöl Hastanesi'ne sevki için Arabacı İzzet Çavuş'a Ertuğrul Hilâl-i Ahmer Merkez Veznesi'nden 1.000 kuruş verilmiştir (KA, 1197/30.2). Bilecik Hilâl-i Ahmer Şubesi bu kazaya bağlı nahiyelerde ikamet eden muhacirlere de yardım sağlamıştır. Nitekim 27 Mart 1925'de Lefke'de ikamet etmekte olan Drama Muhacirlerinden Kürt Ali Ağa'ya hastalığı nedeniyle İnegöl Hastanesi'ne gidiş ve dönüş yol creti için Ertuğrul Hilâl-i Ahmer Merkez Veznesi'nden 600 kuruşun verilmesine karar verilmiştir (KA, 1197/30.11). 16 Mayıs 1925'de Karacaovalı Ali Oğlu Ahmed'in Küplü'ye kadar olan nakliye creti olan 150 kuruşun Arabacı Cevad Ağa'ya verilmesine karar verilmiştir

(KA, 1197/30.4). 23 Mayıs 1925’de Küplü’de ikamet etmekte olan malul ve muhtaç muhacirlerden Karacaovalı Ali Oğlu Ahmed’in hastalığından dolayı İstanbul Hastanesi’ne nakli ve dönüşü için 700 kuruş kadar bir meblağ şube veznesinden kendisine verilmiştir (KA, 1197/30.3). 23 Kasım 1925’te Karacaova muhacirlerinden İbrahim’in hastalığı nedeniyle kendisine şubeden refakat eden bir memurla beraber tedavi görmek üzere İstanbul Hastanesi’ne gönderilmiştir. Cemiyet, hasta ve ona refakat edecek memura İstanbul’a gidiş ve dönüşü için gereken masraflarda kullanmak üzere 20 lira kadar meblağ vermiştir (KA, 1197/30.1). 29 Mayıs 1925’te muhacirlerden Hasan Oğlu Mehmed’i tedavi olmak üzere İstanbul Hastanesi’ne Bilecik’ten götürecektir araç için Arabacı Cevat Ağa’ya 1.200 kuruşu nakil ücreti olarak verilmiştir (KA, 1197/30.2).

Bilecik Hilâl-i Ahmer Cemiyeti muhtaç muhacirlerden başka sancakta eskiden beri ikamet etmekte olan muhtaç kimselere de yardım eli uzatıyordu. Yine şube tarafından 8 Mart 1925’de muhtaç ve fakir olan İstanbullu Süleyman Hamdi’nin Eskişehir’e giderek tedavi olması için gidiş ve dönüşü ile zaruri masraflarının karşılanması için veznedenden kendisine 400 kuruş verilmiştir (KA, 1197/30.27). 1 Ağustos 1925’de Osmaneli Nahiyesi’nden muhtaç ve hasta durumda olan Kunduracı İbrahim’in hastalığının tedavi edilebilmesi için İstanbul’a sevki gerekmektedir. Bilecik Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hasta ve hastayı sevkte görevli olan Polis Memuru Ali Rıza Efendi’nin şimendüfer ücreti ile zaruri masraflarda kullanmak üzere veznesinden 30 lira meblağı ödenmiştir (KA, 1197/30.24, 1197/30.25). Yine aynı tarihte Pazarcık Nahiyesi’nin Karaman Karyesi’nden Mustafa Oğlu Hüseyin’in hastalığının tedavisi için İnegöl Hastanesi’ne götürmek üzere Arabacı İsmail Ağa’ya Ertuğrul Hilâl-i Ahmer Veznesi’nden 1.000 kuruş kadar yol ücreti verilmiştir (KA, 1197/30.26). 10 Eylül 1925’de kimsesiz ve malul gazi olan Bursalı Halim’in Eskişehir’e muayeneye gidebilmesine yardımcı olmak için Ertuğrul Hilâl-i Ahmer Merkez Veznesi’nden 300 kuruş verilmiştir (KA, 1197/30.23). 12 Ocak 1925’de Bilecik Sarıkız’da muhtaç ve kimsesiz kalan İkbâl Hanım’a tedavi olabilmesi için şube veznesinden 200 kuruş kadar meblağ yardım yapılmıştır (KA, 1197/30.28).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Bilecik Şubesi tarafından hasta ve yardıma muhtaç durumda olan muhacirlerin ilaç reçetelerini ücretlerini dahi karşılamıştır. Nitekim Şube veznesinden Bilecik’te Eczacı Abdullah Efendi’ye 23 Şubat 1925’de 5.510 kuruş (KA,

1197/30.15), 28 Şubat 1925’de 2.630 kuruş (KA, 1197/30.6) ve 25 Ekim 1925’de 1.445 kuruş gibi meblağ ödenmiştir (KA, 1197/30).

Bu dönemde Ertuğrul Sancağı’nda salgın hastalıklar da zuhur etmiştir. Ertuğrul Valiliği 28 Ocak 1925 tarihinde vilayet dahilinde bulunan muhacirlere dağıtılmak üzere 1.000 lira karşılığında kinini İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Riyaseti’nden talep etmiştir (KA, 350/176). Yine başka bir belgede Ertuğrul Valiliği tarafından 15 Şubat 1925’de İstanbul Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umûmiliği’ne gönderilen yazıda Merkez-i Umûmi adına Ziraat Bankası’na yatırılan 99.502 kuruş karşılığında makbuzuyla birlikte kinin gönderilmesi talep edilmiştir (KA, 350/194). Bunun üzerine Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi Umûmisi 19 Nisan 1925’de merkez ambarından kilosu 4.200 kuruştan 23,5 kilo kinini toplam 98.700 kuruş karşılığında Ertuğrul Vilayeti’ne göndermiştir (KA, 1330/4).

Bilecik Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hasta ve muhtaç durumda olan muhacirler için yorgan yardımında da bulunmuştur. Cemiyet Yorgancı İsmail’den adeti 450 kuruştan 11 adet yorganı toplamda 4.950 kuruşa satın almış ve bu yorganların parasını 22 Şubat 1925 tarihinde ödemiştir (KA, 1197/30.13, 1197/30.4).

Bilecik Şubesi nakdi yardımların yanında muhtaç kimselere giyecek yardımı da yapmıştır. Nitekim şube tarafından 20 Nisan 1925 tarihinde Kılıkış Muhacirlerinden hasta ve muhtaç durumunda olan Hüseyin Mahdumu Mehmed’e ayakkabı alabilmesi için veznesinden 200 kuruş vermiştir (KA, 1197/30.7).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Bilecik Şubesi bazen Kaza’daki sağlık sorunlarının yoğunluğundan dolayı fakir çocuklara yardım yapamamıştır. Nitekim bu hususla alakalı olarak Bilecik Maarif Müdürlüğü, Maarif Vekâleti’nin Bilecik Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından fakir çocuklara öğle yemeği verilmesi talimatına karşın Merkez-i Umûmiye’ye gönderdiği 24 Kasım 1927 tarihli yazısında Bilecik Hilâl-i Ahmer Şubesi’nin sağlık işlerinden dolayı bu işlerle ilgilenemediği gerekçesiyle memleketin elim bir vaziyete düştüğü bugünlerde fakir çocuklara öğle yemeğini kendilerinin verebilmesi için Bilecik Şubesi’ne miktarı kafi bir derecede meblağ gönderilmesini rica etmiştir (KA, 1679/88.3).

2.2.3. Osmaneli (Lefke) Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Osmaneli Nahiyesi'nde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Şubesi teşkil edilmeden evvel Cemiyet yararına yardımlar yapılmaya başlamıştır. Nitekim 21 Aralık 1912 tarihinde Hüdavendigâr Valiliği tarafından Lefke Nahiyesi'nin Necmiye Karyesi, Belenalan Karyesi, Kaşıkçı Karyesi, Borçak Karyesi, Avdan Karyesi, Müdürlü Karyesi, Eğerçe Karyesi, İncirli Karyesi, Ciciler Karyesi, Ericek Karyesi, Dereyörük Karyesi, Kaynarca Karyesi, Soğukçapınar Karyesi, Karağaç Karyesi ve Şerefiye Karyesi ahalisinden 2.089 kuruş ianat toplanmış ve İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Riyaseti'ne gönderilmek üzere 21 Aralık 1912 tarihinde postaneye teslim edilmiştir. Yukarıda adı geçen karyelerin Hilâl-i Ahmer namına topladığı ianat miktarı aşağıda gösterilmiştir (KA, 14/194, 14/194.1).

Tablo 4: Lefke Nahiyesi'nde Yardım Köyler ve Yaptıkları Yardım Miktarları

Karye İsmi	Kuruş
Necmiye Karyesi	74
Belenalan Karyesi	150
Kaşıkçı Karyesi	80
Borçak Karyesi	60
Avdan Karyesi	100
Müdürlü Karyesi	240
Eğerçe Karyesi	190
İncirli Karyesi	280
Ciciler Karyesi	190
Ericek Karyesi	50
Dereyörük Karyesi	85
Kaynarca Karyesi	100
Soğukçapınar Karyesi	190
Karağaç Karyesi	200
Şerefiye Karyesi	100
Yekûn	2.089

Kaynak: KA, 14/194, 14/194.1

Osmaneli Nahiyesi'nde 1912 yılından sonra Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ile ilgili bilgiye rastlanmamıştır. Diğer yandan İstiklal Harbi'nin devam ettiği sırada çatışmaların yoğun geçtiği yerlerden birisi de Osmaneli Nahiyesi'ydi. Çatışmaların devam ettiği sırada Adapazarı'nda ilk etapta 25 yataklı bir hastane teşkil edilmiş fakat bir süre sonra hastanenin yatak kapasitesi 50'ye çıkarılmıştır. Adapazarı Hastanesi faaliyette bulunduğu süre zarfında Bilecik, Lefke, Saçi, Kaynarca, Yenişehir cephelerinde savaşılan

milli müfrezelerin sıhhi ihtiyaçlarını karşılayan heyet bölgede yardıma muhtaç kimselere de zaman zaman ihtiyacı kadar kinin dağıtımını yapmışlardır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Adapazarı ve çevresinde yapacak bir işi kalmadığı anlaşıldığından hastaneye ait malzemeler mahalli devlet hastanelerine devredilerek Kasım 1921'de heyetin lağvedilmesine karar verilmiştir (Hacıfettahoğlu, 2007: 64).

İstiklal Harbi'nden sonra tekrar Osmaneli Nahiyesi'nde ahali tarafından muhtaç kimselere yardım toplama faaliyetleri tekrar başlamıştır. Nitekim Osmaneli ahalisince Kırım Muhtacınları için 13.700 kuruş ianat toplanmış ve 20 Eylül 1922 tarihinde Mutasarrıflık vasıtasıyla postaneye teslim etmiştir (KA, 1198/15). Bir süre sonra ahali yine Kırım Muhtacınları için 800 kuruş ianat toplamış ve topladığı bu ianayı 19 Ekim 1922 tarihinde Ankara Hilâl-i Ahmer Murahhaslığı'na göndermek üzere Mutasarrıflık vasıtasıyla Liva Ziraat Bankası'na teslim etmiştir (KA, 1198/3).

Diğer yandan Cumhuriyet'in ilk yıllarında Yunanistan'dan İzmit'e ve ardından Osmaneli Nahiyesi'ne mübadiler yerleştirilmiştir. 3 Ocak 1924'te Selanik'e bağlı Kalkış'tan İzmit'e 1.173 kişilik ilk mübadele kafilesi geldi. Bu mübadilerin 7 Ocak'ta 544'ü ve 8 Ocak'ta 1.100'ü trenle Osmaneli, Bilecik, Geyve ve Adapazarı'na sevk edilmiştir. Ardından 17 Şubat 1924'te Sulh vapuru ile bu kez Karacaova Kazası Karaköy ve Dodanyan'dan 1.542 mübadil gelmiştir. Yine aynı gün Akdeniz vapuru ile de 460 büyükbaş ve 1.350 adet koyun ile 2.200 daha mübadil daha gelmiştir. İki kafilenin birden İzmit'e aynı günde gelmesi şehirde izdihama yol açmıştı. 25 Şubat'ta ise bu mübadilerden 215'i Osmaneli'ye sevk edilmişlerdir. 12 Mart 1924'te Sulh Vapuru ile Karacaova Kazası Karadere ve Karacabad'tan 1.483 mübadil daha gelmiş olup 16 Mart'ta ise bunlardan 570'i Osmaneli'ne sevk edilmiştir (Sarı, 2016: 239-251). Daha önce de bahsedildiği üzere bu tarihlerde Osmaneli Nahiyesi'nde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Şubesi teşkil edilmediğinden burada ikamet etmekte olan mübadilere nahiyenin bağlı olduğu Bilecik Kazası Şubesi'nden yardımlar yapılmıştır.

Osmaneli Nahiyesi'nde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Şubesi 1 Ekim 1926 tarihinde teşkil edilmiştir. Bir süre sonra niçin kapandığı anlaşılmayan şubenin 2 Ocak 1928'de tekrar açıldığını görüyoruz. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 3. Teftiş Mıntıkası'na bağlı olan Osmaneli Şubesi düzenli olarak her yıl müfettişler tarafından denetime tabi tutulmaktaydı. Nitekim Lefke Nahiyeye Şubesi 2/1/1928, 7/8/1929, 21/7/1930 tarihlerinde

Müfettiş Mustafa Bey tarafından ve 26/11/1931 ile 13/11/1932 tarihlerinde Müfettiş Maykos Bey tarafından denetlenmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Osmaneli Şubesi'nin 1929 ve 1932 yılları arasında şube idaresinde yer alan kişiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır (KA, 1401/88, 1401/88.1).

Tablo 5: Osmaneli Nahiyesi Şubesi'nin 1929 ve 1932 Yılları Arasında Şube İdaresinde Yer Alan Kişiler

Yıl	Şube İdaresinin İsimleri			
	1929	1930	1931	1932
Reis	M. Hulusi Bey	Hulusi Bey	Lütfi Bey	Hakkı Bey
Veznedar	Fahri Bey	Hamdi Bey	Fazlı Bey	Lütfi Bey
Katip	Lütfiye Hanım	Lütfiye Hanım	Mustafa Bey	Mehmet Bey
Aza Sayısı	20	18		

Kaynak: KA, 1401/88, 1401/88.1

2.2.4. Gölpazarı Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Gölpazarı Nahiyesi'nde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Şubesi teşkil edilmeden evvel Cemiyet yararına yardımlar toplanmaya başlamıştır. Nitekim elimizdeki belgelere göre Gölpazarı Nahiyesi ahalisi tarafından Hilâl-i Ahmer yararına yapılan ilk yardım 19 Mart 1912 tarihinde toplanan 120 kuruş meblağ olarak tespit edilmiştir. Ahaliden toplanan bu iane Ertuğrul Mutasarrıflığı tarafından İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Riyaseti'ne gönderilmek üzere Bilecik Postanesi'ne teslim edilmiştir (KA, 79/12).

Bundan başka yine Gölpazarı Nahiyesi ahalisi 19 Aralık 1912'de 470 kuruş ianatu Ertuğrul Mutasarrıflığı vasıtasıyla Bilecik Bank-ı Osmaniye'ye (KA, 14/253); 4 Ocak 1913'te 700 kuruş ianatu Nahiyeye Müdürlüğü vasıtasıyla Bilecik Bank-ı Osmaniye'ye (KA, 14/168); 23 Ekim 1915'te 326 kuruş ianatu Mutasarrıflık vasıtasıyla Bilecik Postanesi'ne İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilmek üzere teslim etmiştir (KA, 157/168). Bu tarihten sonra Milli Mücadele yıllarına kadar Gölpazarı Nahiyesi'nden Hilâl-i Ahmer yararına yapılmış herhangi bir faaliyete rastlanmamıştır.

Diğer taraftan bu dönemde savaş halinin olması ve buna bağlı olarak yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle temin edilemeyen birçok şey Cemiyet kanalıyla bulunmaktaydı. Nitekim 31 Mayıs 1921 tarihinde Gölpazarı Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekili, Gölpazarı Nahiyesi'nin ihtiyacı olan 10 kilo kâğıdı Hilâl-i Ahmer Murahhaslığı'ndan talep etmekteydi (KA, 345/124).

Bu dönemde Nahiye’de salgın hastalıklar da zuhur etmiş ve durumun gitgide tehlikeli bir hal almıştır. Bunun üzerine Sıhhiye Vekâleti, Gölpazarı Nahiyesi’nin acil ihtiyacı olan kininin Nahiye’ye gönderilmesi için 5 Şubat 1922’de Ankara Hilâl-i Ahmer Murahhaslığı’na yazı göndermiştir (KA, 173/14). Sıhhiye Vekâleti, Gölpazarı Nahiyesi’ne acil olarak talep ettiği 5 kilo kininin halen nahiyeeye gönderilmemesi üzerine 15 Mart 1922 tarihinde tekrar Ankara Hilâl-i Ahmer Murahhaslığı’na gönderdiği yazıda durumun acil olduğunu ve istenen malzemenin bir an önce ulaştırılması gerektiğini belirtmiştir (KA, 344/5).

Nahiye’de Kırım Muhtacınları için de iki kez ianat toplanmış olup ilk toplanan 4.120 kuruşluk meblağ 20 Eylül 1922’de Postane’ye (KA, 1198/15) ikinci kez toplanan 1.150 kuruşluk meblağ ise 19 Ekim 1922’de Eruğrul Mutasarrıflığı vasıtasıyla Ankara Hilâl-i Ahmer Murahhaslığı’na gönderilmek üzere Liva Ziraat Bankası’na teslim edilmiştir (KA, 1198/3).

Öte yandan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Gölpazarı Şubesi 1924 yılında teşkil edilmiştir. Elimizdeki belgede bu tarihte Şube’ye kimin reislik yaptığına dair bir bilgi yer almazken heyet-i idarede veznedar olarak Ali Bey adında bir zat ve 20 kadar aza bulunmaktadır (KA, 1236/126).

Teşkilinden sonra faaliyetlerine başlayan Hilâl-i Ahmer Gölpazarı Şubesi tarafından 15 Nisan 1925’de Hilâl-i Ahmer Bayramı’nda satılan 300 adet gazete karşılığında 900 kuruş (KA, 1197/30.32) hasılat elde edilirken yine aynı tarihte Hilâl-i Ahmer yararına satılan rozetlerden ise 100 kuruş hasılat elde edilmiştir (KA, 1197/30.33). Gelirlerinin çeşitliliği artıran Şube 27 Ağustos 1925’de Kurban Bayramı’nda Hilâl-i Ahmer yararına toplanan kurban derileri karşılığında 27.846 kuruş gibi yüklü miktarda hasılat elde etmiştir (KA, 1197/30.39).

Diğer yandan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin 3. Teftiş Mıntıkası’na bağlı olan Gölpazarı Nahiyesi Şubesi 1927 yılından itibaren düzenli olarak her yıl müfettişler tarafından denetime tabi tutulmuştur. Nitekim Gölpazarı Şubesi 31/12/1927, 1/12/1928 ve 7/8/1929 tarihlerinde Müfettiş Mustafa Bey tarafından denetlenmiştir (KA, 1236/126, 1236/126.1).

2.5. Söğüt Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Söğüt Kazası'nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti namına yapılan ilk yardımlar burada bir şube teşkil edilmeden evvel başlamıştır. Nitekim Söğüt Kazası ahalisi tarafından Hilâl-i Ahmer'e yapılan ilk yardım 27 Kasım 1912'de Osmanlı askerleri için toplanan 1.800 parça eşya ile 2.500 kuruş tutarında meblağ olmuştur. Bununla beraber Bozüyük Nahiyesi ahalisi de bu yardıma 1.000 parça elbise temin ederek destek vermiştir. Ahali tarafından toplanan bu yardımlar Dâhiliye Nezaret-i Muhaberat-ı Umûmiye Dairesi yetkililerine teslim edilmiştir (KA, 14/44).

Bundan başka ahali tarafından Hilâl-i Ahmer yararına 19 Aralık 1912'de 3.800 kuruş (KA, 78/103, 78/103.1), 2 Şubat 1915'te 1.000 kuruş (KA, 313/33) ve 10 Şubat 1915'te 420 kuruş ianat toplanmıştır. Toplanan bu meblağlar kaza kaymakamı tarafından Merkez-i Umumiye'ye gönderilmek üzere Söğüt Postanesi'ne yatırılmıştır (KA, 313/53). Nitekim ahali tarafından daha Söğüt Şubesi teşkil edilmeden evvel Hilâl-i Ahmer yararına toplam 7.720 kuruş ianat gönderilmiştir.

Öte yandan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Söğüt Kazası'nda Erkekler Şubesi 20 Mayıs 1915 tarihinden önce teşkil edilmiştir. Yine bu tarihlerde kazada kadınlar şubesi de teşkil edilmiştir (KA, 209/97, 156/110.1). Yeni teşkil edilen şube için Bursa Sıhhiye Müdürü 24 Haziran 1915'te Merkez-i Umûmi'den resmi yazışmalar için bir adet mühür (KA, 34/9), defter, makbuz ve evrak gibi kırtasiye malzemeleri talep etmiştir (KA, 167/11). Fakat başka bir belgede ise Söğüt Şubesi'nin ilk açılış tarihi 14 Temmuz 1915 olarak kaydedilmiştir (KA, 159/101.5). Muhtemelen şube tarafından Merkez-i Umûmi'den istenen mühürler geldiğinden bu tarih resmi açılış tarihi olarak kabul edilmiştir.

Yine aynı tarihte başka bir belgede Söğüt Kazası'nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kadınlar Şubesi'nin de faaliyetlerine yer verilmiş ve böylece kazada kadınlar şubesinin teşkil edildiği de anlaşılmıştır (KA, 156/110.1).

Teşkil edildiği tarihte faaliyetlerine hızveren Hilâl-i Ahmer Söğüt Şubesi tarafından Merkez-i Umûmiye'ye 28 Temmuz 1915'te 1.604 kuruş 37 santim, 3 Ağustos 1915'te 4.520 kuruş 87 santim, 28 Ağustos 1915'te 4.207 kuruş 50 santim, 3 Eylül 1915'te 1.441 kuruş 12 santim, 5 Ekim 1915'te 1.917 kuruş 12 santim ve 28 Ekim

1915'te 2.183 kuruş 50 santim tutarında ianat gönderilmiştir. Yukarıda geçen tarihler aralığında Söğüt Şubesi tarafından Merkez-i Umûmiye'ye toplamda 15.874 kuruş 12 santim ianat gönderilmiştir. Söğüt Şubesi tarafından yine Bursa Hilâl-i Ahmer Merkezi'ne de 12 Temmuz 1915'te 25 kuruş, 12 Eylül 1915'te 676 kuruş ve 18 Temmuz 1915'te 7.458 kuruş 37 santim meblağı ianat olarak göndermiştir. (KA, 1279/6.4). Bu tarihlerde Şube tarafından Merkez-i Umûmiye'ye ve merkezlere bu kadar sıklıkla ianat toplamasının nedeni ülkenin savaşta olmasıydı.

23 Haziran 1915 ve 28 Aralık 1915 tarihleri arasında ise Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umûmisi'nden Hilâl-i Ahmer yararına satılmak üzere Söğüt Şubesi'ne gönderilen 36 adet üç bayraklı iğneden 180 kuruş, 36 adet yeşil iğneden 180 kuruş, 36 adet çenberli iğneden 180 kuruş, 12 adet siyah ipekli köstekten 84 kuruş, 12 adet tabakadan 84 kuruş, 6 adet Harb-i Umûmi menşeli kitaptan 30 kuruş, 400 adet kartpostalıdan 200 kuruş ve 15 adet Fetih konulu kitaptan 45 kuruş hasılat elde edilmiştir. Yine aynı tarih aralığında Hilâl-i Ahmer Bursa Merkezi tarafından Söğüt Şubesi'ne gönderilen 100 adet karttan 25 kuruş, 1.000 adet çiçekten 626 kuruş ve 50 adet Harb-i Umûmi konulu kitaptan 25 kuruş kadar hasılat elde edilmiştir. Merkez-i Umûmi ve Bursa Merkezi'nden gönderilen eşyaların satışı sonucunda Söğüt Şubesi toplam 1.659 kuruş hasılat elde etmiştir. Ayrıca Merkez-i Umûmi gönderdiği bu eşyaların yanısıra Söğüt Şubesi'ne 11 kuruş 50 santim kadar meblağ da göndermiştir (KA, 1279/6.3).

Söğüt Şubesi'ne aynî yardımları da yapılmıştır 26 Ekim 1915'de Söğüt Şubesi'nden Merkez-i Umûmiye'ye gönderilen yazıya göre Şube'nin elinde bağış olarak alınmış 1914 yılı mahsulü olan 80 küsür kilo kadar ipek kozası bulunmaktadır. Bu kozanın Söğüt Kazası'nda satışı 25 ila 30 kuruş gibi ucuza gideceğinden kozanın İstanbul'da daha yüksek bir fiyata satılması istenmekteydi. Merkez-i Umûmi'den, Söğüt Şubesi'ne verilen cevapta ise İstanbul'da koza temini edildiği için buna gerek kalmadığı ve eldeki kozanın mahallinde satılması yönündeydi. Şayet 80 küsür kilo kadar gelen ipek kozasının kilosunu 25 kuruştan dahi satılsa 2.000 kuruşun üzerinde hasılat getirisi de vardı (KA, 159/109).

Hilâl-i Ahmer yararına ianat toplamaya devam eden Söğüt Erkekler Şubesi ahaliden temin ettiği meblağlar karşılığında makbuz kesmiştir. Nitekim şubenin elinde

makbuz kalmayınca 14 Aralık 1915'te Merkez-i Umûmi'den liralık makbuzlar talep edilmiştir (KA, 159/103).

Diğer taraftan teşkilinden kısa bir süre sonra Söğüt Şubesi'nin idare heyetinde değişiklik yaşanmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Söğüt Şubesi İdare Heyeti'nin istifa etmesi üzerine göreve gelen yeni idare heyeti tarafından 23 Haziran 1915 tarihinden 28 Aralık 1915 tarihine kadar olan süreyi baz alan muhasebe cetvelinin devir işlemleriyle alakalı olarak bir zabıt tutulmuş ve tutulan zabtın bir nüshası da Merkez-i Umûmiye'ye gönderilmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Söğüt Şubesi'nin muhasebe devri cetvelinin verilerine göre istifa eden idare heyetinin 23 Haziran 1915 tarihinden 28 Aralık 1915 tarihine kadar faaliyette bulunduğu süre zarfında Söğüt Şubesi'ne Merkez-i Umûmiye'den 4 Temmuz 1915'te 18.062 kuruş 37 santim ve 1 Kasım 1915'te 8.350 kuruş 50 santim meblağ gönderilmiştir. Bundan başka Söğüt Şubesi'ne Bursa Hilâl-i Ahmer Merkezi'nden de 5.125 kuruş 50 santim meblağ kadar ianat gönderilmiştir. Bu süre zarfında şubeye gönderilen toplam ianatın bedeli 31.537 kuruş 50 santim tutarındadır. Eski idare Heyeti bu süre zarfında ise şubenin kasasından 27.701 kuruş 27 santim meblağı sarfetmiştir. Yine Eski İdare Heyeti tarafından Şube'nin kasasında bulunan 3.836 kuruş 12 santim kadar meblağ da yeni idare heyetine devredilmiştir. (KA 1279/6.3, 1279/6.4).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Söğüt Kazası Şubesi'nin Temmuz 1915'den Kasım 1915 dönemine kadar ki aylık gelir ve giderlerini gösteren muvazene cetvellerinden elde edilen veriler ise şu şekildedir:

Temmuz ayında Söğüt Şubesi tarafın toplanan 13.582 kuruş 72.5 santim ianatın 6.124 kuruş 35 santimi Merkez-i Umûmiye'ye gönderilirken geri kalan meblağ 7.458 kuruş 37 santimi ise Eskişehir Murahhaslığı'na gönderilmiştir (KA, 1279/6.9). Şubenin Ağustos ayı muvazene cetveline göre 5.648 kuruş (KA, 1278/6.8), Eylül ayı muvazene cetveline göre 4.078 kuruş 37,5 santim (KA, 1279/6.7) ve Ekim ayı muvazene cetveline göre 807 kuruş 87,5 santim kadar toplanan ianatların tamamı toplandıkları aylar içerisinde Merkez-i Umûmiye'ye gönderilmiştir (KA, 1279/6.6). Kasım ayı muvazene cetveli verilerine göre ise bir önceki ayın sandığından 807 kuruş 875 santim kadar meblağ, şubenin Kasım ayı sandığına devrolmuştur. Yine Şube üyeleri aidatlarından toplanan 55 kuruş 500 santim meblağ ile ianat geliri olarak da 3.463 kuruş 375 santim

meblağ toplanmıştır. Böylece Şube'nin Kasım ayı sandık mevcudu toplamı 4.326 kuruş 75 santim olmuştur (KA, 1279/6.5). Ayrıca muvazene cetvellerine göre ise Merkez-i Umûmiye'ye bu 4 aylık sürede toplam 17.288 kuruş 60 santim meblağ gönderilmiştir. Tespit edilen bu rakama Eskişehir Murahhaslığı'na gönderilen tutarı da dahil ettiğimiz takdirde şube tarafından toplam 24.746 kuruş 97 santim meblağ gönderilmiştir.

Tablo 6: Söğüt Erkekler Şubesi'nin 1331 Senesi Temmuz Ayı Muvazene Cetveli

Masraf			İrâd		
Hesâbat	Yekûn-ı		Hesabât	Yekûn-ı	
	Kuruş	Santim		Kuruş	Santim
Devr olunan sandık mevcudu			Merkez-i umumiyeye irsalât	13.582	72,5
Tahsil edilen a'idât			Mesarif-i müteferrika		
Cem' olunan i'ânât	13.582	72,5	Sandık mevcudu		
Varidât-ı muhtelif					
Yekûn	13.582	72,5	Yekûn	13.582	72,5

Kaynak: KA, 1279/6.9

Diğer yandan 20 Temmuz 1915 tarihli belgeye göre ise Söğüt Kazası'na gelen Tabip Binbaşı Ali Faik Bey bir taraftan 1311 doğumlu erkek çocukların muayenesini yaparken bir taraftan da Söğüt Şubesi'nin iana toplamasına yardımcı olmuştur (KA, 159/111). Nitekim Tabip Binbaşı Ali Faik Bey'e Eskişehir Murahhaslığı tarafından Eskişehir ve Bilecik Livarında özel talimatla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yararına yardım toplama görevi verilmiştir. Söğüt Kazası'ndan Hilâl-i Ahmer yararına toplanan ianattan 8.204 kuruş ianatu İstanbul'a göndermek için Eskişehir Osmanlı Bankası Şubesi'ne yatırmıştır. Ayrıca Bilecik Kazası'nda da benzer faaliyetlerde bulunan Binbaşı Ali Faik Bey, Bilecik Merkez Şubesi vasıtasıyla da ahaliden topladığı 8.055 kuruş toplayarak Eskişehir Murahhaslığı'na gönderilmiştir. Böylece Binbaşı Faik Bey tarafından Söğüt ve Bilecik kazalarından Eskişehir Murahhaslığı'na toplam 16.259 kuruş ianatu gönderilmiştir (KA, 157/71).

Söğüt Şubesi'nin gelirleri arasında üyelere toplanan aidatlarda vardı. Nitekim 16 Ocak 1916'da Şube'ye üye aidatlarından 2.096 kuruş meblağ gelmişti (KA, 159/101.6).

Yeni teşkil edilen Söğüt Şubesi'nin idare heyeti ise bir süre sonra değişmiştir. Yeni idare heyetine seçilen şahıslar ve şahısların isim ve meslekleri hakkındaki liste ise

Şube tarafından 4 Mart 1916 tarihinde ise Merkez-i Umûmiye'ye gönderilmiştir (KA, 159/101).

Tablo 7: 4 Mart 1916 Tarihinde Söğüt Şubesi İdare Heyeti'nde Yer Alan İsim Listesi

İsmi ve Lakabı	Hiffet-i Vahameti	İzahat
Timurlenkzâde Abdullah Efendi	Tücacarratdan	İdare Heyeti Reisi
Muyiddinzâde Hüsnü Bey	Dava Vekillerinden	Veznedar
Hacı Kilecizade Mustafa Lütfi Efendi	Müftü	Aza
Binbaşı Necib Bey	Tekâüdiyet-i Askeriyeden	Aza
Sayid Bey	Kaza Kaymakamı	Aza
Ahmed Cevdet Efendi	Kadı	Aza
Sabri Bey	Askerlik Şubesi Reisi	Aza
Kuddusi Ağazâde Nuri Bey	Eşraftan. İttihat ve Terakki Cemiyeti Muhteremesi	Katip

Kaynak: KA, 159/101.1

Faaliyetlerini sürdüren Söğüt Erkekler Şubesi'ne pul ihtiyacı da hasıl olmuştur. Bunun üzerine Şube Reisi Abdullah Bey 26 Mart 1916'da 1.000 kuruşluk 40'luk ve 50.000 kuruşluk 10'luk pullardan Merkez-i Umûmi'den talep etmiştir (KA, 159/127). 1

Diğer yandan edindiğimiz bilgilere göre bu tarihlerde Söğüt Kazası'na bağlı Mihalgazi Nahiyesi'nde Şube teşkil edildiğine dair her hangi bir rastlanmamıştır. Fakat 20 Eylül 1922'de Mihalgazi Nahiyesi ahalisi tarafından Kırım muhtacınları için toplanan 10.360 kuruş ianat Ertuğrul Mutasarrıflığı tarafından Ankara Hilâl-i Ahmer Murahhaslığı'na gönderilmek üzere postaneye teslim edilmiştir (KA, 1198/15).

Hilâl-i Ahmer Söğüt Erkekler Şubesi 1916 yılındaki son faaliyetinden sonra kapanmıştır. 15 Şubat 1923'te ise Söğüt Şubesi tekrar teşkil edilmiştir (KA, 209/97). Yeni teşkil edilen Hilâl-i Ahmer Söğüt Şubesi 8 Nisan 1923'te Merkez-i Umûmi'den para talep etmiştir. Fakat Ankara Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Muhasebat Dairesi tarafından Söğüt Kaymakamlığı vasıtasıyla Söğüt Kazası Şubesi'ne 15 Nisan 1923 tarihinde 20 kuruş meblağ ancak gönderilmiştir (KA, 1279/6.1). Bu dönemde Söğüt Kazası'na yardıma muhtaç muhacirler de gelmiştir. Muhtaç durumda bulunan muhacirlere Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Söğüt Şubesi Reisi Abdullah Bey 24 Şubat 1923 tarihinde Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umûmisi'nden 1.500 ve 2.000 lira gönderilmesini talep etmiştir (1279/6.10).

Muhacirlerden başka Söğüt Kazası'na Yunanistandan mübadiler de gelmiştir. Nitekim 17 Şubat 1924'te Sulh vapuru ile bu kez Karacaova Kazası Karaköy ve

Dodanyan'dan 1.542 mübadil gelmiştir. Yine aynı gün Akdeniz vapuru ile de 460 büyükbaş ve 1.350 adet koyun ile 2.200 daha mübadil daha gelmiştir. İki kafilenin birden İzmit'e aynı günde gelmesi şehirde izdihama yol açmıştı. 25 Şubat'ta ise bu mübadilerden 389'u Söğüt'e sevk edilmişlerdir. (Sarı, 2016: 246-249).

Ahaliden Cumhuriyet Dönemi'nde de ıanar toplamaya devam eden Hilâl-i Ahmer Söğüt Şubesi ahaliden 1925 yılında Merkez-i Umûmiye'ye 78.100 kuruş meblağ göndermiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 483)

Öte yandan Söğüt Kazası'na bağılı nahiyelerden biri olan İnönü Nahiyesi'nde Hilâl-i Ahmer namına 9 Nisan 1925 tarihinde satılan 200 adet gazeteden 1.000 kuruş hasılat elde edilmiştir (KA, 1197/29). İnönü Nahiyesi'nde Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin ise ne zaman teşkil edildiğine dair herhangi bir bilgi olmamakla birlikte şubenin 1926 yılında veyahut bu tarihten daha önce teşkil edildiği anlaşılmaktadır. 1926 yılında İnönü Şubesi tarafından Merkez-i Umûmiye'ye 3.400 kuruş meblağ gönderilmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 608).

1927 yılına gelindiğinde ise Söğüt Şubesi 30.221 kuruş varidat temin etmiş olup buna karşın Merkez-i Umûmiye'ye 23.400 kuruş meblağ göndermiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 608, 699).

Diğer yandan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 3. Teftiş Mıntıkası'na bağılı olan Söğüt Şubesi 1927 yılından sonra düzenli olarak her yıl müfettişler tarafından denetime tabi tutulmuştur. Nitekim Söğüt Şubesi 29/12/1927, 29/11/1928, 6/8/1929 tarihlerinde ise Müfettiş Mustafa Bey tarafından ve 1/12/1931 ile 10/11/1932 tarihlerinde Müfettiş Maykos Bey tarafından denetlenmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Söğüt Şubesi'nin 1929 ve 1932 yılları arasında şube idaresinde yer alan kişiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır (KA, 209/97, 209/97.1).

Tablo 8: Söğüt Şubesi'nin 1929 ve 1932 Yılları Arasında Şube İdaresinde Yer Alan Kişiler

Yıl	Şube İdaresinin İsimleri			
	1929	1930	1931	1932
Reis		Hüsnü Bey	Dr. Remzi Bey	Remzi Bey
Veznedar	Ahmet Bey	Ahmet Bey	Ahmet Bey	Ahmet Bey
Katip		Ali Osman Bey	Hakkı Bey	İ. Hakkı Bey

Aza Sayısı	20			

Kaynak: KA, 209/97, KA, 209/97.1

2.5.1. Söğüt Kazası'ında Hilâl-i Ahmer Yararına Düzenelen At Yarışı

Söğüt Erkekler Şubesi bir yandan ianat toplarken diğer bir yandan da Hilâl-i Ahmer yararına 17 Kasım 1916 Cuma günü at yarışı düzenlemiştir. Koşu günü, ilk önce Ertuğrul Gazi'nin ruhuna dua okunmuş ve Cuma namazı sonrasında koşu gerçekleştirilmiştir. Düzenlenen koşu, 5.000 metre ve 2.000 metre olmak üzere iki ayrı at yarışı şeklinde tertip düzenlenmiştir. 5.000 metrelik koşuya 5 at katılmış olup bunlardan Eskişehir'den Hasan Ağa'nın 1,43 irtifâ'atde Yamuk kıratı birinci ve Söğüt'ün Karağaç Karyesi'nden Mahmut Efendi'nin 1,42 irtifâ'atde Ceylan kıratı ikinci olarak yarışı tamamlamıştır. Ödül olarak birinciye 10 lira verilirken ikinciye ise 5 lira ikramiye verilmiştir. Nitekim düzenlenen koşuya daha fazla at iştirak etmiş olsaydı verilen ikramiyenin bedeli de birkaç misli arttırılacağı da belirtilmiştir. 2.000 metrelik yarışta ise iki jandarma atından yarışa giriş parası alınmadan düzenlenmiş ve yapılan koşu sonucunda Jandarma Sayid Efendi'nin kıratı birinci gelmiştir. Sayid Efendi'ye de yarım lira ikramiye verilmiştir. Söğüt Erkekler Şubesi tarafından düzenlenen koşuya yarış günü hava şartlarının olumsuzluğuna rağmen ahali tarafından yoğun ilgi gösterilmiştir. At yarışına gösterilen bu ilgi karşında harekete geçen Söğüt Erkekler Şubesi Reisi Abdullah Bey 30 Kasım 1916'da Merkez-i Umûmiye'ye gönderdiği yazıda düzenlenen yarışın ahali tarafından ilgi gördüğü belirtilerek bu yarışın müzayedeye ile birlikte senenin birkaç döneminde tertip edileceğine dair ilanı gazetede yayımlamasını talep etmiştir. Şube'nin bu talebini olumlu karşılayan Merkez-i Umûmi 21 Aralık 1916 tarihinde Hilâl-i Ahmer yararına Söğüt'te düzenlenen at yarışının artık senenin birkaç döneminde de düzenleneceğine dair ilanı gazete de yayınlamıştır (KA, 159/123).

Hilâl-i Ahmer Söğüt Erkekler Şube Reisi Abdullah Bey 30 Kasım 1916'da Merkez-i Umûmiye'ye aynı zamanda düzenlenen at yarışından elde edilen 1.688 kuruş 20 para, pul satışı bedeli olarak 500 kuruş 20 para, Hilâl-i Ahmer yararına bağışlanan kuzuların satışından 3.039 kuruş 30 para ve koşudan sonra hanımlar tarafından müzayedeye konulan eşyaların satışından 748 kuruş 20 para kadar meblağı da göndermiştir. Böylece at yarışı organizasyonundan toplamda 5.976 kuruş 10 para meblağ gönderilmiştir. Ayrıca elde edilen belgelerde şubenin isminin erkekler şubesi

olarak belirtilmesi de Söğüt'te kadınlar şubesinin de teşkil edildiği anlaşılmıştır. Nitekim at yarışı organizasyonundaki müzayedeyi muhtemelen kadınlar şubesi tertip etmiştir (KA, 159/124). Müzayede de mektep defteri, takvim, kağıd, zarf, kalem, gezenlik, mürekkep, zincir, firkata, küpe, gümüş yüzük, altın yüzük vs. çeşitli malzemeler kadınlar tarafından satılmıştır (KA, 159/125).

At yarışının düzenlendiği tarihlerde ise Söğüt Erkekler Şubesi'nde reis olarak Abdullah Bey, veznedar olarak Hüseyin Hüsnü Bey ve katip olarak ise Ali isminde bir zat yer almaktadır (KA, 159/124.1).

Yarışın gerçekleştiği gün yarışı izlemeye gelen seyirciye adeti 20 kuruştan 34 koltuklu bilet satışından 680 kuruş, adeti 10 kuruştan birinci mevki 113 bilet satışından 1.130 kuruş, adeti 5 kuruştan ikinci mevki 93 bilet satışından 465 kuruş, 1 kuruşluk biletlerden 423 bilet satışından 423 kuruş ve yarışa katılım bedeli olarak at başı 200 kuruştan olmak üzere 5 attan toplam 1.000 kuruş meblağ elde edilmiştir. Böylece at sahipleri dahil yarış sırasında toplam satılan bilet sayısı 668 adet olup yarışı izleyen biletli seyirci sayısı 663 kişi olarak tespit edilmiştir. Koşu sırasında birtakım masraflar da yapılmıştır. Nitekim ilan için tarif ve posta ücreti için 13 kuruş, biletler için kağıt bedeli 28 kuruş 30 para, biletlerin yevmiyesi ve ihtarname için kağıt ücreti 1 kuruş 20 para, koşu mahallinin tesviyesi ve düzenlenmesi için 230 kuruş, koşu sonuna kadar hizmet eden usta başına 140 kuruş, çadır ipi için 32 kuruş, çivi için 1 kuruş 20 para, atlara eyer alınması için 1.550 kuruş ve kırılan sandalyeler için 12 kuruş 20 para sarf edilmiştir. Koşu sırasında toplam meblağ 2.009 kuruş 20 para meblağ sarf edilmiştir. Ödenen masraf bedeli de dahil sadece at yarışından ise toplam 5.707 kuruş 20 para hasılat elde edilmiştir (KA, 159/124.2). Bu miktara müzayededen elde edilen hasılat dahil edilmemiştir.

2.6. Bozüyük Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Daha önce Söğüt Şubesi'nin faaliyetleri kısmında bahsettiğimiz üzere Balkan Savaşları'nın devam ettiği günlerde Söğüt Kazası ahalisi tarafından 27 Kasım 1912 tarihinde Osmanlı askerleri için temin edilen 1.800 parça eşya ile 2.500 kuruş tutarındaki meblağ Dâhiliye Nezaret-i Muhaberat-ı Umûmiye Dairesi yetkililerine teslim edilmiştir. Bozüyük Nahiye ahalisi de şube teşkilinden evvel Osmanlı askerleri

için yapılan bu yardıma 1.000 parça kadar elbise yardımı ile destek olmuştur (KA, 14/44).

Elimizde Bozüyük Şubesi'nin tam olarak ne zaman teşkil edildiğine dair herhangi bir belge olmamakla birlikte 22 Mayıs 1924 tarihinde Ankara Merkez-i Riyaseti ile yapılan yazışmada buranın şube olarak zikredilmesinden dolayı bu tarihten önce şubenin teşkil olduğu anlaşılmaktadır (KA, 1197/25).

Yine Şube'nin yapmış olduğu 22 Mayıs 1924 tarihli yazışmaya göre Ankara Hilâl-i Ahmer Merkez-i Riyaseti tarafından Bozüyük Şubesi'ne gönderilen rozetlerin satışından da gelir elde edilmiş ve miktarını tespit edemediğimiz bu gelirler ise resen de olsa Merkez-i Umûmiye'ye gönderilmiştir (KA, 1197/25).

Ayrıca Hilâl-i Ahmer Bozüyük Şubesi tarafından 1924 yılından 1926 yılına kadar Merkez-i Umûmiye'ye düzenli olarak ianat gönderilmeye devam etmiştir. Nitekim Şube tarafından Merkez-i Umûmiye'ye 1924 yılında 371 lira (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 399), 1925 yılında 44.080 kuruş (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 483) ve 1926 yılında 3.900 kuruş tutarında ianat gönderilmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 608).

2.7. İnegöl Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

İnegöl Kazası'nda Hilâl-i Ahmer Şubesi teşkil edilmeden evvel Cemiyet yararına yardım faaliyetleri başlamıştır. Nitekim ahali tarafından Mutasarrıflık vasıtasıyla ilk etapta 6.885 kuruş ianat toplanmasının ardından 21 Şubat 1912 tarihinde İnegöl Kaymaklığı vasıtasıyla 1.074 kuruş 10 para ianat toplanmış ve Merkez-i Umûmiye'ye gönderilmek üzere İnegöl Postanesi'ne teslim edilmiştir (KA, 14/399). İnegöl ahali tarafından Merkez-i Umûmiye'ye gönderilen bu yardımdan başka yine İnegöl Kazası Kaymakamı ve aynı zamanda Hilâl-i Ahmer İane Komisyonu Başkanı olan Hüseyin Hasan Bey'in girişimleriyle ahalden 10.000 kuruş daha ianat toplanarak 9 Kasım 1912 tarihinde İnegöl Postanesi'ne teslim edilmiştir (KA, 79/260). Yardımların yapıldığı tarihlerde Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'nda olduğu için bu yardımların da niçin yapıldığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin İnegöl'de Şubesi 1915 yılında teşkil edilmiştir (KA, 209/125). Teşkilinden kısa bir süre sonra faaliyetlerine başlayana İnegöl Şubesi 25 Şubat 1915 tarihinde Merkez-i Umûmiye'ye 6.625 kuruş tutarında filigranlı makbuz devretmiştir (KA, 156/110, 156/110.1). 3 Ağustos 1915'te ise İnegöl Belediyesi Başkanlığı vasıtasıyla 2.414 kuruş ianat toplanarak İstanbul Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umûmisi Riyâseti'ne gönderilmek üzere Postane'ye teslim edilmiştir (KA, 27/136.2).

Öte yandan 20 Ocak 1916 tarihinde İnegöl Şube Reisi tarafından İnegöl Şubesi İdare Heyeti'ni oluşturan kişilerin ismi, memleketi, sıfat ve sanatları hakkındaki bilgi İstanbul Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umûmisi'ne gönderilmiştir (KA, 27/136, 27/136.1).

Tablo-9: 20 Ocak 1916 Tarihinde İnegöl Şubesi İdare Heyeti'nde Yer Alan Kişilerin İsmi, Memleketi, Sıfat ve Sanatları

	İsmi	Memleketi	Sıfat ve Sanatı
Reis	Semizzade Hacı Mehmed Efendi	Saray Bosna	İlmiyeden
Aza	Lakşidzade Ömer Bey	Bosna	Zahire tüccarı
Aza	Nişlizade Hacı Ali Efendi	Pazarcık	Kersete tüccarı
Aza	Karakadızade Eyüb Efendi	Batum	Mültezimlerden
Sandık Emni	Hayati Efendi	Pazarcık	Zahire tüccarı
Katip	Emin Efendi	İnegöl	Eşrafından

Kaynak: KA, 27/136, 27/136.1

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere İnegöl Şubesi'nin idare heyetinde her zümreden kişiler yer almaktaydı. İdare heyetinde İnegöl dışından gelen kimselerin yanısıra muhacirler de bulunmaktaydı.

1916 yılından 1924 yılına kadar İnegöl Şubesi ile ilgili herhangi bir faaliyete rastalanmamıştır. Bir süre sonra İnegöl Şubesi muhtemelen atıl durumda kaldığı için kapanmıştır. 9 Temmuz 1924'te ise Şube tekrar teşkil edilmiştir (KA, 209/125).

Şube'nin teşkil edildiği yıl İnegöl Kazası'nda sıtma hastalığı zuhur etmiştir. İnegöl Belediye Reisi bu salgını önlemek için 7 Ekim 1924 tarihinde İstanbul Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umûmiliği Riyaseti'nden fakir halka dağıtılmak üzere 1.000 kuruş karşılığında kinin (sıtmanın tedavisinde kullanılan kinin sülfatı) gönderilmesini talep etmiştir (KA, 344/41). Talep edilen kininin Merkez-i Umûmi'den gelmemesi üzerine

İnegöl Belediye Reisi bu talebini 20 Ekim 1924 tarihinde gönderdiği yazı ile Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umûmiliği'nden yinelemiştir (KA, 344/35). Teşkil edilir edilmez yardım faaliyetlerine başlayan İnegöl Şubesi ahaliden topladığı 1.241 lira ianatı aynı yıl Merkez-i Umûmiye'ye göndermiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 398).

1925 yılına gelindiğinde ise İnegöl Şubesi gelirlerini arttırmak istemiştir. Nitekim Şube tarafından 21 Mart 1925 tarihinde Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umûmisi Riyaâseti'ne gönderilen yazıda İnegöl civarında yetiştirilen tütün mahsulünün satışından yüzde on kadar para kesilerek İnegöl Şubesi'ne aktarılmasını talep edilmiştir (KA, 1394/5). Bir yandan da ianat toplamaya devam eden İnegöl Şubesi 1925 yılında 1.712 kuruş ve 1926 yılında ise 31.150 kuruş ianatı Merkez-i Umûmiye'ye göndermiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 483, 608).

Diğer yandan Hilâl-i Ahmer İnegöl Şubesi 1927 yılında Bilecik Merkez Şubesi'nden ayrılarak Bursa Merkez Şubesi'ne bağlı hale getirilmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 702).

2.8. Yenişehir Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Ertuğrul Sancağı'nda ilk teşkil edilen Hilâl-i Ahmer Şubesi olan Yenişehir Şubesi'nin hangi tarihte teşkil edildiğine dair kesin tarih belli olmamakla birlikte 16 Şubat 1912 tarihli belgede ise Şube'nin yeni teşkil olduğu belirtilmiştir. Yine aynı tarihli belgede yeni teşkil edilen Şube'ye yeteri miktarda makbuz ve resmi yazışmalar için mühür Merkez-i Umûmi'den talep edilmiştir (KA, 34/1).

Yeni teşkil edilen Yenişehir Şubesi'ne 23 Şubat 1912'de Merkez-i Umûmiye'ye tarafından 1.327 kuruş 25 santim ianat gönderilmiştir (KA, 161/10). 23 Mart 1912'de ise bu kez Şube tarafından 1.382 kuruş meblağ İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umûmisi'ne gönderilmek üzere Postane'ye teslim edilmiştir (KA, 79/19).

Diğer yandan Yenişehir Şubesi bir süre faaliyette bulunuduktan sonra kapanmıştır. Niçin kapandığı anlaşılamayan Yenişehir Şubesi 1914 yılında tekrar teşkil edilmiştir (KA, 1429/86). İkinci kez teşkil edilen Şube'nin hangi ayda açıldığına dair herhangi bir bilgiye sahip olunmamakla birlikte Merkez-i Umûmi'yle yapılan 26 Ekim

1914 tarihli yazışmaya göre Yenişehir Hilâl-i Ahmer Şubesi Reisi Kaymakamı Abdülaziz Bey tarafın Yenişehir Şubesi İdare Heyeti'nde yer alan kişilerin isim listesini gösteren belge Merkez-i Umûmi Riyaseti'ne gönderilmiştir. Şube Reisi Abdülaziz Bey'in Merkez-i Umûmiye'ye gönderdiği yazıya göre idare heyetinde reis olarak Kaza Kaymakamı Abdülaziz Sami Bey bulunurken azalar ise Doktor Osman Münir Bey, Veznedar Paşazâde İsmail Efendi, Hacı Tahir'in Mehmed Efendizâde Emin Bey, Edhem Paşazâde Hacı Ahmed Bey gibi isimler yer alıyordu. Yine Şube'nin katipliğini de Ziraat Muallimi Sabri Efendi yapmaktaydı (KA, 161/9, 161/9.1).

Yeni teşkil edilen Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Yenişehir Şubesi hemen yardım faaliyetlerine başlamıştır. Bir süre sonra 1914 senesi Temmuz ayı tarihli muvazenet cetveline göre 317 kuruş 50 santim kadar ianat toplanmış olup toplanan bu ianatın tamamı Merkez-i Umûmiye'ye gönderilmiştir (KA, 161/13). Faaliyetlerine hız veren Yenişehir Hilâl-i Ahmer Şubesi'ne makbuz da lazım olmuştur. Nitekim Şube Reisi Abdülaziz Bey 29 Ekim 1914'te İstanbul Hilâl-i Ahmer Riyâseti'ne çektiği telgrafnamede 1 kuruşluk makbuzlardan 10 cildinin ilk vasıta ile şubeye acil gönderilmesini talep etmiştir (KA, 161/4).

Diğer yandan ahaliden de ianat toplamaya devam eden Yenişehir Şubesi tarafından 14 Aralık 1914'te 20 kuruş 75 santim posta masrafı karşılığında 1.302 kuruş 50 santim ianeyi İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Riyaseti'ne gönderilmiştir (KA, 161/6). Yenişehir Şubesi'nin gelirleri arasında üyelik aidatları da bulunmaktaydı. Yine aynı tarihte Şube'ye üyeler tarafından 1.187 kuruş 625 santim meblağ tutarında üyelik aidatı ödenmiştir (KA, 161/10).

1915 yılının Ocak ayında ise Yenişehir Şubesi tarafından Merkez-i Umûmiye'ye yoğun bir şekilde ianat akışı olmuştur. Nitekim Şube tarafından 3 Ocak 1915'te 631 kuruş 50 santim (KA, 161/8) ve 4 Ocak 1915'te 604 kuruş 5 santim (KA, 161/5), 13 Ocak 1915'te 1.271 kuruş 75 santim ianat İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umûmisi'ne gönderilmiştir (KA, 161/10). Yine 16 Ocak 1915'te Hilâl-i Ahmer Yenişehir Şube Reisi Kaimmakam Abdülaziz Bey tarafından 300 adet ilmü haber makbuzu ile 38 kuruş 25 para Merkez-i Umûmi Riyaseti'ne gönderilmek üzere postaya teslim edilmiştir (KA, 161/11). Böylece Yenişehir Şubesi tarafından Ocak ayı boyunca Merkez-i Umûmiye'ye toplam 2.546 kuruş tutarında ianat gönderilmiştir.

6 Şubat 1916 yılında ise Yenişehir Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin İdare Heyeti'nde tekrar değişiklik yaşanmıştır. Yeni idare heyetinde yer alan kişilerin isim, lakap ve memuriyetlerini gösteren liste şube reisi tarafından yine Merkez-i Umûmi'ye gönderilmiştir. İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi Umûmisi'ne gönderilen yazıya göre yeni idare heyetini teşkil eden zevatın isim, lakap, sıfat ve memuriyeti aşağıdaki cetvelde yer almaktadır (KA, 161/31, 161/31.1).

Tablo-10: 6 Şubat 1916 Tarihinde Yenilenen Yenişehir Şubesi'nin İdare Heyeti'nde Yer Alan Zevatın İsim, Lakap, Sıfat ve Memuriyetini Gösterir Liste

	İsmi	Lakabı	Sıfat ve Memuriyeti
Reis	Mehmed Efendi	Hacı Tahirzade	Tüccar
Aza	Refet Efendi	Hacı Tahirzade	Ziraat Bankası Memuru
Aza	Mehmed Fethi Efendi	Hacı Tahirzade	Yenişehir Evkaf Memuru
Aza	Osman Müşir Efendi	Hacı Tahirzade	Yenişehir Belediye Tabibi
Aza	İsmail Efendi	Hacı Tahirzade	Belediye Katibi
Katip	Mehmed Arif Efendi	Hacı Tahirzade	Yenişehir Tapu Memuru

Kaynak: KA, 161/31, 161/31.1

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yenişehir Şubesi 1916 yılında da faaliyetlerini sürdürmüştür. Nitekim Temmuz ayı muvazene cetveline göre Şube tarafından toplanan 604 kuruş 75 santim ianet da Merkez-i Umûmiye'ye gönderilmiştir (KA, 161/12).

Diğer yandan daha önce İzmit Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkezi'ne bağlı olarak 28 Aralık 1911'de teşkil edilen ve 1914 yılına kadar faaliyetlerine devam eden İznik Nahiyesi Şubesi bir süre sonra kapanmıştır (Sarı, 2016: 53). 1916 yılında ise bu defa Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yenişehir Kazası Şubesi'ne bağlı olarak tekrar teşkil edilmiştir. Bu tarihte İznik Şubesi'nin idare heyetinde 10 kişi kadar aza bulunmakla beraber idare heyetinde Şube Reisi Hulusi Bey, Veznedar Mehmet Bey ve Katip Hüseyin Avni Bey gibi isimler yer almaktaydı. Bir süre sonra yine kapanan İznik Şubesi 6 Ekim 1923'te tekrar açıldığını görüyoruz (KA, 1237/12, 1237/12.1). Şube 1925 yılından itibaren tekrar Hilâl-i Ahmer İzmit Merkezi'ne bağlanmıştır (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 479).

1916 yılından sonra 1925 yılına kadar Yenişehir Şubesi'nin faaliyetlerine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Fakat Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından İstiklal Harbi'nin devam ettiği günlerde Yenişehir'de bir imdat heyeti teşkil edilmişti. Nitekim

22 Mart 1921'de Geyve Eşme'de bulunan Karamürsel İmdad-ı Heyet-i İdare Memuru Kenan Bey'e gelen yazıya göre burada 50 yataklı hastane malzemesiyle birlikte görev yapmakta olan Yenişehir Hilâl-i Ahmer İmdad-ı Sıhhiye'sinin zaruri nedenlerden dolayı Yenişehir Kazası'na naklinin gerekli olduğu bildirilmiştir (KA, 1082/39). Bu tarihte düşman işgalinde bulunan Yenişehir Kazası'nın Kaymakamı İbrahim Bey'in Ankara'da bulunması sebebiyle Dahiliye Vekâleti, 23 Mart 1922 Ertuğrul Sancağı'ndaki yetkililerden Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Yenişehir Şubesi'nin hesaplarıyla ilgilenmesini emretmiştir (KA, 194/9).

Yenişehir Şubesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da faaliyetlerine yoğun bir şekilde devam etmiştir. Nitekim Yenişehir Kazası'nda 24 Şubat 1925'de Hilâl-i Ahmer Bayramı'nda satılan 100 adet gazete karşılığında 300 kuruş hasılat (KA, 1197/30.30) ile 29 Nisan 1925'de Hilâl-i Ahmer Bayramı'nda cemiyet yararına satılan rozetlerden de 4.300 kuruş hasılat elde edilmiştir (KA, 1197/30.31).

Gelir kalemini çeşitlendiren Yenişehir Şubesi Merkez-i Umûmiye'ye 1925 yılında 34.755 kuruş (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 483) ve 1926 yılında 1.950 kuruş tutarında meblağ gönderilmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 608).

1927 yılında ise Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yenişehir Şubesi, Bilecik Merkez Şubesi'nden ayrılarak Bursa Merkez Şubesi'ne bağlanmıştır (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 702).

2.9. Bilecik İmdat Heyeti

26 Nisan 1921 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderilen yazıya göre; II. İnönü Muharebesi sırasında Yunanlılar tarafından köyleri, mal ve mülkleri yanan Bozüyük, Söğüt, Bilecik ve çevresi ahalisine yapılacak yardımda kullanılmak üzere Rusya Federatif Şuralar Cumhuriyeti Ankara Sefareti tarafından Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne 30.000 bin ruble altın ianat verilmiştir. Bunun üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yapılacak olan yardımın tam ve adaletli bir şekilde ahaliye ulaşabilmesi için felaket bölgesine bir teftiş heyeti gönderme kararı almıştır (KA, 101/282).

Bilecik Mebusu olan Osmanzade Hamdi Bey'in dahil olduğu İmdat Heyeti 1921 senesi Mayıs ayı başında bölgeye ulaştığında savaş halen devam ediyordu ve dağlara sığınan halkın tamamı henüz şehre geri dönmemişti. İmdat Heyeti vazifesini tam anlamıyla yapabilmek için ilk olarak tahrip edilen bölgede incelemelerde bulunarak felaket ve sefaletin ne derecede olduğunu öğrenmiş ve böylece yardıma ihtiyacı olan insanların sayısı ile bu kişilere yapılacak olan yardımların miktarını belirlemiştir. Bu tespitlere göre adeta büyük bir yangın tarlası haline bürünmüş olan Bilecik'in neredeyse tamamı yanarak harap olmuştu. Bölgede halen yangın devam etmekte olup harabeler içerisinde kül olmuş insan cesetleri tüyleri ürpertecek derecedeydi. *“Bir yanda her şeyini kaybetmiş bir kadın, sakallı bir ihtiyar halen yanmakta olan evinin külleri karşısında ağlıyor, diğer bir taraftan da bazen birkaç kadın bazen de bir ihtiyar erkek gözyaşlarıyla yangından arta kalan harabeler arasında evlerinin duvarlarını arıyorlardı”*. Yangından dolayı şehirde yiyecek namına hiçbir şey kalmamıştı. Bu sırada çocuklar çıplak ayakla küller içinde yanmış buğday tanelerini topluyordu. Şehre dönen insanlar ise İmdat Heyeti'ne dağlarda otlarla beslenerek yaşamlarını sürdürdüklerini ve bir haftadan bu yana ekmek yüzü dahi göremediklerini söylüyorlardı. Yunanlılar savaş sırasında halkın hayvanlarını da gasp ederek yanlarında götürmüşlerdi. Yaşanan bu sefalet ve felaket durumu insanlar arasında çeşitli hastalıkların ortaya çıkmasına sebebiyet vermişti. İmdat Heyeti, henüz şehre yeni gelen hükümet erkanı ile görüşerek yapılacak olan yardımın ne şekilde ve ne suretle yapılacağı ile ilgili olarak öneri ve tespitlerde bulunduktan sonra heyet en fazla yardıma muhtaç durumda olan Bilecik Kazası'ndan başlayarak sırasıyla Küplü Nahiyesi, İnegöl Kazası, Bozüyük Nahiyesi, İnönü Nahiyesi, Alibeydüzü Köyü, Yayla Köyü, Akçapınar Köyü, Yenişehir Kazası, Saraycık Köyü, Yarhisar Nahiyesi, Söğüt Kazası, Zeyve Köyü ve Sırhoca Köyü gibi yerleşim yerlerinde para ve hububat dağıtımını yapmıştır. İmdat Heyeti ismi geçen bu bölgelerde 10.000 lira nakit, 56.500 kilo un, 20 teneke petrol ve 200 kat çamaşır yardımında bulunmuştur. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yaptığı yardımlar karşısında duygulanan ve müteşekkir kalan Söğüt ve İnegöl ahalisi, heyete müracaat ederek diğer köylere dağıtılacak olan yardım malzemelerini kendi vasıtaları ile naklini yapmaya hazır olduklarını da bildirmişlerdir (Hacıfettahoğlu, 2007: 64-66).

Nitekim düşman zulmüne uğrayan Bilecik ve havalisine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından 10.000 lira yardım gönderilmesine rağmen 4 Mayıs 1921 tarihinde Ertuğrul

Mebusu Hamdi Bey, Ankara Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Sanisi'nden İnegöl, Yenişehir ve köylerinde yaşayan ahalinin muhacir duruma düşerek Eskişehir'e hicret etmekte olduğunu ve bundan dolayı bir miktar daha yardım yapılmasını talep etmiştir (KA, 252/64, 252/64.1).

Öte yandan Yenişehir Kazası, I. İnönü Muharebesi'nden önce işgale uğramış olup Ertuğrul Sancağı'nda işgalden en fazla zarar gören yerlerden olmuştur. Bursa'nın düşmesinden sonra İnegöl-Yenişehir hattı üzerinden ilerleyen Yunan işgal kuvvetlerine her ne kadar Kuva-yı Milliye Çeteleri tarafından karşı konulmuşsa da savunma başarılı olamamış ve Yunan kuvvetleri bu iki kasabayı da işgal etmiştir. Yenişehir'in ilk işgali sırasında Yunanlılar, işe ilk olarak Kuva-yı Milliyecileri tutuklamakla beraber ardından işgali fırsat bilen bölgede yaşayan Rum ve Ermeniler bu iki kaza ve bunlara bağlı köyleri gasp ve yağma yapmışlardır. Yapılan bu yağmaya Mudanya, Gemlik, İznik Kazası ve bu kazaya bağlı nahiyelerde yaşayan Rum ve Ermeniler de dahil olmuşlardır. Nitekim Yenişehir kaza merkezi kısmen kazaya bağlı köyler ise tamamen yağmalanmış olup ayrıca Karabağdır, Beypınar, Papazca ve Köprühisar, Ebe, Kızılhisar, Akdere, Mecidiye, Kavaklı, Kadıkalktı, Karaköy, Kirazlıyayla, Reşadiye ve Örencik köyleri de tamamen yakılmıştır. Yenişehir, Milli Mücadele Dönemi'nde Yunanlılar tarafından birkaç defa işgal edilmekle beraber işgalciler her defasında şehri daha fazla tahrip ederek yağmamıştır. Yenişehir ve çevresinde çıkan olaylara Derbent, Marmaracık, Selöz, Susıgırlık, Timurtaş ve Tepecik gibi Bursa'nın Hıristiyan köylerinin erkeklerinin yanısıra kadınları da eşya toplayarak bu yağmaya dahil olmuşlardır. Yenişehir'in işgali sırasında taşınmaz mallara verilen zarar ise 3.000.000 lirayı bulmaktadır (Bilgin, 2015: 298-302).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Bilecik İmdat Heyeti tarafından 13-15 Mayıs 1921'de düşman zulmüne uğrayan Yenişehir Kazası'nın mahalle ve köylerinde un ve gazyağı yardımı yapılmıştır.

Tablo 11: Bilecik İmdat Heyeti Tarafından 13-15 Mayıs 1921'de Yenişehir Kazası'nın Mahalle ve Köylerinde Yapılan Un ve Gazyağı Yardımı listesi

Mahalle ve Karye İsmi	Un Yardımı Yapılan Kişi Sayısı	Un Miktarı (Kg)	Gazyağı Yardımı Yapılan Kişi Sayısı	Gazyağı Miktarı (Kg)
Cami Kebir Mahallesi	188	376		

Bab-ı Sükkân Mahallesi	109	218		
Hamidiye Mahallesi	22	44		
Debbağhane Mahallesi	115	230		
Kısıriye Mahallesi	73	167		
Hızırbalı Mahallesi	63	126		
Çayır Selim Mahallesi	115	230		
Nasuh Bey Mahallesi	13	26		
Balı Paşa Mahallesi	36	72		
Sevk Mahallesi	28	56		
Cedid Mahallesi	123	246		
Cihadiye Karyesi	16	32		
Hisariye Karyesi	198	396		
Reşadiye Karyesi	58	116		
Afşar Karyesi	15	30		
Süleymaniye Karyesi	100	200		
Yıldırım Karyesi	204	408	49	12,250
Mecidiye Karyesi	152	304	34	8,500
Köprühisar Karyesi	119	238	28	7
Ebe Karyesi	216	432	51	12,750
Toprakdere Karyesi	92	184	17	4,250
Alaylı Karyesi	29	58	5	1,250
Babadiye Karyesi	48	96	10	2,250
Karabahadır Karyesi	103	206	23	5,750
Kara Karyesi	101	202	27	6,750
Akdere Karyesi	77	154	27	6,750
Jandarma Efradına	86	172		
Yekûn	2.499	5.019	282	70,750

Kaynak: KA, 252/67.6

Yukarıda da görüleceği üzere Yenişehir Kazası'nın mahallelerinde 885 muhtaç kişiye toplam 1.791 kg un dağıtımı yapılmıştır. Yapılan bu un dağıtımından istisna olarak Kısıriye Mahallesi'nde bulunan 7 kişiye 5'er kg un verilirken diğerlerine nüfus başına düşen un miktarından da anlaşılacağı üzere 2'şer kilo verilmiştir. Köylerde ise 1.528 muhtaç kişiye 3.056 kg un ile 70,250 kg gaz yağı dağıtımı yapılmıştır. Köylerde kişi başına 2'şer kg un verilirken gaz yağı ise sadece köylerde dağıtılmış ve kişi başına 250'şer gr olarak verilmiştir. Böylece Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Bilecik İmdat Heyeti tarafından Yenişehir Kazası'nın mahalle ve köyleri ile jandarma efradı da dahil olmak üzere 2.499 kişiye toplam 5.019 kg un yardımı dağıtılırken bunlardan 282 kişiye de aynı zamanda toplam 70 kg 750 gr gaz yağı yardımı yapılmıştır. Diğer taraftan heyet yetkilileri Yenişehir Kazası'na yapılan un ve gaz yağı yardımının icmal olarak tutulduğu belgede Köprühisar Karyesi ile Yıldırım Karyesi'nin verilerini birbirleriyle yerlerini değiştirerek hatalı bir şekilde kaydettikleri tespit edilmiştir

Nitekim Bilecik İmdat Heyeti'nin Yenişehir'in mahalle ve köylerinde yaptığı un ve gaz yağı yardımlarıyla ilgili ayrıntılı listeler ek kısmında yer almakta olup örnek olması açısından Yıldırım Karyesi'ne yapılan yardımların listesi aşağıda yer almaktadır.

Tablo 12: Bilecik İmdat Heyeti Tarafından 13 Mayıs 1921'de Yenişehir'in Yıldırım Karyesi'nde Yapılan un ve Gaz Yağı Yardımının Listesi

İsmi	Nüfus Adeti	Un (Kg)	Gaz (Gr)
Koca Mustafa Oğlu Ömer	6	12	250
Koca Mustafa Oğlu Hüseyin	2	4	250
Tahir Ağa	8	16	250
Koca Yusuf	6	12	250
Süleyman Oğlu Yusuf	3	6	250
Rüstem Ağa	3	6	250
Ahmed Çavuş'un İsmail Zevcesi	3	6	250
Kara Mahmud Oğlu Mustafa	4	8	250
Mehmed Hoca	5	10	250
Salih Oğlu Hüseyin	4	8	250
Sağır Salih	2	4	250
Kasabalı Mustafa	5	10	250
Osman Ağaların Ahmed	5	10	250
Cerrah Oğlu Kerim Zevcesi	2	4	250
Ali Osman'ın Oğlu Ahmed Zevcesi	3	6	250
Hatib Oğlu Hüsnü Zevcesi	2	4	250
Kömürcü Osman Zevcesi	3	6	250
Bedel Mustafa	4	8	250
Mustafa Oğlu Mehmed	6	12	250
Kurt Mustafa	5	10	250
Ali Onbaşı	4	8	250
Topal Ali Oğlu Hasan	5	10	250
Kadir Ağa	7	14	250
Cerrah Hasan	2	4	250
Ali Osman Kökü	4	8	250
Rüstem Oğlu Mustafa	2	4	250
Zaim Oğlu Yakub	8	16	250
Çardak Köylü Mustafa Zevcesi Rahime	3	6	250
Kara Ali Zevcesi Sıdika	3	6	250
Hasan Dayı	3	6	250
Mehmed Onbaşı Bedel Ahmed	4	8	250
Akdereli Mustafa	3	6	250
Yaylalı İbrahim	5	10	250
Arab Said	5	10	250
Mehmed Emin Dayı	5	10	250
Rauf Oğlu Hüseyin	4	8	250
Çerkes Hasan	4	8	250
Çakır Oğlu Hüseyin	4	8	250
Ali Oğlu Veli	6	12	250

Hüseyin Çavuş Oğlu Emin	4	8	250
Muhacir Ali Dayı	5	10	250
Kara Molla Oğlu Hasan Hüseyin	3	6	250
Selanik’li Rıza Efendi	4	8	250
Topal Mehmed	5	10	250
Hacı Zekeriya’nın Hüseyin	4	8	250
Veysel Ağa	3	6	250
Molla Hasan	5	10	250
Muhacir Süleyman	4	8	250
Süleyman Onbaşı	1	2	250
Ahmed Çavuş’un Kız Kardaşı Emine	1	2	250
Karacadereli Kara Oğlan Oğlu Mustafa	3	6	250
Yekûn	204	408	12,250

Kaynak: KA, 252/68.1, KA, 252/68.5

Diğer taraftan II. İnönü Muharebesi’nde felakete uğramış olan ahalinin durumu Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde de gündeme gelmiş ve Meclis Başkanlığı’nın 27 Haziran 1921 tarihli 4. oturumunda ahaliye yine ianat-ı nakdiye dağıtılması kararı alınmıştır. Nitekim bölgeye gidecek heyete Ertuğrul Mebusu Mustafa Kemal Bey’in de dahil edilmesi kararı alınmışsa da kendisi heyete refakat edemeyeceğini bildirmiştir (KA, 71/102).

Muhtaç durumdaki ahaliye yardımlarını esirgemeyen Bilecik İmdat Heyeti, bölgede yaptığı incelemelerin ardından 7 Ağustos 1921 tarihinde Garp Cephesi İstihbarat Şube Müdürlüğüne rapor göndermiştir. İmdat Heyeti raporunda; İlyasbey kısmen olmak üzere Pelitözü, Abbaslık, Başköy, Beydemir, Alaylı, Okluca, Fethiye, Toprak Ocak, Pazarcık, Kıranlar, Karaköy ve Şükraniye köylerinin ise tamamen yakıldığını tespit etmiştir. Ayrıca İnegöl civarında bulunan Doma köyünün de yakıldığı belirtilmiştir (Bilgin, 2015: 303).

2.10. Bilecik-Eskişehir İmdat Heyeti

Yunan Ordusu aniden geri çekilme hezimetinin acısını halkın mal ve mülkünü gasp ederek ve yağmalayarak ve meskenlerini de tahrip edip yakarak almak istemiştir. Yunanlıların uyguladığı bu vahşet Anadolu insanını çaresiz bırakmıştı. Halkın çaresiz durumuna kayıtsız kalamayan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, muhtaç insanlara yardım götürmek maksadıyla Uşak, Bilecik, Aydın, İzmir ve Balıkesir olmak üzere beş ayrı yerde yardım merkezi teşkil etmiş ve bu yardım merkezlerine de birer imdat heyeti

göndermiştir. İmdat heyetlerinden ikisi Ankara’da diğer üçü de İstanbul’da teşkil edilerek yanlarına kâfi miktarda kadar çamaşır ve sıhhi malzeme olarak Eylül 1922’de görev bölgelerinde faaliyetlerine başlamışlardır (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 172). Nitekim bu heyet, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından Bilecik ve çevresine gönderilen ikinci bir imdat heyeti olmuştur.

Ankara Heyet-i Murahhasası tarafından teşkil ve idare edilen (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 307) yardım merkezlerinden biri olan Bilecik ve Havalisi İmdat Heyeti 15 Eylül 1922 tarihinde görevine başlamıştır. Merkez olarak Bilecik’e bağlı olan İmdat Heyeti, gösterdiği faaliyet bakımından ise beş bölgeye ayrılarak Bilecik, İznik, Yenişehir, Seyitgazi ve Gemlik’te birer tali teşkilat meydana getirmiştir. Bu heyetin faaliyet gösterdiği bölge çok geniş olmakla beraber köyler ve kasabalar arasında vasıta bulunmaması ve de yaptığı yardımları daha süratli bir şekilde muhtaçlara ulaştırabilmesi için emrine üç adet kamyon otomobil tahsis edilmiştir. Bilecik ve Havalisi İmdat Heyeti, yardım yapmadan evvel yardıma muhtaç kişilerin sayısını ve bu kişilere yapılacak olan yardımın miktarını tespit etmek amacıyla faaliyet bölgelerinde gerekli teftiş ve incelemelerde bulunmuştur. Heyet, yardım için gerekli olan erzak, eşya ve levazımın bir kısmını görev yaptığı kendi bölgesinden mübaya yoluyla satın almış; diğer kısmını ise Merkez-i Umûmi ve Ankara Depoları’ndan temin etmiştir. Bilecik ve Havalisi İmdat Heyeti, fakara halkın giyecek ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken bir yandan da halka sıhhi yardımlarda bulunmuştur. Heyet, Bilecik ve Söğüt Kazalarında görev yapmak üzere iki adet seyyar dispanser, Gemlik ve Yenişehir ‘de birer adet sabit dispanserlerin yanında eczane de teşkil etmiştir. İmdat Heyeti görev bölgesi içinde bulunan Bilecik, Eskişehir, Seyitgazi, Yenişehir ve Gemlik çevresinin bütün köylerini tek tek gezerek yardımda bulunmak üzere dokuz ay boyunca aralıksız faaliyette bulunmuştur. Ahaliye yardımlarını sürdüren Bilecik İmdat Heyeti 1923 senesi ortalarına kadar faaliyetlerine devam etmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 173, 368).

Tablo 13: Bilecik-Eskişehir İmdat Heyeti’nin Faaliyetleri Boyunca Yaptığı Yardım Miktarlarının Gösterir Cetvel

166.089 Kg un ve hububat
6.535 Adet yünlü fanila ve yelek
7.664 Adet mintan ve gömlek

5.296 Adet don
3.868 Adet yün battaniye
209 Adet entari
147 Adet yastık Çarşafı
201 Adet çadır (Evsiz kimselere)
400 Adet hasır
400 Adet kazma ve kürek (Evsiz ahalinin inşaat yapabilmesi için)
1.246 Çift ayakkabı
9.101 Çift yün çorap
18.0001 Parça çamaşır ve levazım
11.680 Metre pazen ve Amerikan

Kaynak: Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 173-174

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN ERTUĞRUL SANCAĞI'NDA İNŞAAT İLE İLGİLİ FAALİYETLERİ

3.1. HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN BİLECİK'TE MUHTAÇLAR İÇİN YAPTIRDIĞI BARAKA İNŞAATI

Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgale uğramasının ardından Eskişehir, Ankara istikametine ilerlemek isteyen Yunanlılar önce Yenişehir ve İnegöl Kazalarını işgal etmiştir. Bu işgalin ardından Bilecik ve çevresi ise Yunanlılar tarafından üç kez işgale uğramıştır. İlk işgal 8-11 Ocak 1921'de 3 gün kadar sürmüş, ikinci işgal 24 Mart-1 Nisan 1921'de 8 gün ve üçüncü işgal ise Kütahya-Eskişehir Muharebelerinden sonra 12 Temmuz 1921'den 6 Eylül 1922'ye kadar sürmüştür. Bu işgaller sırasında Yunanlılar tarafından Bilecik, Bozüyük ve Söğüt yakılarak adeta kül haline gelmiştir. Yunan Ordusu işgal ettiği yerlerdeki biçare ahalinin eşya ve hayvanlarını, bölgede yaşayan Ermeni ve Rumlar ile birlikte yağmalamıştır. Yapılan bu yağma işinden devlet daireleri ve camiler dahi nasibini almıştır. Yunan Ordusu o kadar ileri gitmiştir ki ahalinin canına kastetmenin yanında namusuna dahi el uzatmıştır. Hatta düşman karşısında savunmasız kalan Bilecik ahalisinden 3.000'e yakın kişi Selbüklü ve Dereköy karyelerinin dağlık kesimlerine kaçarak iâşesiz ve sefil bir yaşam sürmek zorunda kalmıştır (Bilgin, 2015: 297-318).

Ertuğrul Sancağı'nda, Yunan Ordusu tarafından yapılan bu vahşet Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin dahi dikkatini çekmiştir. Nitekim Mübadele ve İmar ve İskan Vekili Mustafa Necati Bey'in 25 Aralık 1923 tarihinde Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umûmiliği'ne göndermiş olduğu yazıda Yunan tahribatına en fazla zarar gören yerlerden biri de Bilecik ve çevresindeki köylerin olduğunu da belirtmiştir (KA, 1297/76). 8 Mayıs 1921 tarihli belgeye göre ise Bilecik'in Pelitözü Karyesi'nde Yunanlılar tarafından 118 nüfusun barındığı 32 adet hanenin yakıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 13: Pelitözü Karyesi'nde Evleri Yanan Hane Sahiplerinin İsim Listesi ve Bu Hanelere Göre Yaşayan Nüfus Sayısı

Hane Sahibinin İsmi	Nüfusu	Hane Sahibinin İsmi	Nüfusu
Mustafa Çavuş Oğlu Hasan	8	Deli İsmail Oğlu Halil Kerimesi	3
Molla Kasım	4	Sadık Bey Oğlu Hüseyin	5

Koca Hüseyin Oğlu Mehmed	5	Mehmed Çavuş Oğlu Ahmed	3
Sadık Oğlu Mehmet	4	Ali Hoca	2
Koca Ahmet Oğlu Mehmet	3	Sarı Ali Oğlu İbrahim	2
Tozanlı Oğlu Molla Emin	6	Sarı Ali Oğlu Ali	2
Tozanlı Oğlu Molla Mehmed	4	Sarı Ali Oğlu Selim	2
Tozanlı Oğlu İbrahim	7	Ayvacıklı Mehmed	3
Atik Ömer Oğlu Mustafa	4	Sakallı Oğlu Hüseyin	4
Ömer Oğlu Ali	3	Sakallı Oğlu Hasan	4
Ömer Oğlu Ömer	3	Sakallı Kızı Fatma	1
Hacı Ömer Oğlu Hasan	4	Topçu İbrahim	4
Hacı Hüseyin Oğlu Osman	3	İbrahim Çavuş Oğlu Mehmed	2
Molla Hüseyin Oğlu İsmail	7	Ali Çavuş	6
Halil Ağa Oğlu Halil	4	Muhacir İsmail	3
Ali Paşa Oğlu Ömer	2	Hacı Osman Kızı Şerife	1

Kaynak: KA, 252/62

Diğer yandan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, meskenleri düşman tarafından tamamen yakılıp ve tahrip edilmiş olan Bilecik ahalisinden yardıma muhtaç felâketzedelerin barınması için 40 adet barakanın inşası kararı almıştır (KA, 1323/45.1). 1922 yılının Ekim ayında Hilâli Ahmer Cemiyeti tarafından Ertuğrul Sancağı Mutasarrıflığına, inşaat masrafı olarak 4.040 lira gönderilmiş fakat inşaata başlanmamıştır. Bunun üzerine 6 Mart 1923'te Ankara Hilâl-i Ahmer Murahhası İsmail Besim Paşa tarafından Merkez-i Umûmiye'ye gönderilen yazıda Bilecik Muavenet-i İçtimaiye Komisyonu'nun isteği üzerine Bilecik'te yapılacak olan baraka inşaatının masraf bedeli olan 4.043 liranın 3.000 lirasının Bilecik Mutasarrıflığı'na 5 ay önce gönderilmesine rağmen inşaata başlanmadığını ve kalan 1.040 liranın ise 20 gün önce gönderildiğini belirtmiştir. İsmail Besim Paşa yazısında ayrıca bu gecikmeden dolayı kendi arsalarına mesken yapılmasını bekleyen muhtaç insanların halen sefalet içinde yaşadığını da ifade etmiştir. Yapılan bu yazışmanın ardından Ankara Murahhaslığı tarafından Merkez-i Umûmiye'ye 2 Mayıs 1923 tarihinde gönderilen yazıda ise Bilecik Barakalar İnşatı'na İstihkâm Kaymakamı olan İsmail Rumi Bey'in gönderildiği ifade edilmiştir (KA, 1323/45, 1323/45.1).

3 Mart ve yahut daha önceki tarihlerde Bilecik'e gelen İnşaat Memuru İsmail Rumi Bey 4 Mart 1923'te baraka inşaatının yapım işine başlamıştır (KA, 1312/12.124). 8 Mart 1923'te ise Hilâl-i Ahmer Ankara Murahhaslığı tarafından baraka inşaatı ve gerekli ihtiyaçlarda kullanmak üzere avans olarak 10.000 kuruş meblağ gönderilmiştir (KA, 1312/9.2). Yine aynı tarihte daha önce Hilâl-i Ahmer Ankara Murahhaslığı'ndan

inşaatla kullanılmak üzere Ertuğrul Sancağı Mutasarrıflığı'na gönderilen 310.000 kuruşluk hesabı da devralmıştır (KA, 1312/12.1).

Çalışmalara başlayan İsmail Bey bir süre sonra inşaatın durumu hakkında ilk edindiği bilgileri 13 Mart 1923'te Hilâl-i Ahmer Ankara Murahhaslığı'na rapor olarak göndermiştir. İsmail Rumi Bey'in gönderdiği raporda şu bilgiler yer almaktaydı (KA, 1312/9.7, 1312/9.8):

İsmail Bey, Bilecik'e geldiğinde ilk iş olarak Mutasarrıf Bey'le görüşmüş ve daha sonra da Muavenet-i İçtimaiye'de bulunan kerestelerin devrini üzerine almıştır. Ardından baraka inşaatı ile ilgili dosyaları inceleyen İsmail Bey, Mutasarrıf Bey'le fikir alış verişinde bulunduktan sonra Muavenet-i İçtimaiye Komisyonu'nun niyetinin şuan belediye tarafından hal olarak kullanılan yanmış Reji Anbarı'nın içinde kompartıman tarzında 40 adet baraka yapmak olduğunu belirtmiştir. İnşaat Memuru İsmail Bey, komisyonun inşaat planını beğenmemiş olup bu hususla alakalı olarak 40 hanenin de bir kapıdan girip çıkacak olmasının hem dirlik ve düzen getirmeyeceğini hem de bunun ahlaki açıdan da etik olmadığını savunmuştur. Kendisinin ise inşaat başlamadan evvel her ailenin fikrini alma arzunda olduğunu da ayrıca ifade etmiştir. İsmail Rumi Bey raporunda Bilecik'e gelmeden evvel Muavenet-i İçtimaiye Komisyonu tarafından baraka inşaatı temelinin toprak tesviyesi için çalışmalara başlanmış olduğunu ve bu işlem için ameleye 8.540 kuruş kadar meblağ ödendiğini belirtmiştir. İsmail Bey raporunda ayrıca ebatlarını da belirttiği gibi barakaların yapımında kullanılacak kerestelerin Muavenet-i İçtimaiye tarafından Pazarcık Nahiyesi'nden sipariş edildiğini de söylemiştir. Şu an ise Muavenet-i İçtimaiye'nin ambarında 2.429 adet kerestenin 678 adeti döşeme tahtası ile 1.751 adet tavanlık tutması olduğunu ve bugünden sonra kerestelerin tek tek tasdik edilerek teslim alınmaya başlanacağını da belirtmiştir. İsmail Bey, gelir gelmez henüz inşaatın başında dahi zorluklarla karşılaşmıştır. Nitekim ücreti ödenmesine rağmen Pazarcık ormanından sipariş edilen direklerin halen teslim edilmemesi İsmail Bey ve Orman Fen Memurları arasında problem yaşanmasına neden olmuştur. Orman Memurları'nın iddiasına göre yanlış ağaçların kesilmesi nedeniyle problem yaşanmasına sebep olmuş hatta bu konu tahkik olmuştur. Raporunda barakaların imal işleminin Reji Ambarı'nda yapılmasının planlandığına işaret eden İsmail Bey, inşaat için şimdiye kadar yapılan masraflar ve nefer listelerinin Muavenet-i

İçtimaiye tarafından kendisine teslim edildiğini fakat bazı makbuzları ise sıkıntılı olduğu gerekçesiyle teslim almadığını söylemiştir.

Bilecik Barakalar İnşaatı Memuru İsmail Rumi Bey'in 13 Mart 1923 tarihinde Hilâl-i Ahmer Ankara Murahhaslığı'na gönderdiği rapora göre Hilâl-i Ahmer Heyet-i Muhteremesi'nin Ertuğrul Sancağı Mutasarrıflığı'na göndermiş olduğu 3.000 liranın hesabı şöyledir (KA, 1312/9.9):

	Tavanlık Tahta Adeti	Döşemelik Tahta Adeti	Metreküpü	Lira
I. Alım	675	368	29	435
II. Alım	1.076	310	30	570
Yekûn	1.751	678	59	1.005

Yukarıdaki hesap cetvelinden de anlaşılacağı üzere İsmail Rumi Bey, Bilecik'e gelmeden evvel başkanı Mutasarrıf Bey'in olduğu Bilecik Muavenet-i İçtimaiye Komisyonu tarafından inşaat hazırlıklarına başlanmış ve bu süre zarfında inşaat için gerekli kereste satın alınmıştır. Ayrıca bu kerestelerin Bilecik'e nakliyesi için 13.350 kuruş, keresteleri satın almaya giden memura gidiş ve dönüş yol parası olarak 1.050 kuruş ve pazarlık esnasında ilaveten harcanan meblağ ise 85 kuruş olmak üzere böylece toplam 114.985 kuruş meblağ ödenmiştir. Bundan başka Pazarcık Nahiyesi'ne sipariş edilen 1.342 adet direk için Orman İdaresi'ne avans olarak 30.000 kuruş ve kerestenin ormandan Pazarcık merkeze kadar nakliye ücreti için 23.280 kuruş ve barakaların inşasına karar verilen arazinin tesviyesi karşılığında amelelere 8.540 kuruş verilmiştir. Nitekim Bilecik Muavenet-i İçtimaiye Komisyonu tarafından bu tarihe kadar inşaat için harcanan meblağın tutarı 176.805 kuruştur. Geriye kalan 123.195 kuruş ise İsmail Rumi Bey'e teslim edilmiş olup mal sandığında durmaktadır (KA, 1312/9.10).

Tablo-14: 13 Mart 1923 Tarihli Rapora Göre Pazarcık Nahiyesi'nden Muhtelif Çapta Sipariş Edilen 1.342 Adet Direğin Fiyat ve Mukataalarını Gösterir Cetvel

Direk Adeti	Beher-i Fiyatı	Kuruş	Metretül	Arz (Genişlik)	Semen (Kalınlık)
24	120	2.880	9,5	18	12
50	30	1.500	5	16	15
110	30	3.300	4,5	16	10
24	30	720	5	15	15
36	30	1.080	3,5	15	15
24	30	720	4,30	15	15

66	30	1.980	4,50	15	12
72	120	8.640	8,50	15	10
84	30	2.520	4,30	10	10
42	30	1.260	5	10	10
48	30	1.440	5	10	6
32	30	960	6	10	6
40	30	1.200	5,5	10	6
220	30	6.600	4,10	10	6
480	30	14.400	5	8	8

Kaynak: KA, 1312/9.10

İsmail Rumi Bey 14 Mart 1923'te de Hilâl-i Ahmer Murahhaslığı'na yine rapor göndermiştir. İsmail Bey, daha önceki raporunda belirtmiş olduğu tavanlık ve döşemelik olan 34 metre kerestenin 0,5 metre azalarak 33,5 metreye düştüğünü belirtmiştir. İsmail Bey yapılacak olan baraka temellerinin derinlik ölçüsüyle alakalı olarak kendisine herhangi bilgi verilmediğine işaret ederken eğer Ankara'dan emir buyrulur ise Pazarcık'tan keresteler gelene kadar bazı barakaların temellerini kazdırarak inşaat yapımına hazır hale getirebileceğini söylemiştir. Yine murahhaslığa bir de öneride bulunan İnşaat Memuru İsmail Bey, inşaat temellerinin duvar örülerek bir nebze yükseltilebileceğini ve böylece hem meskenlerin ileride oluşabilecek rutubetten kurtulacağını, hem de iskan edecek ailelerin odun ve kömürlerini koyabileceği birer bodrum meydana getirilebileceğini ifade etmiştir. Bu iş için ise taşın bol olduğunu ve harç için de toprak kullanılarak masraf yapılmayacağını belirterek sadece bir miktar duvarcı yevmiyesine ihtiyaç duyulacağını sözlerine eklemiştir (KA, 1312/9.11).

Diğer taraftan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Bilecik'te muhtaçlar için yapacağı baraka inşaatlarına ihtiyaç duyulan malzemelerin listesi ise şu şekildedir (KA, 1312/9.13):

0,30 genişliğinde 3,40 tül ebadında 120 adet döşeme tahtası, 0,22 genişliğinde 3,40 tül ebadında 1.720 adet kaplamalık tahta, 45 numara 0,10 tül ebadında 375 kilo döşemelik karfiçe (çivi), 27 numara 0,06 tül ebadında 500 kilo kaplamalık tahta, 27 numara 0,06 tül ebadında 300 kilo çatı örtüsü için karfiçe (çivi), 0,10 tül ebadında çatı kirişleri için 200 adet yeni kalıp, 0,10 tül ebadında kuşaklamalar için 200 adet yeni kalıp, 18:15 numara 0,03 tül ebadında 5 kilo bağdâdi (ahşap çita), 0,10 tül ebadında döşeme kiremitleri için 100 kilo yeni kalıp, 80 adeti sağ ve 80 adeti sol olmak üzere toplam 160 adet pencere menteşesi, 80 adet pencere tülü, 80 adet pencere mandalı, 120

adet kapı menteşesi (KA, 1312/9.13), 40 adet kapı kilidi, toprak kalburu için 2x1,5 ebadında tel, 0,40x0,35 metre 20 adeti kırılma ihtimaline karşın toplam 180 adet cam sipariş edilmiştir. Nitekim siparişi verilen toplam 16 kalem malzeme içinde camların piyasadaki en ucuz cam olduğu belirtilmiştir. Eğer cam ve karfiçe (çivi) temin edilmesi güç ve masraflı olursa Hilâl-i Ahmer Ankara Murahhaslığı emir buyurduğu takdirde İsmail Bey, Muavenet-i İctimaiye'nin deposunda bulunan cam ve karfiçe almak üzere Mutasarrıf Bey Efendi'den izin isteyebileceğini ifade etmiştir. İnşaat Memuru İsmail Rumi Bey 14 Mart tarihli raporunda döşeme, tavanlık ve kaplamalık kerestelerinin siparişinin eksik verildiğini bu hususta kendisini nafia memurunun da teyit ettiğini söylemiştir. Hatta daha evvelki keşifte barakaların üzerlerinin örtülmesinin de hesap edilmediğine işaret etmiş ve şu an barakaların üzerleri bindirme olarak tahta ile örtüleceğinden bahsetmiştir. Bu işlem için gidecek yevmiye ise ayrıca hesaplanarak Ankara'ya gönderilmiştir (KA, 1312/9.14).

Bir yandan inşaat temellerinin tesviyesi çalışmalarının devam ettiği Bilecik Barakalar İnşatı'ndan ise 15 Mart'tan itibaren Pazarcık'tan keresteler gelmeye başlamış olup bu tarihte gelen 1.177 adet kerestenin nakli 54 araba ile Bilecik'e nakledilmiş olup nakliye ücreti olarak ise 18.600 kuruş meblağ ödenmiştir. Yine 16 Mart'ta gelen 139 ağacın nakliye ücreti de 5.352 kuruş meblağ ödenmiştir (KA, 1312/9.2, 1312/12.139). Fakat 16 Mart'ta gelen ağaç sayısı 16 Mayıs 1923 tarihli belgede ise 136 adet olduğu ve nakliye ücretinin de 5.350 kuruş olarak belirtilmiştir. Yine bu tarihli belgede 136 adet ağaç 22 arabayla Bilecik Kazası'na nakledilmiştir (KA, 1312/12.132).

Tablo-15: 16 Mayıs Tarihli Belgeye Göre Pazarcık'tan Gelen Nakliye Bordrosuna Göre 136 Adet Ağacın Naklini Gerçekleştiren Pazarcıklı Kişilerin İsimleri, Taşıdıkları Ağaç Sayısı ve Aldıkları Ücretler

İsimleri	Ağaç Adeti	Kuruş
İsmail Oğlu Mehmed	5	250
Feyzi Hasib'in Ahmed	5	250
Seyfullah Ömer	7	200
Fehim Oğlu Salih	5	250
Abdullah	4	200
Hacı Mehmed	7	200
Arif Ağa	7	200
İbrahim	6	300
Sermet Oğlu İsmail	10	300

Mehmed Oğlu Hüseyn	4	200
Kuzucu Halil	5	250
Bilâl	6	300
Arabacı Oğlu Ahmed	15	200
Mehmed Oğlu Mehmed	7	200
Tatar Arif	7	200
Sancar Ahmed	4	200
Sancar Mehmed	5	250
Sancar Mustafa	5	250
Yakub Ağa	5	250
Sarı Oğlu Halil	15	400
Hacı Mehmed Oğlu Salih	5	250
Ahmed Hüseyn	5	250
Yekûn	136	5.350

Kaynak: KA,1312/12.133

Nakil işlemlerinin Pazarcık ayağı ise Nahiye Müdürü tarafından organize edilmiştir. Nitekim yazışmalardan da anlaşılacağı üzere nahiye müdürü tarafından ağaçları arabayla taşıyacak olan kişiler tespit edilmiş ve bu kişilerin alacağı ücretlerin taraflarına ulaşmasına yardımcı olmuştur. Yine bu hususta emek verenlerden birisi de Ertuğrul Mutasarrıfı olan Adil Bey'dir (KA, 1312/12.134).

Kerestelerin gelmeye başlamasıyla birlikte inşaatı başlatan İsmail Rumi Bey 22 Mart 1923'te temel atımı sırasında hatıra olarak çektiği resimlerden bir adetini İsmail Besim Paşa'ya diğer bir adetini de İsmet Paşa'ya takdim etmek üzere göndermiştir (KA, 1312/9.5.a, 1312/9.6.a).

Resim 1: İsmail Besim Paşa ve İsmet Paşa'ya Takdim Edilen Resim

Kaynak: KA, 1312/9.5a, 1312/9.6.a

Bilecik Barakalar İnşaatı'nda ufak-tefek masraflar da olmuştur. Nitekim Mart ayı masraf cetveline göre 24 Mart 1923'te İsmail Rumi Bey'in Ankara'dan Tren İstasyonu'na kadar nakliyesi için Arabacı Cevad'a 50 kuruş (KA, 1312/12.129), İsmail Rumi Bey ile iki neferin Bilecik Tren İstasyonu'ndan Bilecik Merkez'e nakliyesi için Arabacı Cevad'a 200 kuruş (KA, 1312/12.127), inşaat memurluğu için Bilecik'li Kemal Efendi'nin Oğlu Bakkal Hamdi'den satın alınan hattab (odun) için 120 kuruş ve aynı yerden satın alınan kömür için de 90 kuruş meblağ ödenmiştir (KA, 1312/12.128). Yine aynı tarihte Mutasarrıflık'tan baraka inşaatının hesabına 420 kuruşluk bir malzeme de satın alınmış olup alınan bu malzemelerden inşaatta çalışan hademeler için 1 adet gaz lambası 20 kuruşa, 1 adet gaz ibriği 20 kuruşa, 1 kilo gaz yağı 35 kuruşa, 1 kangal kapı ipi 60 kuruşa, tenekeler için 1 kangal ipi 50 kuruşa, 1 kankal tersim ipi 35 kuruşa ve 1

tenekesi 10 kuruştan olmak üzere 20 teneke gaz tenekesi 200 kuruşa satın alınmıştır (KA, 1312/12.130).

Bilecik barakalar inşaatında memleketin değişik yerlerinden gelmiş askerler de görevleri süresince düşük bir ücretle çalıştırılıyordu. Nitekim 26 Mart 1923'te inşaatta çalışan Bilecik İstasyonu Teçhizat Bölüğü'nden 1 amele başına günlük 15 kuruş yevmiye ve 9 ameleye günlük 12,5 kuruş yevmiye verilmiş olup bu neferlerin çalışmış olduğu 10 yevmiye karşılığında kendilerine toplam 127,5 kuruş gibi bir meblağ ödenmiştir (KA, 1312/12.126). Bunlardan başka neferler içerisinde usta olanlar da vardı. İsmail Rumi Bey usta olan neferlere amele olanların yaklaşık üç katı daha fazla yevmiye vererek bunlardan da faydalanma yoluna gitmiştir (KA, 1312/12.123).

Tablo 16: 26 Mart 1923'te İnşaatta Çalışan Bilecik İstasyonu Teçhizat Bölüğü Neferleri'nin Yevmiye Puantajı Cetveli

Esami	Memleketi	Sınıfı	26 Mart 1339	Yevmiyesi
Çavuş Mehmed Oğlu Mustafa	Devrek	Amele Ustabaşı	X	15,5
Nefer Ahmed Oğlu Mecid	Bartın	Amele	X	12,5
Nefer Ali Oğlu Hızır	Erzincan	Amele	X	12,5
Nefer Hasan Oğlu Mehmed	Ordu	Amele	X	12,5
Nefer Emin Oğlu Halil	Devrek	Amele	X	12,5
Nefer Abdullah Oğlu Mahmud	Diyarbakır	Amele	X	12,5
Nefer Mehmed Oğlu Ali	Bakır Mâdeni	Amele	X	12,5
Nefer Hüseyin Oğlu Hasan	Yozgad	Amele	X	12,5
Nefer Bekir Oğlu Mehmed	Mâden	Amele	X	12,5
Nefer Mahmud Oğlu Hamdi	Adana Mâden	Amele	X	12,5
				127,5

Kaynak: KA, 1312/12.126

Baraka inşaatında çalışan neferlerden başka efrattan gelen usta ve ameleler de çalışmaktaydı ve asıl işi bunlar yapardı. Bunlar arasında dülger ustası, duvarcı ustası, rendeci, bileyici ve ameleler yer almaktaydı (KA, 1312/12.114, 1312/12.115). Efrattan gelen bu usta ve amelelerin çoğu Bilecik Kazası, Pazarcık ve Gölpazarı nahiyelerinden gelmekteydi.

Mart ayı masraf cetveline göre ise ay sonunda meskenlerin yapımında görevli memur ve hademe vs. kimselerin Mart ayı maaşları ödenmiştir. 31 Mart 1923 tarihinde inşaatta çalışmakta olan Sofu Oğlu İsmail'in Mart ayına ait maaşı 200 kuruş ve iaşesi için 1.000 kuruş olmak üzere toplamda 1.200 kuruş (KA, 1312/12.122), inşaat

memurunun Mart ayına ait 27 günlük maaşı olan 3.483 kuruş ve iaşesi için 1.741 kuruş olmak üzere toplamda 5.224 kuruş (KA, 1312/12.124), Hademe Mehmed Çavuş'un Mart ayına ait 24 günlük maaş ve iaşesi için 2.384 kuruş meblağ ödenmiştir (KA, 1312/12.125). Aynı tarihte bundan başka hademe odasını ısıtmak üzere satın alınan kömür için 90 kuruş (KA, 1312/12.117) ve 29 adet direğin Pazarcık'tan Bilecik'e nakliyesi karşılığında arabacı esnafından Mustafa'ya 400 kuruş meblağ ödenmiştir (KA, 1312/12.120).

Tabo-17: 16 Nisan 1923'te Ankara Murahhaslığı'na gönderilen Yazıya Göre Teslim Alınan Kerestenin Miktarı ve Fiyatını Gösteren Liste

Direk Adedi	Beher-i Fiyatı	Metretülü	Genişliği	Kalınlığı	Bedeli
17	120	9,5	18	12	2.040
165	30	4,5	16	10	4.950
30	30	5,00	15	15	900
36	30	3,50	15	15	1.080
96	30	4,50	15	12	2.880
67	120	8,50	15	10	8.040
98	30	4,50	10	10	2.940
28	30	5,00	10	6	840
32	30	6	10	6	960
42	30	5,50	10	6	1.260
215	30	4,50	10	6	6.450
496	30	5,00	8	8	14.880
19	30	4,00	10	10	570
1.341					47.790

Kaynak: KA, 1312/9.36

Diğer yandan 1.341 adet ağaç Pazarcık'tan Bilecik'e ise üç posta halinde nakledilmiştir. İlk postada 1.177 adet ağaç gelmiş ve nakliye bedeli olarak 18.600 kuruş, ikinci postada 138 ağaç gelmiş ve nakliye bedeli olarak 5.352 kuruş ve üçüncü postada 29 adet ağaç gelmiş olup nakliye bedeli olarak da 400 kuruş ödenmiştir. Kerestelerin Bilecik'e nakli için toplam 24.352 kuruş meblağ ödemiştir. Pazarcık'tan gelen 1.341 adet kereste için ödenen bedel ile bu kerestenin Bilecik'e olan nakliye bedeli dahil olduğunda toplam 95.422 kuruş bedel ödenmiştir. Gelen bu keresteyi metre küp bakımından hesaplayacak olursak; kereste ücretine ilaveten nakliye bedeli dahil 69 metre kerestenin metresi böylece 1.382 küsür kuruşa denk gelmiştir (KA, 1312/9.37).

Bilecik Barakalar İnşaatı'nda Nisan ayında da gerek nefer ve gerekse efrattan gelen usta ve ameleler çalışmaya devam etmişlerdir. Tarihler 16 Nisan 1923'ü gösterdiğinde Bilecik Barakalar İnşaatı'nda durum şöyledir (KA, 1312/9.33):

2 odalı olan 1. pavyonun iskeleti kurularak döşemesi, tahtaları, kiremit altı tahtaları ve kapı pencerelerinin inşası henüz tamam değildir. 4 odalı 2. pavyonun eksikleri bir numaralı pavyon ile aynıdır. 4 odalı 3. pavyon bütün haldedir. 4 odalı 4. pavyon bütün haldedir fakat çatısında halen eksikler mevcuttur. 4 odalı 5. pavyonun kuşaklamaları, döşeme tahtaları, kapı ve pencerelerinde eksiklikler vardır. 2 odalı 6. pavyonun eksikleri beşinci pavyon ile aynıdır. Yine 4 odalı 7. pavyonun da eksikleri bulunmaktadır. 4 odalı 8. pavyonun temel inşaatı yeni bittiğinden bir iki güne kadar iskeletine başlanacaktır. Böylece eldeki mevcut kerestelerle toplamında 28 odası camlı olmak üzere 8 adet pavyonun iskelet inşaatı bitirilmiştir. Elde kalan kereste olarak 100 adet direklik ağaç kaldığından kereste sıkıntısının daha da artmasına neden olacaktır. Öte yandan yapılan pavyonların üç adeti koridorlu inşa edildikten sonra kereste tasarrufuna gitmek amacıyla diğer pavyonlar koridorsuz olarak inşa edilmiştir.

Pavyon inşaatlarındaki bu eksiklerin nedeni ise elde ince sınıf kerestenin olmaması ve de sipariş olarak verilmemesidir. Bu türden keresteler Bilecik'te mevcut olup hem de ucuzdur. Özellikle bu türden kerestelere kiremit altı döşemesinde kullanılmak üzere ihtiyaç vardır. Hanelerin bitmesine yakın bir zamanda sahiplerine teslim edildiği için de binaların kerpiç dolmaları ve sıvaları köylüler tarafından yapılmaktadır. Bu işin yapılışında kadınlar hem maharetlidir hem de daha ucuza çalışmaktadırlar. Ayrıca kereste yetersizliğinden kaynaklı olduğu tahmin ettiğimiz barakalara tavan yapılıp yapılmaması gündeme gelmiştir. Bu hususla alakalı olarak İsmail Bey, Hilâl-i Ahmer Ankara Murahhaslığı'na gönderdiği yazıda barakalara tavan inşaatına gerek olmadığını ve bu hususta kararın beklendiğini söylemiştir. İsmail Bey'e göre bu süre zarfında işler biraz yavaş gitmiştir ve bu durumu Murahhaslığa da bildirmiştir. Ona göre hafta sonu tatillerinin olması, hava muhalefeti ve yeteri kadar sayıda ustanın bulunmaması gibi nedenler işlerin aksayarak yavaşlamasına sebep olmuştur (KA, 1312/9.34).

İsmail Rumi Bey 16 Nisan 1923'te ise Hilâl-i Ahmer Ankara Murahhaslığı'na barakalara sarf edilecek kereste miktarını mevcut plan dahilinde yapılan mesken inşaatı

ile pavyon tarzında inşa edilmesi planlanan meskenler olarak iki ayrı grup şeklinde belirten bir yazı göndermiştir. Nitekim mevcut planda inşa edilecek meskenler için 8 adet üst ve alt taban, 10 adet döşeme kirişi, 2 adet belleme kirişi, 10 adet dikme direk, 12 adet payanda, 10 adet çatı kirişi, 35 adet kuşaklık ve 5 adet boyunduruk kereste gereklidir. Fakat meskenler pavyon tarzında inşa edilirse 12 adet alt taban, 40 adet döşeme kirişi, 30 adet dikme direk, 40 adet payandalık, 30 adet boyunduruk, 120 adet kuşaklama, 12 adet üst taban, 10 adet makas, 4 adet mahyalık, 12 adet aşık, 3 adet baba, 10 adet makaslara ve babalara dökme ile payandalık ve 80 adet mertek kereste gerektiği belirtilmiştir. (KA, 1312/9.36). İsmail Rumi Bey'in bu tarihte Hilâl-i Ahmer Ankara Murahhaslığı'na gönderdiği yazıda ayrıca sipariş verilen 71,5 metre keresteden ancak 69 metre kadarı teslim edildiği de ifade edilmiştir (KA, 1312/9.36).

inşasının tamamlanabilmesi için de 400 ila 500 lira arasında ödeneğe ihtiyacın olduğunu da belirtmiştir. Yazışmadan da anlaşılacağı üzere İsmail Bey'in binaların eksik kalan kısımlarını tamamlayabilmesi için 500 ila 700 lira arasında bir meblağın gerektiğine işaret etmiştir (KA, 1312/9.39).

Ay sonunda ise baraka inşaatı için birtakım masraflar ve inşaat çalışanlarının maaş ödemeleri yapılmıştır. Nitekim 30 Nisan 1923'te nalbur esnafından alınan ufak tefek malzeme için de toplamda 340 kuruş sarf edilmiştir. Bu malzemelerden 1 adet ahşap marangoz metresi 30 kuruşa, 40 kuruşa kırtasiye malzemesi, 1 adet marangoz kurşun kalemi 5 kuruşa, 30 kuruşa tersim-i icab, 1 adet yedi numara gaz lambası 60 kuruşa, 5 kuruşa zeytinyağı, adeti 5 kuruştan olmak üzere 2 adet defter 10 kuruşa, 1 adet mühür istampası 20 kuruşa, 35 kuruşa gaz yağı ve adet-i 12,5 kuruştan olmak üzere 8 adet kapı menteşesi 100 kuruşa satın alınmıştır. (KA, 1312/12.21). Yine aynı tarihte Sofu Oğlu İsmail Oğlu Şaban'ın Nisan maaşı 200 kuruş olup iaşe bedeli ise 1.000 kuruş olmak üzere toplamda 1.200 kuruş (KA, 1312/12.22), İnşaat Memuru İsmail Rumi Bey'in Nisan maaşı 2.000 kuruş olup iaşe bedeli ise 4.000 kuruş olmak üzere toplamda 6.000 kuruş (KA, 1312/12.23), Hademe Mehmed Çavuş'un Nisan ayı maaşı için 2500 kuruş ve 23 Nisan'dan 29 Nisan sonuna kadar Mehmed Onbaşı'ya 1.690 kuruş meblağ ödenmiştir (KA, 1312/9.48).

Diğer yandan Bilecik Hilâl-i Ahmer İnşaat Memuru İsmail Rumi Bey, inşaat giderlerini karşılamak için Mal Sandığı'ndan 8 Nisan 1923'te 13.000 kuruş, 14 Nisan 1923'te 20.000 kuruş ve 25 Nisan 1923'te 40.000 kuruş kadar meblağ almıştır. Nisan ayı içerisinde Mal Sandığı'ndan toplamda ise 73.000 kuruş meblağ almıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nden Bilecik'te inşa edilmekte olan meskenlerde kullanılmak üzere Nisan 1923 sonuna kadar mal sandığına toplam 133.195 kuruş kadar meblağ gelmiştir. Bu miktarın 116.625 kuruş 20 santimi Nisan 1923 sonuna kadar masraf olarak kullanılmıştır. Mal Sandığı'nın kasasında ise geriye 16.569 kuruş 20 santim meblağ kalmıştır. Ayrıca Ziraat Bankası'nda da Cemiyet'e ait 104.000 kadar kuruş meblağ bulunmaktadır. Böylece Nisan 1923 sonunda Hilâl-i Ahmer'in inşaat için kullanabileceği mal sandığı ve bankadaki meblağın toplamıyla birlikte Bilecik'teki toplam parası 120.569 kuruş 20 santim kadar bir meblağ bulunmaktaydı (KA, 1312/9.48).

Mayıs ayının ilk haftasında Bilecik Barakalar İnşaatı'nda kullanılmak üzere İsmail Rumi Bey tarafından birtakım malzemeler satın alınmıştır. 4 Mayıs 1923'te İsmail Rumi Bey tarafından adeti 20 kuruştan 11 çift sıfır kapı menteşesi 220 kuruşa, adeti 25 kuruştan 6 çift orta halde olan kapı menteşesi 150 kuruşa ve adeti 28 kuruştan 7 çift eski kapı menteşesi 196 kuruşa satın alınmıştır. Toplam 24 çift kapı menteşesine bedel olarak ise 566 kuruş ödenmiştir. Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere sıfır menteşelerin kullanılmış menteşelerden daha ucuza geldiği görülmekte olup muhtemelen civarda kapı menteşesi temin etmekte zorlanıldığı anlaşılmaktadır (KA, 1312/12.30).

Diğer taraftan daha önce Pazarcık Nahiyesi'ne sipariş verilen ağaçların tamamına yakınının gelmesine rağmen inşaata yine kereste ihtiyacı hasıl olmuş ve padavra tahtası satın alınmıştır. 9 Mayıs 1923'te Dereköy'ünden Bekir Oğlu Abdullah'tan satın alınan (KA, 1312/12.27) 5.773 adet padavra tahtasının bedeli olan 17.319 kuruş meblağ ödenmiştir (KA, 1312/12.12).

Mayıs ayının üçüncü haftasına gelindiğinde ise inşaatta artık kerpiç işlerine de başlanmıştır. Bir yandan kerpiç satın alınırken bir yandan da bunların doldurulması için götüre usulü iş verilmiştir (KA, 1312/12.12).

Bu arada barakaların inşası için İsmail Rumi Bey mesken inşaatının külfetini en aza indirmek için faydalı düşündüğü işler zaman zaman Ankara Murahhaslığı'nı bilgilendirerek bu hususlarda izin talep ediyordu. İsmail Bey'in bu hususla alakalı olarak 16 Mayıs 1923'te murahhaslığa çektiği telgrafa göre; baraka yapılacak arsaların bazılarında kerpiç ve tuğla gibi malzemeler mevcuttur. Bundan dolayı da barakaların kaplamaları bitmeden evvel dolma olarak yapılmasının daha faydalı olacağı ve bu işlem için emir buyururlar ise yapacağını söylüyordu (KA, 1312/9.19). İsmail Rumi Bey'in yukarıda da yazıldığı üzere inşaattaki harcama tarihlerine bakılırsa bu işe Ankara'nın emrini beklemeden başladığı görülmektedir.

Barakalardan sorumlu memur İsmail Bey 19 Mayıs 1923'te ise önceki telgrafında gündeme getirdiği 11 adet dolma duvarlı hanelerin ahşap hane yapımından daha ucuza yapılacağı gerekçesiyle Murahhaslık'tan emir beklediğini yinelemiştir

İsmail Bey ayrıca kapıları ayrı olmak üzere dört aile için dört odalı ve tek çatılı olarak barakaların inşasına başladığını da belirtmiştir (KA, 1312/9.20).

Barakalar inşa edilirken burada çalışanlara erzak ve yiyecek gerekiyordu. Nitekim Hilâl-i Ahmer Ankara Murahhaslığı tarafından 20 Mayıs 1923 tarihinde Bilecik'e gerekli olan tayınatın gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu tarihli yazıda yine baraka inşaatıyla alakalı olarak Ertuğrul Mebusu Kemal Bey'in meskenlerin şehrin mimari yapısına uygun olarak yapılması için İsmail Bey'le istişarelerde bulunduğu da görülmektedir. Bununla alakalı olarak meskenlerde kaplama tahtalarının kullanılması, ahşap işlemeliğinin yapılması ve de dört ya da iki odaya çatı yapılması meskenlerin belli tertip ve düzen içerisinde yapıldığını göstermektedir (KA, 1312/9.25).

Öte yandan 25 Mayıs 1923 tarihinde Bilecik'ten Ankara'ya gönderilen yazıya göre barakalar inşaatında çalışmalarla ilgili olarak son durum şöyledir:

İki aileyi barındırmak üzere ve 2 odalı olarak planlanan 1 numaralı hanenin ahşap kısmına bugün başlanmıştır. Ayrıca baraka inşaatı planına göre iki odalı haneler sadece başlarda yer alacaktır, diğer kısımlar ise tamamen dört odalı haneler olarak planlanmıştır. 2 numaralı ve 4 odalı olan hanenin ise temel inşaatına başlanmıştır. Yine 3 numaralı ve dört odalı hanenin temel hafriyatları kazıldığından inşaatı hazır hale getirilmiştir. Daha henüz inşaatına başlanmamış olan diğer hanelerin plan gereği yerleri belirlenmiş olup en kısa zaman da temel hafriyatının kazılmasına başlanacaktır. Yazıda ayrıca İsmail Rumi Bey'in kalifiyeli duvarcı ve dülger ustası bulamamasından sitem ettiği görülmektedir. Çünkü her eline keser ve çekiç alan kendisini usta olarak tanıtsa bile iki saat kadar çalışmanın ardından çoğunun usta olmadığı anlaşılıyordu (KA, 1312/9.24).

28 Mayıs 1923'e gelindiğinde Bilecik'te inşa edilmekte olan meskenlerde işler yavaşlamıştır. İsmail Bey'e göre işlerin yavaşlamasının nedeni mutasarrıflığın emrine rağmen inşaatı lazım olan kerestelerin ormandan tedarikinde köylülerin destek vermemesidir. Bu dönemde ormandan bir miktar kereste tomruk temin edilmiş olmakla beraber halen 17 odanın tavanıyla 11 odanın döşemesinde inşaat devam ederken 10 odanın da çerçeve ve kapılarındaki eksiklikler tamamlanmaya çalışılmaktadır. Kapı ve pencerelerin kilit ve diğer aksamlarının fiyatlarıyla ilgili olarak çevre illerde piyasa

araştırması yapılmıştır. Edinilen bilgiye göre kilit fiyatları Kastamonu'da 100 kuruş iken Bursa'da 70 kuruşa satıldığı tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda 70 kuruşluk bir fiyatın piyasada makul bir seviye olduğu kanısına varılmış ve kilitlerin Bursa'dan alınmasında karar kılınmıştır. Bu süre zarfı içinde binaların üzerlerinin kiremitle örtülmesi hususunda İsmail Bey'in Murahhaslığa yaptığı öneri kabul edilmiş olmalı ki ahaliden Mustafa Çavuş namında birine ocak açtırılarak 3.000 kadar kiremit kestirilmiş ve binalar için gerekli olan kiremit sayısı bir ay süre zarfında ocaktan teslim edilecektir. İsmail Bey'e göre inşaatlardaki eksiklikler zaten bir aya kadar tamamlanacaktır. Binaların bir kısmının kerpiçle dolmalarında eksiklikler mevcut olup yaklaşık olarak 500 lira kadar bir meblağ tutmaktadır. Bu meblağı Hilâl-i Ahmer'in şu anda karşılayamayacağını belirten İsmail Bey, binaların Mutasarrıf Bey'in izni doğrultusunda ailelere teslim edildiğini ve bu eksikliklerin de onlar tarafından giderileceğini söylemiştir (KA, 1312/9.53). İsmail Bey'e göre işlerin yavaşlamasının nedeni olarak beklediği kerestelerin gelmemiş olması ve usta eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Hatta bu hususta amelelerden dahi 5-10 kişiyi eğiterek üçüncü sınıf derecesinde ustalık yapabilecek konuma getirdiğini ve usta vasfına gelen bu kişilere de halen amale yevmiyesi olan 80, 90 ve 100 kuruş gibi bir meblağ vererek karlı bir iş yaptığını vurgulamıştır. Kiremit meselesine yine değinen İsmail Bey, mevcut binalara toplam 42.000 adet kiremitin gideceğini ve bu sayının kiremit ocağından 20 güne kadar temin edileceğini tahmin etmektedir. Verilen bu kiremit sayısından da anlaşılacağı üzere yapılan hane sayısı 28 adet olup her bir haneye 1.500 adet kiremit gitmektedir. Yine iki odalı pavyon tarzında olana 3.000 adet ve dört odalı pavyon tarzındaki her bir binaya da 6.000 adet kiremitin gideceği görülmektedir. Kiremit ve dolma işlerini yaptıktan sonra binalarda hiçbir işin kalmayacağına işaret eden İsmail Rumi Bey, kalan bu işi Mehmed Çavuş'un dahi yaptırabileceğini ve Ankara'dan affını isteyerek artık kendisine bu işler için ihtiyacın kalmadığını ifade etmiştir (KA, 1312/9.54).

İsmail Rumi Bey tarafından Baraka inşaatının planında bazen değişiklik de gündeme getiriliyordu. Nitekim İsmail Bey, inşaat planında bulunan her dört odanın ortasında yer alan ocak ve baca yerine her aile için dört odanın her birine ait ocak ve baca yapımını da plana dahil etmiştir. Bu hususla alakalı olarak her dört oda için inşaa edilen ocak ve bacanın maliyetinin 40 liraya tekabül ettiğini ve plana dahil edilen bu

işlem için izin verilmesi hususunda 29 Mayıs 1923 tarihinde Ankara Murahhaslığına bir yazı yazmıştır (KA, 1312/9.30).

Mayıs ayının son haftasında ise bir takım ödemelerin yanısıra yine inşaat için satın alınan kereste ile ufak-tefek malzemeler satın alınmıştır. Nitekim 30 Mayıs 1923 tarihinde İnşaat Memuru İsmail Rumi Bey tarafından inşaat için 375 kuruş tutarında ufak tefek malzemeler satın alınmış olup bunlardan 1 adet cam kesme elmasını 250 kuruşa, 1 şişe mai mürekkebi 15 kuruşa, 30 adet zarfı 15 kuruşa, 1 adet asma kilidini 20 kuruşa, 2 adet menteşeyi 10 kuruşa, 1 adet bijonu 5 kuruşa ve 30 adet kağıdı 30 kuruşa satın almıştır. Yine bu malzemelerden başka 30 kuruşluk mazot da satın almıştır (KA, 1312/12.55). 31 Mayıs 1923'te ise Mayıs ayına ait Hademe Mehmet Çavuş'un 2.500 kuruş (KA, 1312/12.56), Sofu Oğlu İsmail'in Şaban'ın maaş bedeli için 200 kuruş ile iâşe bedeli için 1.000 kuruş (KA, 1312/12.56) ve İnşaat Memuru İsmail Bey'in iâşe bedeli için 2.000 kuruş ile maaşı bedeli için 4.000 kuruş meblağ ödenmiştir (KA, 1312/12.61).

Diğer yandan Hilâl-i Ahmer Ankara Murahhaslığı tarafından 26 Mayıs 1923'te Bilecik'teki inşaat için Ziraat Bankası'na 104.000 kuruş kadar meblağ gönderilmiş ve inşaat memuru tarafından bankadan çekilmiştir (KA, 1312/12.11).

Çalışmaların devam ettiği Bilecik Baraka İnşaatı'nda Mayıs ayının sonlarına doğru kereste ihtiyacı hasıl olmuş ve İsmail Rumi Bey tarafından 1 Haziran 1923'te 20 adet çam ağacı 332 kuruşa satın alınmıştır. Satın alınan 20 adet ağaç 128,25 metretüle denk gelirken ve yine ağacın metretülüne ortalama 2,58 kuruşa ödenmiştir (KA, 1312/12.62). Bu ağaçların biçilme işlemine ise 1.582 kuruş meblağ ödenmiştir (KA, 1312/12.16).

3 Haziran 1923'te inşaatta ise meskenlerin tavan döşemesine hız verildiği anlaşılmaktadır (KA, 1312/12.64). Öte yandan İsmail Rumi Bey'in inşaatta yapılacak olan işleri bazen götüre bir şekilde de verdiği oluyordu. Nitekim 3 Haziran 1923'te adeti 20 metre kare olan 9 adet odanın döşemesini 3.600 kuruşa yaptırılarak Pazarcıklı Usta Başlarından Abdullah'a alacağı olan 3.600 kuruşluk meblağ ödenmiştir. Verilen rakamlardan da anlaşılacağı üzere odanın metrekaresi 20 kuruştan döşenmiştir (KA, 1312/12.65). Yine aynı tarihte oda adeti 400 kuruştan olmak üzere 6 adet odanın

döşemelerinin yapılması karşılığında Bilecik Ustalarından Veli Osman Bey Oğlu'na 2.400 kuruş meblağ ödenmiştir (KA, 1312/12.67).

7 Haziran 1923'te ebadı 5x4,5 olan odalardan adeti 400 kuruştan olmak üzere 27 adet tavan inşasının yapılması karşılığında dülger ustalarından Pazarcıklı Osman Usta'ya 10.800 kuruş meblağ ödenmiştir (KA, 1312/12.70).

8 Haziran 1923'te ise inşaat için yine gerekli olan 320 kuruş tutarında ufak-tefek malzemeler satın alınmıştır. Satın alınan bu malzemelerden 2 adet kapı kilidine 220 kuruş, 4 adet küpeşteye 30 kuruş, 1 adet kumandalı sürgüye 30 kuruş, 2 adet menteşeye 20 kuruş ve 3 adet kapı menteşesine 15 kuruş meblağ ödenmiştir (KA, 1312/12.71).

Haziran ayının ikinci haftasına gelindiğinde meskenlerin kapı ve pencerelerinin imaline başlanmıştır. Nitekim 10 Haziran 1923'te hanelere adeti 250 kuruştan olmak üzere 28 adet odanın kapısının yapılması karşılığında Mustafa ve İbrahim Usta adındaki zatlara 7.000 kuruş meblağ ödenmiştir (KA, 1312/12.72). Bundan başka haneler için gerekli olan pencerelerin malzemesi Hilâl-i Âhmer tarafından karşılanması kaydıyla adeti 250 kuruştan 33 adet pencere çerçevesinin imalatı karşılığında İnegöllü Mustafa ve İbrahim Usta'ya 8.250 kuruş meblağ ödemiştir (KA, 1312/12.74). Yine aynı tarihte inşaatın eksik kalan kısımlarını tamamlamak üzere 0,05x0,08 ebatında ve adeti 10 kuruştan olmak üzere 60 adet kayın ağacı için Karadere Köyü'nden Abdullah'a 600 kuruş meblağ ödemiştir (KA, 1312/12.73).

Ayrıca Ankara Murahhaslığı tarafından meskenlerin kabulüne başlanmasına dair talimat alınmış olacak ki İsmail Rumi Bey tarafından 10 Haziran 1923 tarihinde Hilâl-i Ahmer Ankara Murahhaslığı'na gönderilen telgrafnamede tamamlanmayan hanelere iskan vazifesini kabul edemeyeceğini belirtmiş ve bu görevin Muavenet-i İçtimaiye Komisyonu'na havale edilmesi gerektiğine işaret etmiştir (KA, 1312/9.58). Gönderilen yazıdan da anlaşılacağı üzere İnşaat Memuru İsmail Bey, tek başına bu sorumluluğu almak istememiştir.

11 Haziran 1923'te meskenlerin çatılarının örtülmesi ile ilgili çalışmalar başlamıştır. Nitekim adeti 40 paradan (KA, 1312/12.76) olmak üzere 4.700 adet kiremitin karşılığında 4.700 kuruş meblağ Bilecik Kiremit Ocağı'na ödenmiştir (KA, 1312/12.16). Ocak sahibinin kardeşi olan Ahmet Emin Usta tarafından kiremitlerin

nakliyesi, çatıya çıkarılarak örtülmesi karşılığında 300 kuruşluk bir ödeme yapılmıştır. Kiremitlerin inşaat alanına nakliyesi ise belediye tarafından tahsis edilen araçlarla yapılmış ve kiremitlerin taşınmasında çalışan amelelerin ücreti de ocak sahibi tarafından karşılanmıştır (KA, 1312/12.75).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Bilecik'te bir yandan muhtaçlar için barakalar inşa ederken diğer bir yandan da ahaliye mısır, yorgan, giyecek ve yiyecek yardımı yapmıştır. Cemiyet'in yaptığı yardımlardan başka Muavenet-i İctimaiye Komisyonu tarafından da eşya yardımı yapılmıştır. Fakat yapılan bu yardımlar Bilecik ahalisini memnun etmediğini gibi ahali arasında inşaat memuru hakkında dedikodular dolaşmaya başlamıştır. Yaşanan bu olumsuz durumun ardından İsmail Rumi Bey 14 Haziran 1923'te Ankara Murahhaslığı'na çektiği telgrafında ahalinin yardımdan memnun olmadığını ve kendisi aleyhinde cereyan eden bir takım dedikodu yapılmasından da üzgün olduğunu ifade etmiştir. Hatta hanelerin dağıtımının yapıldığı komisyon toplantısına dahi kendisinin katılmadığını da belirtmiştir. İsmail Bey sözlerinin devamında Muavenet-i İctimaiye'nin kiremitlerin döşenmesi işlemine başladığına da değinmiştir (KA, 1312/9.54).

Diğer yandan barakalar inşaatında başka malzemelerde olduğu gibi çivi temininde de sıkıntılar yaşanmıştır. İsmail Rumi Bey ihtiyaç duyulan çivilerin temini hususunda Muavenet-i İctimaiye Komisyonu'na da müracaat etmiş ve 25 Mart'tan 2 Haziran'a kadar inşaata toplamında 750 kilo okkaya denk gelen 31 sandık çivi ödünç almıştır (KA, 1312/12.95).

19 Haziran 1923 tarihine gelindiğinde İsmail Rumi Bey, murahhaslığa yine rapor göndermiştir. İsmail Rumi Bey'in gönderdiği rapora göre; sipariş edilen toplam 71,5 metre keresteden ancak 69 metresi teslim edilmiştir. İsmail Bey daha önceki raporlarında belirttiği üzere bu raporunda da Bilecik'e gelen kerestenin gerek ebadının ve gerekse miktarının 40 adet barakayı yapmaya kafi olmadığını beyan etmiştir. Barakaların ilk keşfi ve planlamasına göre her barakaya 90 ağacın sarf edileceği ve 40 adet barakaya ise toplamında 3.600 adet ağaç gideceği hesaplanmıştır. İsmail Bey'in dörder odalı pavyon tarzında planladığı baraka inşaatına göre ise her dört odalı haneye 290 adet ve 10 adeti de pavyon için sarf edileceğinden dolayı toplamında 2.900 adet ağaca ihtiyacın olduğu hesaplanmıştır. Görüldüğü üzere İsmail Bey'in yeni yaptığı plan

dahilinde 700 adet ağaç da kar edilmiştir. Fakat eski planlamaya göre 3.600 adet ağacın sarf edileceği görülmesine rağmen sipariş verilen ağaç sayısı ise 1.341 adet olarak hesaplanmıştır. Tüm bu sıkıntılara rağmen İsmail Bey, 670 adet büyük ebattaki keresteleri 80 lira karşılığında dildirmiş ve böylece 2,5 metre eksik teslim alınan 1.341 adet direk sayısı 2.100 adete çıkmıştır. Yapılan bu işlemin ardından satın alınan direklerin ortalama ücreti 74 kuruştan 70 kuruşa düştüğü için 400 lira kadar meblağ da kar edilmiştir (KA, 1312/9.32).

Yapılan kereste tasarruflarına rağmen baraka inşaatına yine de kereste ihtiyacı hasıl olmuştur. 21 Haziran 1923'te adeti 1.400 kuruştan olmak üzere 47 adet çam ağacı daha satın alınmıştır. Satın alınan bu ağaçlar karşılığında Muavenet-i İçtimaiye'ye 14.700 kuruş meblağ ödenmiştir. İsmail Bey'e teslim edilen 47 adet çam ağacı ise 10,5 metreküp gelmiştir (KA, 1312/12.79).

23 Haziran 1923 tarihli yazışmaya göre ise inşaat planıyla ilgili olarak yine bir değişiklik gündeme gelmiştir. Çünkü pavyon tarzında planlanan hanelerin her birine ikişer adet pencere konması planlanırken maliyeti artırdığı gerekçesiyle İsmail Bey her haneye yapılacak iki adet pencere sayısını bir adete düşürmek istemiştir. Eğer hane sahipleri ikinci bir pencere talep etmek isterlerse ücretleri tarafından karşılanmak kaydıyla ikinci bir pencere yapılabilirdi. Eğer iki pencere yapılmasında Murahhaslık karar kılar ise cam masrafları hariç 70 lira kadar bir masraf gideri olacağını da belirtmiştir (KA, 1312/9.42).

Diğer taraftan Hilâl-i Ahmer Bilecik Barakalar İnşaatı'nda Mart ayından Haziran sonuna kadar efrattan ve teçhizat bölüğünden gelen dülger ustalarına 192 yevmiye karşılığında 23.486 kuruş, duvarcı ustalarına 124,5 yevmiye karşılığında 12.410 kuruş, mübadaya 2 yevmiye karşılığında 200 kuruş, marangoza 5 yevmiye karşılığında 740 kuruş, bileyici ustasına 11 yevmiye karşılığında 1.650 kuruş ve amelelere 307 yevmiye karşılığında 12.833 kuruş 20 para meblağ ödenmiştir. Bundan başka amelelere inşaatın temelini tesviyesinin düzenlenmesi esnasında yapılan çalışmalar karşılığında da 8.540 kuruş kadar da bir meblağ ödenmiştir. Böylece inşaatın yapılışı süresince amelelere ödenen meblağın tutarı 21.373 kuruş 20 paradır.

Yine rendeci ustalarına bu süre zarfında 30 yevmiye karşılığında 2.350 kuruş meblağ ödenmiştir. Bundan başka rendeci ustalarına götüre usulü ile 534 tahtanın rendelenmesi karşılığında 1.572 kuruş 163 adet kilit tahtasının rendelenmesi karşılığında 326 kuruş ve 500 ağacın rendelenmesi karşılığında 1.500 kuruş olmak üzere toplamda rendeci ustalarına 5.748 kuruş meblağ ödenmiştir. 2.764 adet kuru kerpicin dolması karşılığında 1.382 kuruş, 2 odalı pavyon duvarı dolması karşılığında 1.200 kuruş, 2 odalı hane sıva sıvası karşılığında 1.200 kuruş olmak üzere toplam 3.782 kuruş meblağ ödenmiştir. Yine 670 adet direğin hızarla biçilmesi karşılığında 8.375 kuruş ve 120 adet ağacın hızarla biçilmesi karşılığında 1.582 kuruş meblağ olmak üzere toplamda 9.957 kuruş hızarcı ücreti, 15 odanın döşemesi karşılığında 6.000 kuruş, 27 adet odanın tavan inşaatı için 10.800 kuruş, 4 odalı 1 hanenin kuşaklama ve çatısı karşılığında 500 kuruş, 28 adet oda kapısının yapımı karşılığında 7.000 kuruş, malzemesi Hilâl-i Ahmer'den olmak üzere 33 pencere kasasının imali karşılığında 8.250 kuruş ve 3 adet pencere kilidi imali karşılığında 49,5 kuruş meblağ ödenmiştir.

Nitekim yukarıdaki verilen rakamlardan da anlaşılacağı üzere meskenler inşaatında çalışan usta ve amelelere işçilik parası olarak toplamda 111.945 kuruş 70 para kadar bir meblağ ödenmiştir. Ayrıca baraka inşaatının yapımı sırasında en fazla işçilik ücreti 23.486 meblağ ile dülger ustalarına verilmiştir.

1 Temmuz 1923'te ise Haziran ayı için Hademe Mehmed Çavuş'un 2.500 kuruş tutarında maaşı ile İsmail Rumi Bey'in 6.000 kuruş tutarındaki iaaşe ve maaşı kendilerine ödenmiştir. Temmuz ayında ise toplam masraf 8.500 kuruş meblağ olarak tespit edilmiştir. Ayrıca belgede Mart ayı başından 1 Temmuz'a kadar toplam 410.482 kuruş 20 para meblağ sarf edildiği yer alırken yaptığımız hesaplama göre ise 415.621 kuruş 40 para kadar meblağ sarf edilmiştir (KA, 1312/12.18). Bundan başka kereste nakliyesi için ahaliden toplanan 150 kuruşu da bu rakama dahil ettiğimiz takdirde toplam sarfiyat 415.771 kuruş 40 paraya tekabül etmiştir.

Öte yandan İstihkâm Kaymakamı olan İsmail Rumi Bey'in 4 Mart 1923 tarihinde başladığı Bilecik Baraka İnşaatı'nın yapımına 30 Haziran 1923 tarihinde ise bu görevi Hilâl-i Ahmer Ankara Heyeti Murahhaslığı tarafından sonlandırılmıştır. İsmail Bey, görevde bulunduğu süre zarfında 70 adet makbuz karşılığında 263.677,5 kuruş sarf etmiştir (KA, 1312/12.93).

Bilecik'ten 4 Temmuz 1923 tarihinde Hilâl-i Ahmer Ankara Murahhaslığı'na giden raporda İsmail Rumi Bey'in yerine Bilecik Hilâl-i Ahmer İnşaatı'na sorumlu olarak Abdurrahman diye bir zatın tayin edildiği anlaşılmaktadır. Çünkü Abdurrahman Bey bu tarihli raporunda İsmail Rumi Bey döneminde eksik kalan işleri Murahhaslığa rapor etmiştir. Abdurrahman Bey, raporunda ikisi ikişer ve altısı dörder odadan ibaret olan hanelerden badanası hariç olmak üzere inşaat aksamı biten iki odalı bir binanın olduğunu diğerlerinin ise henüz bitmediğini söylemiştir. Diğer yedi haneden ikisinin kiremitleri bitmiş olup beş tanesinin kiremit örtmesi tamamlanmamıştır. Yine tamam olmayan bu yedi hanenin döşemesi, kapı, pencere çerçevesi yapılmışsa da duvar dolmaları ile sıvaları yapılmamış halde İsmail Rumi Bey'den teslim alınmıştır. Ayrıca hanelerin kiremit, cam ve dolma çamur gibi aksamlarının tamamlanması hususunda vaatte bulunan Muavenet-i İctimaiye Komisyonu'na eksikliklerin giderilmesi için başvuran fukara hane sahipleri de bir netice alamamışlardır. Abdurrahman Bey raporunda ayrıca 28 hanenin dağıtımı ile ilgili yapılan adaletsizlikler hakkında da inceleme ve araştırma yapmıştır. Yapılan araştırma ve inceleme neticesinde hane almayı hak etmeyen birtakım kişilerin isimlerini tespit ederek defter kaydından sildiğini de belirtmiştir (KA, 1312/9.60).

Diğer taraftan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1923 ve 1924 senesinin yer aldığı raporda Bilecik Kasabası'nda inşa edilen hanelerin sayısı 40 olarak belirtilmiştir (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 374). Fakat Kızılay Arşivi'nin belgelerinden elde edilen bilgilere göre aslında burada 28 hanenin inşa edildiği tespit edilmiştir.

Yine aynı tarihli raporda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti masraf cetveli verilerine göre 1923 yılı başından Aralık 1923 sonuna kadar Bilecik'te yapılmakta olan Baraka İnşaatı'na 2,636 lira 77 kuruş meblağ masraf yapıldığı yer alırken (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 392) yaptığımız hesaplama göre aslında 415.621 kuruş 40 para kadar meblağ sarf edilmiştir. Zaten İsmail Rumi Bey tarafından hazırlanan masraf cetveline göre de inşaata toplam 410.482 kuruş 20 para meblağ sarf edildiği yer belirtilmiştir (KA, 1312/12.18). Nitekim verdiğimiz bu rakamı İsmail Besim Paşa'nın Merkez-i Umûmiye'ye, Bilecik'te yapılacak olan baraka inşaatının masraf bedeli olan 4.043 liranın 4.040'ının Bilecik Mutasarrıflığı'na gönderildiğine dair yazısı da

desteklemektedir (KA, 1323/45, 1323/45.1). Muhtemelen Hilâl-i Ahmer'in 1923-1924 yıllarını kapsayan raporda baraka inşaatına yapılan masraf rakamı sadece İsmail Rumi Bey'in görev süresinde yaptığı harcamalardan ibarettir. Çünkü İsmail Rumi Bey'in yerine Bilecik Barakalar İnşaatı'na görevlendiren Abdurrahman Bey, Ankara Murahhaslığı'na gönderdiği 31 Temmuz 1923 tarihli belgeye göre ise İstihkam Kaimmakamı olan İsmail Rumi Bey'in görev süresi boyunca 70 adet makbuz karşılığında 263.677,5 kuruş sarf ettiği belirtilmektedir (KA, 1312/12.93).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Bilecik'te muhtaçlar için inşa ettiği meskenlerden başka 1923 yılının sonlarında mübadiler için de mesken yapılması gündeme gelmiştir. Nitekim Mübadele ve İmar ve İskan Vekili Mustafa Necati Bey'in 25 Aralık 1923 tarihinde Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umûmiliği'ne göndermiş olduğu yazıda Bilecik, Eskişehir, İzmir, Erdek, Saruhan ve çevresine sevk edilecek muhacirlerin ihtiyaçlarını karşılamak için Yunanlılardan kalan ve kullanılmasına lüzum görülmeyen eşyaların satılması suretiyle elde edilecek paranın nasıl kullanılması gerektiğine dair bir takım tespitlerde bulunmuştur. Mustafa Necati Bey'in Bilecik, Yenişehir, İzmir, Erdek, Saruhan ve çevresinde bulunan muhacirlerin de durumlarını özetleyen Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umumisi'ne gönderdiği yazısı şöyleydi:

Muhacirlerin iskanına tahsil edilecek evlerin önemli bir kısmının tahrip edildiğini ve hatta bazı köylerde ikamet eden kimsenin kalmadığını belirterek bundan dolayı da halkın tahrip edilen yerleşim yerlerine sevk edilemediğini söylemiştir. Mustafa Bey, yapılan tetkik neticesinde Yunan tahribatına en fazla Bilecik, Yenişehir, İzmir, Erdek, ve Saruhan çevresindeki köylerin maruz kaldığını belirterek buralarda yeniden yerleşim yeri inşa edilmedikçe muhacirlerin köylerde barındırılmayacağını söylemiştir. İnşaat parasının bir kısmının Yunanlılardan kalan ve kullanımına lüzum görülmeyen eşyalarının satılmasıyla yaklaşık olarak üç, dört yüz bin lira kadar bir meblağ elde edilebileceğini söyleyen Mustafa Bey elde edilen meblağ ile de üç ya da dört köy inşa etmenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Mustafa Necati Bey, yerleşim yeri inşaatına acele bir şekilde ilk olarak Samsun'da başlanacağı da söylemiş fakat meselenin sadece iskan meselesi olmadığını işaret ederek memleketin kötü günler geçirdiği bu dönemde asıl mesele muhacirlerin hayatlarını nasıl idame ettireceğiydi. Ona göre muhacirlerin hayatlarını idame ettirebilmeleri için hemen sabana sarılarak

üretici pozisyonuna geçmeleri gerekiyordu aksi takdirde memleketin kötü geçirdiği şu günlerde Ankara'nın bu yükü tek başına kaldıramayacağını da söylüyordu (KA, 1297/76).

3.1.5. Bilecik'te İnşa Edilen Barakaların 1927 Yılında Teftiş Edilmesi

Bilecik Kazası'nda inşa edilen barakalar 12 Ocak 1927'de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İkinci Mıntıka Müfettişliği tarafından teftiş edilmiştir. Teftiş raporuna göre Heyet, 8 haneyi bahçesiyle birlikte tetkik etmiştir. Yapılan tetkik sonucunda bazı hanelere 10 kuruşluk zarar verildiği tespit edilmiş ve bu miktar ikamet edenlerden tanzim edilmiştir. Raporda binaların ailelere satışı da gündeme gelmiştir. Nitekim bedel olarak binaların arsalarından binde elli, binalardan binde dört ve her haneye ait senetten bin kuruş alınması kararlaştırılmıştır. Ayrıca binaların genişliğine göre de üç yüz kuruşluk bir pul ücreti de alınacağı belirtilmiştir. Böylece barakalarda kalmakta olan ailelerden 2.000-3.000 liraya kadar meblağ alınabileceği ifade edilmiştir. Teftiş Heyeti'nin yaptığı tahkikata göre Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından yapılan barakalar şehit aileleri ve kimsesizlere tahsis edilmiştir. Binaların yapılışı sırasında ise tapuların bu ailelere daha sonra verileceğinin vaat edildiğinin anlaşıldığı vurgulanmıştır (KA, 210/570).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından şehit aileleri ve kimsesizler için burada 2'si iki odalı ve 6'sı dörder odalı pavyon tarzında binalar inşa edilmiştir. Yapılan bu binalarda ise yandaki krokide de görüleceği üzere iki odalı 1. pavyonun tamamının istisna olarak bir aileye ve diğerlerinin her bir odası ise bir aileye tahsis edilmiştir. Binaların inşasından sonra burada ikamet edenlerden ölen de olmuştur. Nitekim 7. Pavyonun 1 odasında ikamet eden kadının vefat etmesinin ardından yerine vilayetin tespiti ile Haşim Zevcesi Zehra Hanım yerleştirilmiştir. Diğer odalar da ise ilk iskân eden aileler kalmakta olup bunların bazıları da binaları kiraya vermiştir. Yine bu evlerin bir kısmının yan ve ön taraflarına da ek baraka yapıldığı için barakaların bir kısmının asıl şeklini kaybetmiştir. Bunlardan 1. pavyonun iki odasında kalan Şehit Müftü Efendi'nin ailesi dahi ek baraka inşa etmiştir. Ayrıca binalar arasında atıl durumda bırakılanlar olduğu da görülmüştür. Tetkik Heyeti, barakalarla ilgili tespitini tamamladıktan sonra 2. Mıntıka Müfettişliği'ne evlerde kalan ailelere tapuların verilmesi gerektiğini aksi takdirde binaların ilk sahiplerine hayatları boyunca tahsis

edilen binalara bu ailelerin iyi bakmayacağını ve yine masraf çıkacağı ifade edilmiştir. Eğer binaların arsalarına karşılık hane sahiplerinden arsa talep edilecekse de bu kişilerin Bilecik Kazası'nda verebilecekleri arsaları da bulunmadığı anlaşılmıştır. Hane sahipleri arasında vefat edenler veya başka bir yere bir sebeple taşınmış olanların yetim çocuklarının da artık yardıma ihtiyacı kalmamıştır. Şayet bu binaların kiraya verilmesi düşünülüyorsa binaların kira bedelinin ancak 5 lira civarında bir gelir getireceği belirtilmiştir. Bu binaların arsa bedelleri ikamet edenlerden tahsis edilerek tapularının verilmesinin gerekli olduğu da ifade edilmiştir. Eğer bunun dışında başka bir karar alınacaksa da sahipsiz kalan bu barakalara yetkili bir mercinin tayin edilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Tetkik Heyeti böylece barakalar hakkındaki tespit ve önerileri hakkındaki raporunu 15 Ocak 19127'de 2. Mıntıka Müfettişliği'ne göndermiştir (KA, 210/570, 210/570.1).

16 Ocak'ta Tetkik Heyeti'nin raporuna Hilâl-i Ahmer Müfettişliği'nden cevap yazısı gelmiştir. Müfettişliğin gönderdiği yazıda ise Emlak-ı Miriye'ye aid araziler üzerine yapılan meskenlerin ikamet eden ailelere belli bir ücret karşılığında tapusunun verilmesi kararı gelmiştir. 8 adet hane ise yandaki krokide de görüleceği üzere 3.299 metrekare 68 santim gelmiştir. Tetkik Heyeti tarafından arsaların her birine 10'ar kuruş değer biçilmiştir. 8 hanenin tapuya geçirilmesi karşılığında ailelerden toplam 329 lira 97 kuruş meblağ alınmıştır. Yapılan bu işlemin ardından alınan karar Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İkinci Mıntıka Müfettişliği'ne gönderilmiştir (KA, 210/570.2).

1927 yılında yapılan tetkik sonucunda tespit edilen aileler ve bu ailelerin ekonomik durumlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Nitekim Tetkik Heyeti'nin raporuna göre şu değişiklikler tespit edilmiştir:

1927 yılında ise 1. pavyonun 2 odası da bu defa Mehmet Nuri Efendi'nin ailesine tahsis edildiği yer almıştır. İki odadan başka yan tarafa bir oda daha ilave edilmiştir. Ayrıca bu odaların birisinden 5, ilaveninkinden 3 lira kira aldığı tespit edilmiştir. Mehmet Nuri Efendi'nin 4 oğlu bulunmakla birlikte bunlardan nüfus katibi olanın ailesinden ayrı yaşadığı ifade edilmiştir. Diğer oğullarından ikincisi 18, üçüncüsü 14 ve dördüncüsü ise 8 yaşında olduğu belirtilmiştir. 2. pavyonun 1. Odasında Hükâr Ahmed'in zevcesi Hanife Hanım oturmaktadır. Yaşı 50'yi aşkın olup muhtaç durumdadır. 2. pavyonun 2. odasında Hünkâr Ahmed'in biraderi Şaban zevcesi Fitnat

Hanım oturmaktadır. 2. pavyonun 3. odasında Ethem Çavuş'un zevcesi Ayşe Hanım oturmaktadır. 2. pavyonun 4. odasında Çorapsız Hayriye Hanım oturmaktadır. 3. pavyonun 1. odasında Şehit Müftü Mehmet Nuri efendi'nin kayın validesi ve Merhum Mehmed Müyesser Efendi'nin zevcesi Köse Hanım kiraya vermiştir. 3. pavyonun 2. odası İnas Mektebi'nde hademelik yapan Zahide Hanım oturmaktadır. Mektepten aldığı aylık 18 lira olup 15 ve 18 yaşlarında iki oğlu vardır. 3. pavyonun 3. odasında Merhum Hacı Bekir gelini Habibe Hanım oturmaktadır. Bağlı bahçesi varsa da gelir getirmez. Kaldığı odayı ikiye bölerek oda sayısını ikiye çıkarmış olup odalardan birisini 6 lira karşılığında kiraya vermiştir. Ayrıca Bursa Işıklar Mektebi'nde çocuğu vardır. 3. pavyonun 4. odasında Hayriye Hanım oturmakta olup hiç kimsesi yoktur. 4. pavyonun 1. odasında Şehit Abdi Rıza'nın zevcesi Latife Hanım oturmuş daha sonra evlenip gittiği için odayı 3 liraya kiraya vermiştir. 4. pavyonun 2. odasında Uzunların Ali Osman'ın Mehmed Zevcesi Ayşe Hanım oturmaktadır. Ayrıca 90 yaşında olup kimsesi de yoktur. 4. pavyonun 3. odasında Azabzâde Edhem Bey zevcesi Ayşe Hanım oturmaktadır. Ayşe Hanım 80 yaşında olup kimsesi de yoktur. 4. pavyonun 4. odası On Sekiz Gülsüm Hanım oturmaktadır. Geliri olmamakla birlikte 18 yaşında bir oğlu vardır. 5. pavyonun 1. Odası Ocak Mehmed'in kerimesi ve 9 yaşındaki kardeşi oturmaktadır. Kardeşi İstanbul'da bulunmaktadır. 5. pavyonun 2. odasında 60 yaşında kimsesi olmayan Hüp Hüp Gülsüm oturmaktadır. 5. pavyonun 3. odasında Bekir Ağa Ailesi ile Hasan veresesi birlikte oturmaktadır. Gelirleri yoktur. 5. pavyonun 4. odasında Hoca Hüseyi'nin İbrahim'in 60 yaşındaki zevcesi Hürmüz Hanım oturmaktadır. 6. pavyonun 1. odasında Şehit Çakmak Halil Ağa Ailesi oturmakta olup 15 yaşında bir kızı ve 5 yaşında bir oğlan çocuğu vardır. 6. pavyonun 2. odasında Mütevvefa Kadı Mustafa veresesine ait olup 4 liraya kira almaktadır. Kendisi ise akrabaları olan Kaza Eşrafi Emine'nin yanında oturmaktadırlar. 6. pavyonun 3. odasında Ayvacık'lı Kör Emine oturmakta olup belediyeden ekmek yardımı almaktadır. 6. pavyonun 4. odasında Kırçıların Hadice Hanım bir kızı ve bir erkek çocuğu ile birlikte oturmaktadır. Erkek çocuğu mektebe gitmektedir. Bir bahçesi vardır fakat gelir getirmez. 7. pavyonun 1. odasında Faytoncu Ali Osman'ın zevcesi Dul Hadice Hanım oturmakta olup kimsesi yoktur. 7. pavyonun 2. odasında Hatunların Dul Zehra Hanım ile 12 yaşındaki kızı birlikte oturmaktadır. Zehra Hanım'ın adliyede baş katiplik yapan oğlu ise hasım bir sebepten dolayı ayrı oturmaktadır. 7. pavyonun 3. odasında Uzunların Mustafa Zevcesi

oturmakta olup kimsesi yoktur. Erkek mektebinde hizmetli olarak çalıştığı için 12 lira aylık almaktadır (KA, 210/570.3, 210/570.4). 7. pavyonun 4. odasında İki kız kardeş olan Küplü'lü Emine Hanım ile Mehmed'in zevcesi beraber oturmaktadır. Kimseleri yoktur. 8. pavyonun 1. odasında Şehit Lelebici Mehmed vereseleri oturmaktadır. 8. pavyonun 2. odasında Şehit Lelebici Mehmed'in dul ve ihtiyar olan kız kardeşi oturmaktadır (KA, 210/570.5).

Yandaki krokiden de anlaşılacağı üzere Hilâl-i Ahmer tarafından inşa olunan haneler ile bu hanelerin bahçe ebat ve mesafeleri şu şekildedir:

Haneler Deve Dağı Caddesi'ne paralel olarak inşa edilmiş olup 1. hane bu caddeye sıfır olarak inşa edilmiştir. 1. hane ile 3. hane bitişik, 3. hane ile de 2. hane bitişik şekilde inşa edilmiştir. Arada bir sokak bırakıldıktan sonra 4. ve 5. haneler bitişik inşa edilmiştir. Bu hanelerden sonra da sokak bırakılmış olup 6. ve 7. haneler bitişik inşa edilmiştir. Yine arada sokak bırakılmış fakat 8. hane bağımsız bir şekilde inşa edilmiştir. Haneler içerisinde 1. hane ile 8. hane 2'şer odalı inşa edilirken diğerleri ise 4'er odalı olarak inşa edilmiştir. 1. hane 97,95 metrekare gelmekte olup bahçesi 230,85 metrekaredir. Hane ile bahçenin toplamı ise 328,00 metrekare gelmektedir. 2 odalı 1. hanenin her bir odası 48,97 metrekare civarında gelmektedir. 2. hane 96,07 metrekare gelmekte olup bahçesi 297,53 metrekaredir. Hane ile bahçenin toplamı ise 393,60 metrekare gelmektedir. 4 odalı 2. hanenin her bir odası 24 metrekare civarında gelmektedir. 3. hane 127,20 metrekare gelmekte olup bahçesi 266,40 metrekaredir. Hane ile bahçenin toplamı ise 393,60 metrekare gelmektedir. 4 odalı 3. hanenin her bir odası 31,08 metrekare gelmektedir. 4. hane 131,04 metrekare gelmekte olup bahçesi 351,12 metrekaredir. Hane ile bahçenin toplamı ise 482,16 metrekare gelmektedir. 4. hanenin her bir odası 32,76 metrekare gelmektedir. 5. hane 94,24 metrekare gelmekte olup bahçesi 387,92 metrekaredir. Hane ile bahçenin toplamı ise 482,16 metrekare gelmektedir. 4 odalı 4 odalı 5. hanenin her bir odası 23,56 metrekare gelmektedir. 6. hane 92,18 metrekare gelmekte olup bahçesi 350,62 metrekaredir. Hane ile bahçenin toplamı ise 442,80 metrekare gelmektedir. 4 odalı 6. hanenin her bir odası 23,04 metrekare civarında gelmektedir. 7. hane 94,95 metrekare gelmekte olup bahçesi 347,85 metrekaredir. Hane ile bahçenin toplamı ise 442,80 metrekare gelmektedir. 4 odalı 7. hanenin her bir odası 23,73 metrekare civarında gelmektedir. 8. hane 47,47 metrekare gelmekte olup bahçesi 287,09 metrekaredir. Hane ile bahçenin toplamı ise 334,56 metrekare gelmektedir. 2 odalı 8. hanenin her bir odası 23,73 metrekare civarında gelmektedir. Böylece hanelerin toplam oturum alanı 781,10 metrekare gelmekte olup bahçeleri 2.518,58 metrekaredir. Haneler ile bahçelerin toplamı ise 3.299,68 metrekare gelmektedir. İki odalı hanelerden en geniş 97,95 metrekare ile 1. hane olurken 4 odalı haneler içinde ise en geniş 131,04 metrekare ile 4. hanedir. (KA, 210/570.7).

3.2. HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA ERTUĞRUL SANCAĞI'NA KAYITLI MALÛL ASKERLERLE İLGİLİ FAALİYETLERİ

3.2.1. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ve Esirler

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, esirlerle ilgili ilk faaliyetine Balkan Savaşları'nda girdi. Nitekim Balkan Savaşları çıktığında Cenevre Uluslararası Kızılhaç Genel Merkezi ilk olarak esirlere yardım etmek amacıyla uluslararası bir kurumu Belgrat'ta teşkil etti. Cenevre Genel Merkezi'nin 16 Kasım 1912'de bu hususta yazdığı yazıyı dikkate alan Osmanlı Kızılay Cemiyeti, Esirlere Yardım Komisyonu için Tophane'de bulunan eski bir Kızılay binasını tahsis ederek kullanıma hazırladı. Teşkil edilen bu komisyon 14 Aralık 1912 tarihinde görevine başladı. Öte yandan kayıp ve esir askerler için Belgrat'daki Uluslararası Komisyon'a başvuran Osmanlı Kızılay Cemiyeti'ne müracaat edenlerin sayısı 4.350'yi aşmıştı. Esirler ile aileleri arasında haberleşme kurulması ve hediye gönderilmesi Kızılhaç ve Kızılay merkezlerinin aracılık etmesi hakkında alınan karar ilk kez Balkan Savaşlarında yürürlüğe girdi. Bunun üzerine Osmanlı Kızılay Cemiyeti 14 Mart 1913 tarihinden itibaren esirlerin ailelerinin esirlere ulaştırılması için verdiği para ve hediyelik eşyaları göndermek üzere harekete geçti. Cemiyet, esir ailelerine esir düşen askerlerle ilgili olarak malumat vermeyi de ihmal etmemiş, fakat tüm bu girişimlere rağmen tamamıyla sağlıklı bir sonuç alınamamıştır (İzğöer ve Tuğ, 2013: 164-167).

I. Dünya Harbi'nde ise harp esirleri ile ilgili işleri bazı ülkeler muhtelif müesseselerine vermişlerdir. Bu işleri Rusya ve Avusturya gibi ülkeler Kızılhaç'a bırakırken Avusturya ve Almanya gibi ülkeler de Harbiye Nezaretlerine bırakmışlardır. Osmanlı Devleti'nde ise bu işi Hilâl-i Ahmer üstlenmek istemişse de Harbiye Nezareti buna karşı çıkmıştır. Fakat Harbiye Nezareti esir meseleleriyle ilgilenecek herhangi bir dairesini ayırmadığından esirlerle pek ilgilenememiştir. Ancak gerek yurt içinden ve gerekse Salib-i Ahmer yetkilileri tarafından kayıp ve esir askerlerle ilgili müracaatların artmasıyla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umûmi Azası'ndan Mehmed Ali ve Haydar Beylerden oluşan bir Üsera Komisyonu teşkil edilerek Harbiye Nezareti'nden izin istemiştir. O sıralar Çanakkale Harbi'nin başlaması üzerine kayıp ve esir askerlerle ilgili müracaatlar daha da artmıştır. Bu arada Milletlerarası Salib-i Ahmer Komitesi,

Türk Ordusu'na esir düşen İngiliz ve Fransızların listelerini istemiştir. İş krize dönüşmeden Hilâl-i Ahmer Cemiyeti esirlerin listesini Salib-i Ahmer Komitesine göndermiş ve böylece cemiyet esir işlerine girmiştir. Cemiyetin bu hususta ilk işi Üsera Komisyonu'nu genişletmek olduğundan bu işin Avusturya Salib-i Ahmer tarafından nasıl yapıldığını öğrenmek üzere Nisan 1916'da Merkezi-i Umûmi Katibi İzzet Bey'i göndermiştir. 3000 kişinin çalıştığı esirler dairesinde işleyişi öğrenen İzzet Bey'in yurda dönerek bu işin tatbikine başlamasıyla birlikte esir listelerinin hazırlanması ve gönderilmesi ile esirlere para, mektup ve paket gönderilmesi işleri biraz olsun yoluna girmiştir. Nitekim Hilâl-i Ahmer Üsera Komisyonu bir taraftan düşman tarafından esir alınmış askerlerimize mektup, para ve paket gönderirken diğer taraftan da Türk Ordusu tarafından esir alınan askerlere mektup, para ve paketleri ulaştırmıştır (Uluğtekin, Murat, Uluğtekin, Melahat, 2013: 29-31).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda sivillerin askerler hakkında, askerlerin siviller hakkında ve sivil kimselerin siviller hakkındaki tahkikat talebini elinden geldiğince yaparak cevap vermeye çalışmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Ertuğrul Sancağı'nda bu türden yaptığı faaliyetlere yönelik aşağıda örnekler verilmiştir:

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, esirlerle ilgili ilk kez faaliyette bulunduğu I. Balkan Savaşı'nda dahi kayıp askerlerin yerlerini tespit etmiş ve ailelerine kayıp askerlerin durumu hakkında bilgi vermiştir. Bu tarihlerde Ertuğrul Sancağı'ndan da kayıp askerlerle ilgili yakınları tarafından bilgi talep edilmiştir. Nitekim Bilecik Kazası'na bağlı İnegöl Nahiyesi Cami-i Kebir Mahallesi'nde cami imamı olan Hafız İsmail ve eşi, 23 Nisan 1913'te oğullarıyla ilgili kayıp başvurusunda bulunmuştur. Oğulları hakkında tahkikat yapılmasını isteyen aile, Hilâl-i Ahmer Üsera Komisyonu'na müracaatlarında oğullarının Kırk Kilise'de Nizamiye 20. Alay'ının 1. Tabur'unun 3. Bölüğü'nde 3. Manga'sında görevli olduğunu ve Kırk Kilise Muharebesi'nden beri kendisinden haber alamadıklarını ifade etmişlerdir (KA, 280/225).

Ertuğrul Sancağı'nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne benzer başvurular I. Dünya Savaşı sırasında da olmuştur. Nitekim Bilecik Kazası'nın Küllüce Karyesi'nin Yunuslar Mahallesi'nden Çobanoğullarından Nuri bin İbrahim'in seferberlik ilan edilmesi üzerine 9 Nisan 1915'te ailesine mektup yazmıştır. Nuri bin İbrahim ailesine gönderdiği

mektubunda İstanbul, Fatih civarındaki Mehmed Ağa Cami'nde; 1. Kolorduya mensup 2. Fırka'nın 6. Piyade Alayı'nın 6. Bölüğü'nün 15. Mıntıkası'nda 8536 numaraya kayıtlı askerlik hizmetini yapmakta olduğunu ifade etmiştir. Bu mektuptan 2,5 sene geçmesine rağmen Nuri bin İbrahim'in hayat ve mematına dair bir malumat alamayan ihtiyar validesi, zevcesi ve çocukları perişan olmuşlardır. Mahalle imamı olan babası İbrahim 16 Ekim 1917'de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne oğlu hakkında tahkikat maksadıyla müracaat etmiştir (KA, 768/122).

Selöz karyesinden Dirhemoğlu Mehmet Ağa da seferberliğin ilanıyla silah altına alınan I. İşkodra Fırkası'na mensup 71. Alay, 4. Bölük, 3. Takım, 4. Manga'da askerlik görevini ifa eden oğlu Halil bin Mehmet'ten 18 Mart 1916'dan beri haber alamamıştır. Mehmet Ağa, bunun üzerine 22 Ağustos 1917'de Üsera Komisyonu'na oğlu hakkında tahkikat yapılması için müracaat etmiştir (KA, 768/374, 768/374.1)

Hilâl-i Ahmer'e kayıp olan eşi için müracaat edenler arasında İnegöl'ün Ali Bey Karyesi'nde ikamet etmekte olan Zekiye Hanım da bulunuyordu. Zekiye Hanım, 45. Fırka'ya mensup 3. Alay'ın 2. Tabur'unun 8. Bölüğü'nde bulunan Ahmet Çavuş Oğlu Hakkı Çavuş'tan 8 ayı aşkın haber alamamıştır. Zekiye Hanım, zevcesi Hakkı Çavuş'un 20 Ağustos 1916'da Selman-ı Pak Muharebesi'nde kaybolduğuna dair verilen cevaba karşın bu durumda şehit düştüğü kararı verilemeyeceğini ifade etmiştir. Zekiye Hanım, eşinin savaşta yaralı olarak esir düşmüş olabileceği gerekçesi ile 12 Kasım 1916'da Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nden tahkikat yapması için müracaat etmiştir. Öte yandan 665/23 nolu belgede adı geçen askerin zevcesinin ismi Sabriye diye geçerken 665/25 nolu belgede ise Zekiye olarak yazıldığı tespit edilmiştir (KA, 665/23, 665/25).

Benzer nedenlerle başvurular arasında gayr-i müslim aileler de vardı. Nitekim Konya'da Ermeni Mahallesi'nde bulunan Sekizinci Askeri Mevzi Hastanesi'nde hastabakıcı Madam Verzin Sektiryen, 11 Kasım 1916'da Üsera Komisyonu'na başvurarak eşinin Yenice Nahiyesi nüfusuna kayıtlı Settaroğullarından Asatur Oğlu Maksud olduğunu ve kendisinden en son 2 ay evvel Gelibolu'dayken haber aldığını belirtmiştir. Madam Verzin Sektiryen, Üsera Komisyonu'ndan eşinin esir, sağ veya ölü olup olmadığı hakkında kendisinin bilgilendirilmesini talep etmiştir (KA, 665/17). Yine seferberliğin başlangıcında Erzurum Ilıca'da Sıhhiye Depo Taburu'nda askerlik görevini ifa eden Bilecik'li Estaban oğlu Luin'in bir seneden beridir hayat ve mematına

dair de haber alınamamıştır. Bunun üzerine Hacı Sermiyan isimli bir kişi Bilecik'te Hadde Rüsumat-ı İdare-i Merkeziyesi Baş Katibi Mehmed Şerif Efendi vasıtasıyla 25 Kasım 1916'da isimi geçen kişi hakkında tahkikat yapılması için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne başvurmuştur. Yapılan başvuruda esir listelerinden haber olur ise yazılan adrese bildirilmesi istirham edilmiştir (KA, 688/170).

Diğer yanadan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nden sivil kişilerden başka askerler de yakınlarından haber alamayınca tahkikat yapılması için müracaat etmişlerdir. Bu şekilde müracaat edenler arasında 126. Alay'ın 2. Tabur'unda askeri hizmetini ifa eden Zâbit Vekili Eşref Gazi Efendi'de vardı. Eşref Gazi Efendi, Yenişehir Kazası'nın Hızırbaşı Mahallesi'ndeki kayın pederi müteveffa Hacı Halil hanesinde bulunan eşi Şehnaz Hanım hakkında bir senedir malumat alamadığı için Aile Komisyonu'na müracaat etmiştir. Aile Komisyonu ise tahkikat yapılması istenen yazıyı 22 Şubat 1922'de Hilâl-i Ahmer Murahhaslığı'na gönderilmiştir (KA, 1211/132).

I. Dünya Savaşı sırasında Hilâl-i Ahmer'in cephe hattında teşkil ettiği hastanelerinde çalışan, Bilecik'li hemşire Behice Eşref Hanım da, hakkında tahkikat yapılması istenenler arasındaydı. Behice Eşref Hanım, IV. Ordu'nun bulunduğu sahalarda faaliyet gösteren Kudüs Hilâl-i Ahmer Şubesi'ne mensup Birinci Vatan Hastahanesi'nde çalışıyordu. Çalıştığı bu süre zarfında Behice Eşref Hanım'dan üç aydır haber alamayan Bilecik'te Yukarı Çarşı Altıparmaklar Kırathanesi'nde çalışan kardeşi Ömer endişeye düşmüştür. Ömer Bey 30 Ocak 1918'de Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umûmisi'ne müracaat ederek kardeşi hakkında tahkikat yapılmasını talep etmiştir. Merkezi Umûmiye'ye gelen bu yazı yine Hilâl-i Ahmer vasıtasıyla IV. Ordu Sıhhiyesi'ne gönderilmiştir (KA, 223/93).

3.3.2. İngiliz Esir Kampları

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sırasında savaştığı cephelerde birçok askeri, düşman devletlere esir düşmüştü. Bu dönemde Ertuğrul Sancağı'nın kazaları ile bu kazalara bağlı nahiyelerinden esir düşen askerler de vardı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu dönemde Ertuğrul Sancağı'ndan esir düşen askerlerden ailelerine mektup getirmenin yanısıra ailelerinden de esir askerlere mektuplar götürmüştür. Cemiyet ayrıca aileler tarafından esirlere gönderilmek üzere verilen para ve hediyelik eşyaların yerlerine

ulaştırılması gibi faaliyetlerde de bulunmuştur. Osmanlı esirleri Hindistan'dan Irak'a; oradan Fransa'ya kadar çok sayıda esir kamplarında tutulmuşlardır.

3.3.2. 1. Hindistan ve Burma (Myanmar)'daki Esir Kampları

Burada teşkil edilen esir kampları İngiliz askeri yetkilileri tarafından idare edilirken toplama kampları ise sivil eyalet hükümet yetkilileri tarafından idare edilmekteydi. Öte yandan İngiliz Hükümeti 3 Mart 1917'de kampı, Kızılhaç yetkilerinin serbest bir şekilde tetkik etmesine müsaade etmiştir. Hindistan'da asker ve sivil kişilerin esaret altında tutulduğu Semerpur, Ahmed Nagar, Belgaum, Bellary, Kalküta, Kataphar, Tongnung, Thatmyo, Schwebo, Meiktila ve Rangon gibi başlıca kamplar vardı (Akkor, 2006: 44-64).

3.3.2.1.1. Thatmyo Esir Kampı

I. Dünya Savaşı başladığında Irak Cephesi'ndeki Türk esirler ilk önce Bağdat ve Basra'daki toplama kamplarında geçici olarak tutulmuş daha sonra bu esirler gemilerle Birmanya'daki kamplara nakledilmiştir. Günümüzde Myanmar olarak bilinen bölgenin ismi (Akkor, 2006: 55-56) savaş yıllarında ise Hindi Çin Barmanya (KA, 688/162), Berma (KA, 817/80) ve Birmanya olarak ifade edilmiştir (KA, 1038/377).

Burma Eyaleti'nin Arnikon Vilayeti'ne bağlı (KA, 688/162), Thatmyo Kasabası'nda İngiliz askerlerin kaldığı binalar esir kampına dönüştürülmüştür. Kamptaki Türk kökenli askerler ile Arap askerler birlikte tutulmuştur. Kampa, ilk Türk esiri 1914 yılında gelmiş ve burada 1921 yılına kadar Türk esirler barındırılmıştır. Kamptan kampa esir nakli olduğu için kampta esir tutulan Türk askeri sayısı kesin olarak bilinmemekle beraber 1917 yılında ise bu sayı 5.000 civarındaydı (Akkor, 2006: 55-61).

Edindiğimiz bilgilere göre Burma Thatmyo Esir Kampı'nda Ertuğrul Sancağı'ndan toplam 9 asker, esir olarak İngilizler tarafından götürülmüştür. Kampta, Osmaneli Nahiyesi'nden 1, Söğüt Kazası'ndan 3, Bozüyük Nahiyesi'nden 3, İnegöl Kazası'ndan 1 ve Yenice Nahiyesi'nden 1 kişinin esir olarak tutulduğu tespit edilmiştir.

Bu dönemde Hind-i Çin Barmanya Eyaleti'nin Arnikon Vilayeti'ne bağlı Thatmyo Barma Kasabası Esir Karargâhı'nda Osmaneli Nahiyesi'nin Yenice-i Kebir

Karyesi'nden Osman Nuri esir olarak tutulmuştur. Kampta, 4. Tabur'ın İtfaiye Bölüğü'nde 3248 esir numarasıyla kayıtlı olan Osman Nuri, aynı köyde ikamet eden babası Hocaşade Mustafa'ya Üsera Komisyonu vasıtasıyla mektup göndermiştir. Oğlundan gelen mektuba sevinen Hocaşade Mustafa Bey, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne müteşekkire olduğunu ifade etmiştir. Esirin babası, 23 Kasım 1916'da yine Üsera Komisyonu vasıtasıyla oğluna 55 kuruş göndermiştir (KA, 688/162).

Thatmyo Osmanlı Kuzey Esir Karargâhı'nda Söğüt Kazası'ndan ise 3 Osmanlı askeri esir olarak tutulmuştur. Esir tutulan Türk askerlerden biri olan Hacı Hüseyin Oğlu Halil 10 Temmuz 1917'de Söğüt kazası Çukurhisar Karyesi'nde ikamet etmekte olan pederi Hacı Hüseyin Ağa'ya daha önce mektup yazmış fakat hiçbir haber alamamıştır. Babasından haber alamayan esir Halil, mecbur kaldığı için bu defa Hilâl-i Ahmer Cemiyeti vasıtasıyla ailesine mektup göndermiştir. Nitekim esir Halil gönderdiği mektubunda ailesinden kendisine birkaç kuruş kadar meblağ göndermelerini istirham etmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 24 Ocak 1918'de bu mektubun cevabını esire tebliğ etmiştir. Fakat belgede para gelip gelmediğine dair herhangi bir bilgi yer verilmemiştir (KA, 907/289, 907/289.1).

Aynı esir Karargahı'nda Söğüt Kazası'nın Tanışmat Karyesi'nden 2. Tabur'un 10. Bölüğü, 8664 numarada esir kaydı olan Onbaşı Aziz de esir olarak tutulmuştur. Onbaşı Aziz'e 15 Ağustos 1917'de Eskişehir'in Söğüt Kazası Tozman Karyesi'nde ikamet etmekte olan İbrahim oğlu Mustafa tarafından Osmanlı Bankası vasıtasıyla Merkez-i Umûmiye'ye 400 kuruş harçlık gönderilmiştir (KA, 822/387).

Kampta esir tutulanlar askerler arasında Söğüt'ün Esnemez Köyü'nden de Ahmet Çavuş Oğlu Mustafa adında bir kişi vardı (KA, 817/31). Ahmed Çavuş, 21 Ağustos 1917'de esir düşen oğlu Mustafa'ya bir adet mektup ile 200 kuruş kadar bir meblağı gönderilmesi için Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cem'iyet-i Üsera Komisyonu Nakdiyye Şubesi'ne vermiştir. Fakat Üsera Komisyonu gönderilmesi istenen mektup ve parayı esirin adresi olmadığı için gönderemiştir. Bunun üzerine Üsera Komisyonu'nun tarafından Ahmet Çavuş'a 6 Eylül 1917'de gönderilen yazıda esirin adres bilgilerinin olmadığı için verilen emanetin gönderilmediğini ve eğer adres bilgilerini göndermedikleri takdirde, parayı taraflarına iade edeceklerini de belirtmiştir. Bu gelişme üzerine ailesi tarafından 6 Ekim 1917'de esirin, Hindistan Burma Thatmyo'da

Osmanlı Kuzey Üsera Karargâhı'nda 2. Tabur, 10. Bölük, 8715 numarada kayıtlı olduğunu belirten bilgilerin yanısıra mektubunda ayrıca selam ederek sıhhatlerinin iyi olduklarını ifade etmişlerdir (KA, 817/31.1, 817/31.2).

Hindistan'ın Berma Eyaleti'ne bağlı Thatmyo Kasabası Osmanlı Üsera Karargahı'nda İngilizler tarafından esir alınanlar arasında Bozüyük Nahiyesi'nden de 4 Osmanlı askeri bulunmaktaydı. Nitekim Üsera Karargahı'nda tutulan Bozüyük'lü esirlerden biri olan İbrahim Oğlu Mehmed; kampta, 2. Tabur'un 11. Bölüğü'nde 8733 esir numarasına kayıtlıydı. Esir Mehmed'e 28 Temmuz 1917'de babası tarafından Üsera Komisyonu vasıtasıyla 500 kuruş meblağ gönderilmiştir (KA, 817/80, 817/80.1).

Esir tutulanlardan biri olan 3. Tabur'un 4. Bölüğü'nde 8171 numaraya kayıtlı Mehmed oğlu Sadır esir düştükten beri Bozüyük Nahiyesi'nin Kandilli Karyesi'nde ikamet etmekte olan yakınlarının hayat ve mematlarına dair haber alamamıştır. Ailesinden haber alamayan esir Sadır bunun üzerine 30 Ekim 1918'de Üsera Komisyonu'na mektup göndermek için müracaat etmiştir. Üsera Komisyonu'na gönderilmesi için verdiği mektubunda ise ailesine hiç harçlığı kalmadığını için 5-10 kuruş kadar harçlık göndermelerini talep etmiştir (KA, 1028/248).

Üsera Karargâhı'nda tutulan esirlerden biri olan 3. Taburun 4. Bölüğünde 8171 numaraya kayıtlı Sadullah Efendi de Bozüyük'ün Kandilli Karyesi'nde ikamet etmekte olan pederi Göçek Hüseyin Ağa ve diğer aile efradının hayat ve mematına dair uzun bir müddet malumat alamamıştır. Esir Sadullah Efendi bunun üzerine 22 Nisan 1919'da Üsera Komisyonu'na müracaat ederek ailesi hakkında tahkikat yapılması talebinde bulunmuştur (KA, 1038/218).

Hindistan'ın Burma Thatmyo Osmanlı Üsera Karargâhı'nda esir tutulanlar arasında İngöl Kazası'ndan da Osmanlı askeri vardı. Bu esirlerden kayıt numarası 8565 olan İnegöl'lü Mehmed bin Hüseyin uzun bir müddetten beri akrabasının sıhhat haberini alamadığı için endişe ve merak içindedir. Esir Mehmed bin Hüseyin bunun üzerine 19 Şubat 1919'da Osmanlı Üsera Komisyonu'na müracaat etmiştir. Akrabaları hakkında tahkikat yapılmasını isteyen Mehmed bin Hüseyin yine onların sıhhat ve afiyet haberlerini kendisine kartpostal veya Üsera Komisyonu vasıtasıyla düzenli olarak haber edilmesini istemiştir (KA, 1028/309). Yapılan müracaatın ardından Üsera Komisyonu

bu talebi İnegöl Kaymakamlığı'na iletmiştir. Esirin mektubunda ise pederinin adresi olarak İstanbul Bozili Karyesi gösterilmiştir. Muhtemelen babası da asker olduğu için İnegöl Kaymakamlığı'dan Romanya Takım Kumandanlığı'na gönderilen yazıda pederi Kılıçoğlu Hüseyin Ağa'dan mektup alındığı belirtilmiştir. Alınan bu mektup 21 Mart 1919'da İnegöl Kaymakamlığı'na gönderilmiştir. Yapılan tahkikatın sonucu ise 19 Haziran 1919'da Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Üsera Komisyonu tarafından esire yazılmıştır (KA, 1028/309.1, 1028/309.2).

Thatmyo Üsera Karargâhı'nda harp esiri olarak tutlanlarda biri de Yenice'li Zekeriya'ydı. 2. tabur 3. bölük 7708 numaraya kayıtlı olan esir Zekeriya, Yenice Nahiyesi'nin Günay Mahallesi'nden ayrılalı iki buçuk sene olmuştur. Bu süre zarfında gerek validesi ve gerekse akrabalarından mektup alamadığı için son derece müteessir duruma düşmüştür. Ayrıca giderken amcası Hacı Mevlüd ve validesinin hasta olduklarını bildiği için de endişeye düşmüştür. Bunun üzerine 7 Ocak 1917'de Üsera Komisyonu'na müracaat eden esir Zekeriya ailesi ve akrabaları hakkında tahkikat yapılarak durumları hakkında kendisine malumat verilmesini talep etmiştir (KA, 1038/45).

3.3.2.1.2. Bellary Esir Kampı

Bombay şehrinin güneydoğusunda yer alan kamp, Bellary şehrine ise 3 km mesafe uzaklıktaydı. Kamp ilk etapta 4.000 kişilik iken fakat daha sonra inşaat tamamlandığında bu sayı 5.000'e çıkarılmıştır (Akkor, 2006: 50).

Hindistan'da Bellary Osmanlı Üsera Karagah'ında Bozüyük Nahiyesi ve Bilecik Kazası'ndan 1'er Osmanlı askeri esir olarak tutulmuştur. Bu esirlerden Bozüyük'lü Mehmed Oğlu İbrahim'e 18 Temmuz 1917'de ailesi tarafından 200 kuruş meblağ gönderilmiştir (KA, 817/200, 817/200.1).

Üsera Karargâhı'nda harp esirlerinden biri olan Bilecik'li Eyüp Oğlu Mehmet Onbaşı ise 9. Bölük'te 1457 esir numarasına kayıtlıydı. 29 Ocak 1918'de ise esirin Bilecik İlyasça Karyesi'nde bulunan babası Kara Salih Oğlu Eyüp tarafından oğluna verilmek üzere 250 kuruş meblağ Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne teslim edilmiştir (KA, 816/22).

3.3.2.1.3. Meiktila Esir Kampı

Daha önce İngiliz Hükümeti'nin yazlık olarak da kullandığı Meiktila Üsera Kampı 1917 yılının Nisan ayı başında Meiktila Gölü'nün kıyısında teşkil edilmiştir. Kamp, Mandalay şehrinin güneyinde yer almaktaydı. 5.000 kişilik esir kapasitesine sahip kampta, Türk askerleri 1921 yılına kadar kalmıştı (Akkor, 2006: 63).

Birmanya Meiktila Osmanlı Üsera Karargâhı'nda Yenişehir Kazası'ndan esir olarak tutulan 3 Osmanlı askeri bulunuyordu. Üsera Karargahı'nda harp esiri olarak tutulan bu askerlerden Şükrü oğlu Mustafa 1950 numaraya kayıtlıydı. Esir Mustafa, esarete düşeli 2 yıl geçmiş olmasına rağmen Yenişehir Kazası'nın Karacaali Karyesi'nde bulunan ailesinin hayat ve mematı hakkında haber alamamıştır. Uzun bir müddetden beri ailesinden haber alamayan Esir Şükrü 7 Mart 1919'da Üsera Komisyonu'na müracaat etmiş ve ailesinin bulunarak kendisine de bir miktar da para gönderilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Üsera Komisyonu esirin ailesi hakkında tahkikat yapılması için 13 Mayıs 1919'da Yenişehir Kaymakamlığı'na yazı göndermiştir (KA, 1038/377).

Bundan başka Yenişehir Kazası'nın Akbıyık Tekke Karyesi eşrafından Şaban Ağa'nın biraderi Mehmet Ali Oğlu Süleyman ile eniştesi Aziz Hoca oğlu Hilmi de Çanakkale Cephesi'nde İngilizler'e esir olarak düşmüş, bu iki Osmanlı askeri daha sonra İngilizler tarafından Hindistan'daki esir kamplarına nakledilmiştir. İngilizler'e esir düşüp Hindistan'a götürülen askerler bir süre sonra memleketlerine dönmeye başlamış fakat gelen esirler arasında Mehmet Ali oğlu Süleyman ve eniştesi Aziz Hoca oğlu Hilmi'nin olmadığı tespit edilmiştir. Bu iki esirden ise en son Çanakkale'de iken 30 Nisan 1920'de sadece bir mektup gelmiş ve bir daha haber alınamamıştır. Adı geçen esirler hakkında aileleri hayat ve mematlarına dair her hangi bir alamayınca perişan olmuşlardır. Bunun üzerine Şaban Ağa 22 Temmuz 1923'te Hilâl-i Âhmer Cemiyeti'ne müracaat ederek adı geçen esirler hakkında tahkikat talebinde bulunmuştur. Üsera Komisyonu tarafından yapılan tahkikat sonucunda Aziz Hoca oğlu Hilmi'nin esir kayıt numarası 40030, biraderi Mehmet Ali Oğlu Süleyman'ın ise esir kayıt numarası 50060 olduğu Şaban Ağa'ya bildirilmiştir (KA, 281/204).

3.3.2.2. Kıbrıs Adası'ndaki Esir Kampları

İngiltere'nin Mısır'daki esir kampları yetersiz kalınca buradaki esirlerin bir kısmı başka yerlere nakledilmiştir. Mısır'dan nakledilen esirlerin bir kısmı da Kıbrıs Adası'ndaki kamplara yerleştirilmiştir. Adaya ilk esir nakli 1916 yılında yapılmıştır. Buraya daha çok Çanakkale Cephesi'nden, Süveyş Hareketına katılan ve Hicaz Bölgesi'nde savaştan esir Osmanlı askerleri nakledilmiştir. Osmanlı askerlerinin buradaki esaret hayatı 1923 yılına kadar sürmüştür (Akkor, 2006: 106-110). Bu kampta Bilecik Kazası'ndan 1, İlyasbey Nahiyesi'nden 1, Gölpazarı Nahiyesi'nden 1, Lefke Nahiyesi'nden 1 ve İnegöl Kazası'ndan 1 olmak üzere Ertuğrul Sancağı'ndan toplam 5 Osmanlı askerinin esir tutulduğu tespit edilmiştir.

Nitekim Kıbrıs'ta harp esiri olarak tutulanlar arasında Bilecik Kazası'ndan 235 esir numaralı Ahmed Yetimoğullarından İsmail Kula isminde Osmanlı askeri de vardı. Uzun bir müddetden beri akrabalarının sıhhat ve afiyet haberlerini alamadığı için merak ve endişe içinde olan esir İsmail Kula, 14 Ocak 1918'de ailesine mektup göndermek üzere Üsera Komisyonu'na müracaat etmiştir. Esir, Üsera Komisyonu'ndan mektubun ailesine ulaşması halinde ise yine kartpostallar ve Komisyon vasıtasıyla düzenli olarak aile efradının sağlık ve sıhhatleriyle ilgili malumatın kendine bildirilmesini istemiştir (KA, 908/64.2, 908/64.3).

Kıbrıs Üsera Karargâhı'nda, esir tutulanlardan birisi de İlyasbey Nahiyesi'nin Gökçesu Karyesi'den Topçuoğlu ailesinden Ahmet İsmail'di. Kampta, 1. Koğuş, 13. Takım'da bulunan Ahmet İsmail'in esir numarası ise 2841'dir. Ahmet İsmail, İlyas Bey Nahiyesi'nin Gökçesu Karyesi'nde bulunan pederine mektup göndermesine rağmen bir buçuk seneden beridir haber alamamıştır (KA, 908/96). Ailesinin hayat ve memnuniyeti hakkında endişe ve merak içinde olan esir Ahmet Oğlu İsmail 17 Ocak 1918'de bu kez Üsera Komisyonu'na başvurmuştur. Komisyon tarafından Ertuğrul Mutasarrıflığı'na gönderilen yazıda esirin ailesine ulaşarak sıhhat ve afiyet haberlerinden kartpostal ve Üsera Komisyonu vasıtasıyla düzenli olarak esirin haberdar edilmesini istemiştir. Bu gelişmeler üzerine Mutasarrıflık, Yarhisar Nahiye Müdürlüğü'ne yazı göndererek aile hakkında tahkikat yapılmasını istemiştir. 30 Ocak 1918'de Yarhisar Karakol Kumandanlığı'nın yaptığı tahkikat neticesinde esirin ailesine ulaşılmış ve esirin ailesinin aifiyette olduğu bilgisi alınmıştır. 9 Şubat 1918'de ise esire ailesinin durumu

hakkındaki bilgi Üsera Komisyonu tarafından esire tebliğ edilmiştir (KA, 908/96.1, 908/96.2).

Gölpazarı Nahiyesi'nin Kümbet Karyesi'nden Mustafa oğlu Ahmed de Kıbrıs'ta harp esiri olarak tutulanlar arasındaydı. 31. takım 15168 numaraya kayıtlı esir olan Ahmed'den babası Sarı Mustafa Oğlu Mustafa 3 seneyi aşkın süredir hiçbir mektup alamadığı için hayat ve memnuniyeti hakkında endişe etmiştir. Sarı Mustafa Oğlu Mustafa bunun üzerine 11 Nisan 1919'da İstanbul Üsera Komisyonu'na oğlu hakkında bilgi alabilmek için tahkikat talebinde bulunmuştur (KA, 1038/221).

Lefke Nahiyesi'nden de Kıbrıs'ta esir Osmanlı askeri vardı. Esir askerlerden 4406 numarada kayıtlı Mustafa oğlu Ali, uzun bir süredir akrabalarının sıhhat ve afiyet haberlerini alamadığı için merak ve endişe etmiştir. Ailesinden haber alamayan esir Ali 14 Ocak 1918'de Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyet-i Üsera Komisyonu vasıtasıyla Lefke Nahiyesi'nin Söğüdü Mahallesi'nde bulunan babası Mustafa Ağa'ya mektup göndermiştir. Üsera Komisyonu ayrıca mektubun aileye ulaşması halinde yine aile efradının sağlık ve sıhhatleriyle ilgili bilgiler komisyon vasıtasıyla ve kartposallarla esire bildirilmesini istemiştir (KA, 908/56).

Kıbrıs'ta harp esiri olarak tutulanlar arasında İnegöl'ün Kulaca Karyesi'nden Osman Oğlu Edhem de bulunuyordu. Kıbrıs'taki Esir Karargâhı'nda 2. Bölük, 12. Takım'da ve 2776 esir numarasına kayıtlıydı. Edhem'e 26 Temmuz 1917 'de zevcesi Hatice tarafından mektup ile yanında üç yüzlük kaime gönderilmek üzere Üserâ Komisyonu'na teslim edilmiştir (KA, 817/90).

3.3.2.3. Mısır'daki Esir Kampları

İngilizler tarafından teşkil edilen bu kamplara daha çok Çanakkale Cephesi ve Güney cephelerinden esir edilen Osmanlı askerleri getirilmiştir. Esir alınan kişiler önce Kahire'nin güneyinde yer alan Maadin toplama kampına getirildikten sonra Mısır'daki diğer kamplara yerleştiriliyordu. Kamplarda askerlerden başka haç vazifesine gidenler, cephede savaşan askeri yetkililerin eşleri, çocuk ve diğer yakın akrabaları da isyancı Araplar tarafından esir alınarak bu kamplara getirilmiştir. Özellikle Kahire Kalesi Kampı tamamen sivillerden oluşmaktaydı. Burada 229 kadın ve 200 çocuk bulunmaktaydı. İlerleyen zamanlarda esir kadınların bazılarının doğum yapmaları

sonucunda çocuk sayısı 207'ye yükselmiştir. Mısır'da; Heliopolis, Maadi, Kahire Kalesi, Ras-el-tin, Seyd-i Beşir, Bilbeis ve Kahire kampları bulunmaktadır (Akkor, 2006: 64-110).

3.3.2.3.1. Seyd-i Beşir Esir Kampı

İskenderiye şehrinin 15 km doğusunda yer alan kamp deniz kenarına yakın bir vadide teşkil edilmiştir (Akkor, 2006: 94).

Seyd-i Beşir Üsera Kampı'nda aşağıda görüleceği genellikle Osmanlı subayları esir tutulmuştur. Kampta, Ertuğrul Sancağı'nın Yenişehir Kazası'ndan 2, Söğüt Kazası'ndan 3 ve Bilecik Kazası'ndan 2 asker esir olarak tutulmuştur. Nitekim bu esirlerden Yenişehir Kazası'nın Kızılkayalı Karyesi'nde Hamzaoğulları'ndan Hüseyin'in İskenderiye'nin Seyd-i Beşir şehrinde harp esiri olarak tutulduğunda dair haber 30 Mayıs 1917'de Üsera Komisyonu İstihbarat Şubesi tarafından alınmıştır. Alınan bu haber sonrasında, adı geçen esire ailesi tarafından 26 Haziran 1917'de Yenişehir Kazası Kaymakamlığı vasıtasıyla Üsera Komisyonu'na 200 kuruş meblağ teslim edilmiştir (KA, 817/147).

Yine aynı Üsera Karargâhı'nda 282 numarada kayıtlı harp esiri Yenişehir'li Mülazım-ı Sani Mehmet Nuri Efendi de tutuluyordu. Mehmet Nuri Efendi, Yenişehir Kazası'nda ikamet eden ailesinin hayat ve mematlarından uzun süre haber alamadığı için endişe etmiştir. Ailesinden haber alamayan Mehmet Nuri Efendi bunun üzerine Hilâl-i Ahmer Üsera Komisyonu'na 14 Kasım 1917'de müracat ederek ailesi hakkında tahkikat talebinde bulunmuştur (KA, 907/266).

İskenderiye Seyd-i Beşir Üsera Zabitan Karargâhı'nda Söğüt Kazası'ndan da 2 Osmanlı askeri esir tutuluyordu. Bu esirlerden 2096 numaraya kayıtlı esir olan Söğüt'ün Tozman Karyesi'nden Abdüllatifzade Hüseyin oğlu Mülazım-ı Sani Hasan Fevzi, 31 Ekim 1917'de esir düşmüştür. Esir Hasan Fevzi 11 aydan beridir Söğüt Kazası'ndaki pederinden ve ailesinden haber alamadığı için 29 Eylül 1918'de Üsera Komisyonu'na müracaat etmiş ve Komisyon'dan ailesine ulaşarak kendisinin esir düştüğünün bildirilmesini talep etmiştir (KA, 1028/477, 1028/477.1).

Resim 4: İskenderiye- Seydibeşir Esir Kampın'da Türk Askerleri

Kaynak: Mudurnu Dijital Kent Arşivi, [Erişim: 15 Kasım 2019

<http://mudurnukentarsivi.org/files/original/700fb46809e40b59e1729eb539853076.jpg>]

Mısır İskenderiye’de Seyd-i Beşir Üsera Karargahı’nda 1944 numaraya kayıtlı Garibzade Ali Efendi Damadı Söğüt’lü Mülazım Mustafa Niyazi’de esir olan askerler arasındaydı. Esir, bir yıldan beri Söğüt Kazası’nda ikamet etmekte olan yakınlarından haber alamadığından dolayı ailesinin hayat ve memnatına dair endişeye düşmüştür. Nitekim esir Mustafa Niyazi 23 Aralık 1918’de Üsera Komisyonu’na müracaat ederek ailesi hakkında tahkikat yapılmasını talep etmiştir (KA, 1028/405, 1028/405.1). Üsera Komisyonu’ndan ailesi hakkında hiçbir cevap alamayan Söğüt’lü Mustafa Niyazi Efendi 8 Şubat 1919’da yine Osmanlı Üsera Komisyonu’na müracaat ederek Söğüt Kazası’nın Hafız Hasan Mahallesi’nde ikamet eden ailesinin sıhhati hakkında tahkikat yapılarak kendisinin bu hususta bilgilendirilmesini talep etmiştir. Yapılan tahkikat neticesinde bu defa esirin ailesine ulaşılmıştır. Haber alan ailesi ise esire yazdığı mektubu göndermek üzere 3 Mart 1919’da Üsera Komisyonu’na takdim etmiştir (KA, 1028/406, 1028/406.1).

Mısır'da İskenderiye Seyd-i Beşir Osmanlı Üsera Karargâhı'nda Bilecik Kazası'ndan da 2 Osmanlı askeri esir olarak tutulmuştur. Bu esirlerden 19. Alay 2. Bölükte kalmakta olan İhtiyat Zabiti Namzedi Giritli Hüseyin Tahir maaşını alabilmek için 2 Ağustos 1916'da Bilecik eşrafından ve Meclis-i İdare Azası'ndan Hacı Adil Bey'i mutemet tayin etmiştir. Fakat uzun bir süredir maaşını alamadığı gibi Hacı Adil Bey'in kendisinden de haber alamamıştır. Bunun üzerine esir Giritli Hüseyin Tahir önce Bilecik Mutasarrıflığı'na mektup yazmış fakat cevap alamayınca bu defa 19 Kasım 1916'da Üsera Komisyonu'na müracaat etmiştir. Hüseyin Tahir Bey, Üsera Komisyonu'ndan tayin ettiği mutemet hakkında tahkikat yapılmasını istemiş ve eğer Bilecik'ten gitti ise maaşını alabilmek için yerine mutemet olarak Bilecik Ziraat Bankası Müdür Muavini Yusuf Ziya Efendi'nin tayin edilmesini talep etmiştir (KA, 688/137, 688/137.1).

Yine aynı Üsera Karargâhı'nda diğer bir Bilecik'li esir olan İhtiyat Zâbit Namzeti ve Bilecik Ziraat Fen Memuru Giritli Hüseyin Fehmi Efendi de birikmiş olan maaşlarını çekemediği için 3 Ocak 1917'de Üsera Komisyonu'na müracaat etmiştir. Nitekim Esir Hüseyin Efendi'nin temmuz ayı sonuna kadar olan 14.407 kuruş 10 para tutarındaki birikmiş olan maaşları, 11 Ocak 1917'de Hariciye Nezareti tarafından Üsera Komisyonu kanalı ile kendisine iletilmesine karar kılınmıştır (KA, 680/5, 680/5.1).

3.3.2.3.2. Heliopolis Üsera Kampı

1905 yılında villa ve oteller için düzenlenen alana 15.000 esirin barınabileceği bir şekilde teşkil edilen kamp, Kahire yakınındaydı. Kızılhaç Heyeti'nin 2 Ocak 1917'de kampı ziyaret ettiği tarihte kampta 3.906 Türk astsubay ve subay bulunmaktaydı. Yine bunlardan başka kampta 3 Türk sağlıkçı asker ile Osmanlı ordusunda görevli 2 Ermeni kökenli doktor da vardı (Akkor, 2006: 65).

Heliopolis Osmanlı Üsera Kampı'nda Pazarcık Nahiyesi ile Bilecik ve Yenişehir Kazaları'ndan 1'er Osmanlı askeri esir olarak tutulmuştur. Burada tutulan esirler arasında Pazarcık Nahiyesi'nin Arabdere Karyesi'nden İsmail oğlu Emin de vardı. 18 Aralık 1915'te Validesi Hekime Hanım tarafından, esir bulunan oğlu Emin'e Üsera Komisyonu vasıtasıyla gönderilmek üzere 200 kuruş havale etmiştir (KA, 954/323).

Heliopolis'te esir olarak tutulnlardan birisi de Bilecik Sarmaşık Karyesi'nden Emin Efendi'ydi. 1. Muharip 9. Karargahı'nda 20023 numarada kayıtlı esir olan Emin Efendi, Üsera Komisyonu vasıtasıyla gönderdiği mektubunda ise ailesine zor durumda olduğunu belirtmiştir. Esir oğlunun zor durumda olduğunu öğrenen babası Hüseyin Bey 7 Ağustos 1918'de Üsera Komisyonu vasıtasıyla oğluna bir miktar para göndermiştir (KA, 954/317).

Heliopolis'te Üsera Karargâhı'nda esir olarak Yenişehir Kazası'dan İsmail Ağa da bulunuyordu. 16057 esir numarasına kayıtlı olan esir İsmail Ağa'ya 7 Ağustos 1918'de Bursa Yenişehir'den Güristanlızade Mehmed Fahri tarafından Üsera Komisyonu vasıtasıyla bir miktar para gönderilmiştir (KA, 954/256, 954/256.1).

3.3.2.3.3. Kahire Üsera Kamp

3 katlı bir hapisane olan kamp, yaklaşık olarak Kahire'nin 5 km güneyinde yer alıyordu. Kampın hemen önünden ise Nil Nehri geçmektedir. Buraya getirilen esirlerinin çoğu Hicaz Bölgesi'nden getirilen Osmanlı memurlarıydı (Akkor, 2006: 102).

Kahire Üsera Kampı'nda Yenişehir ve İngöl Kazaları'ndan 1'er Osmanlı askerinin esir tutulduğu tespit edilmiştir. Nitekim Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cem'iyet-i Üsera Komisyonu tarafından 21 Haziran 1917'de Ertuğrul Sancağı'nın Yenişehir Kazası Kaymakamlığı'na gönderilen yazıda İngiltere'den gelen savaş esirleri listelerine göre ismi Ömer ve babasının ismi Kanber olan harp esiri tespit edilmiştir. Kanber oğlu Ömer; 1. Kolordu, 3. Tümen, 31. Alay, 1. Tabur ve 3. Takım'a mensup ve Yenişehir'in Kızılhisar Karyesi'ndendi. Yine Üsera Komisyonu tarafından ismi geçen esir askerinin yazışma yapabilmesi ve ihtiyacı olan paranın gönderilmesi için varsa ailesi veyahut yakın akrabalarının bulunarak yaşadıkları yerlerin ikametgâhlarının bildirilmeleri istenmiştir. Yenişehir Kaymakamlığı tarafından yapılan tahkikat neticesinde Esir Ömer'in ailesini yaşadığı ve sıhhatlerinin yerinde olduğu anlaşılmış ve ailesine esir hakkında bilgi verilmiştir. Esir hakkında bilgi alan ailesi 25 Temmuz 1917'de Osmanlı Üsera Cemiye Komisyonu'na bir adet mektupla birlikte 300 kuruş kadar meblağı esire göndermek için teslim etmiştir (KA, 817/97, 817/97.1).

Yine Kahire Üsera Kampı'nda kalan esirler arasında 23725 numaraya kayıtlı İnegöl'ü Adalı Abdullah Oğlu Beytullah da vardı. Esir Beyrullah'a 20 Ağustos 1918'de İnegöl Kazası İstatistik Memuru Enes Mehmed tarafından Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilen yazıda acil olarak üç adet kaimenin elden makbuz karşılığında acil olarak gönderileceği ifade edilmiştir (KA, 954/206).

3.3.2.4. Irak'daki Esir Kampları

Buradaki kampları diğer kamplardan ayıran özellik I. Dünya Savaşı sırasında İngilizler tarafından ele geçirilen Osmanlı toprakları üzerinde teşkil edilen kamplar olmuştur. Buradaki kampların kimisi geçici esir kampı olarak kullanılırken kimisi ise kalıcı mahiyette kullanılmıştır. İngilizler; Basra ve Bağdat'da kamplar teşkil etmiştir. Basra'da hasta olmayan veya iyileşen esirler ile Bağdat'daki kamplardaki esirlerin bir kısmı Hindistan ve Burma'daki kalıcı esir kamplarına nakledilmişlerdir. Bağdat'daki Osmanlı esirlerinin diğer bir kısmı ise amele taburu şeklinde düzenlenerek burada çalıştırılmışlardır (Akkor, 2006: 122-123).

3.3.2.4.1. Basra Esir Kampları

İngilizler tarafından Irak'ın Basra Bölgesi'nde teşkil edilen iki kamptan birisi ızalasyon kampı diğerisi ise gözlem kampı niteliğindedir. Irak Cephesi'nde esir alınan Osmanlı askerleri ilk önce bu geçici kamplara yerleştirilmiş ve 15 ila 30 günlük bir gözlemin ardından daha sonra Hindistan veya Burma'daki kalıcı kamplara sevk edilmişlerdir. Hasta olan esirler ise ızalasyon kamplarında iyileşmesi için tutulurdu. Burada iyileşen askerler de diğer askerler gibi yine Hindistan ve Burma'daki kamplara kalıcı olarak nakledilirlerdi (Akkor, 2006: 122-123).

Basra Üsera Karargahı'nda kalan esirler arasında Söğüt'lü askerlerin de bulunduğu tespit edilmiştir. Nitekim 2. Kolordu'ya mensup 6. Fırka Sıhhiye Bölüğü'nde iken Mülazım-ı Evvel Söğüt'lü Mehmet Efendi bin Süleyman'ın esir düştüğü haber alınmıştır. Bunun üzerine 40888 numaraya kayıtlı Mülazım-ı Evvel Söğüt'lü Mehmet Efendi bin Süleyman için Hariciye Nezareti Muamelad-ı Esir Müdüriyeti tarafından 16 Nisan 1919'da Osmanlı Üsera Komisyonu'ndan tahkikat talebinde bulunmuştur (KA, 1038/298).

3.3.2.5. Selanik Esir Kampı

İngilizler tarafından esir alınarak Yunanistan'a gönderilen Türk askerlerinin tutulduğu kamp olan Selanik Üsera Karargâhı'nda (Akkor, 2006: 121) esir tutulanlar arasında Yenişehir'li Hasan Oğlu Osman'da vardı. 1081 numarada kayıtlı esir Hasan Oğlu Osman uzun bir müddetten beri Yenişehir Kazası'nın Süleymaniye Karyesi'nde bulunan ailesinin hayat ve mematına dair malumat alamadığı için endişeye düşmüştür (KA, 1038/225). Esir Osman, 7 Temmuz 1918'de Üsera Komisyonu'nundan aile hakkında tahkikat yapılmasını talep etmiştir (KA, 1038/225.1, 1038/225.2).

3.4.3. Rusya'daki Esir Kampları

Ruslar tarafından esir alınan Osmanlı askerleri, ilk önce toplama kamplarına yerleştirilmiştir. Buradaki Osmanlı askerleri bir süre Kafkasya, Ukrayna, Rusya, Sibirya, Mançurya, ve Dış Moğolistan gibi Rusya'nın çeşitli bölgelerinde bulunan kalıcı esir kamplarına yerleştirilmek üzere nakledilmişlerdir (Akkor, 2006: 137-138).

3.4.3.1. Moskova Üsera Kampı

Rusya'daki Osmanlı askerlerinin tutulduğu karagahlardan biri de Moskova'da bulunuyordu. Moskova Üsera Karagahı'nda Ertuğrul Sancağı'nın Yenişehir Kazası'ndan sadece 2 asker esir olarak tutulmuştur. Esir tutulan Osmanlı askerlerinden biri olan Yenişehir'in Karacaali Karyesi'nden Mustafa oğlu Ali'nin uzun bir süredir akrabalarının sıhhat ve afiyet haberlerini alamadığı için merak ve endişe etmiştir. Esir Ali bunun üzerine Üsera Komisyonu'na müracaat ederek ailesi hakkında tahkikat yapılmasını talep etmiş ve 6 Ağustos 1918'de kartpostallar ile Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyet-i Üsera Komisyonu vasıtasıyla da ailesine mektup göndermiştir. Üsera Komisyonu ayrıca mektubun aileye ulaşması halinde yine Komisyon vasıtasıyla düzenli olarak aile efradının sağlık ve sıhhatlerinin esire bildirilmesini istemiştir. Yapılan tahkikat sonucunda esirin ailesine ulaşılmıştır. 15 Ağustos 1918'de ise ailesi tarafından esire gönderilmek üzere Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yenişehir Şubesi'ne 1.500 kuruş meblağ teslim edilmiştir (KA, 954/192, 954/192.1).

Moskova'da esir olan Yenişehir'li diğer esir ise Karacaali Karyesi'nden Mustafa Oğlu Ali'ydi. Köyün imamı olan Mehmed Esad 16 Ekim 1918'de Üsera Komisyonu'na esire teslim edilmek üzere 1.500 kuruş meblağ vermiştir (KA, 954/205).

3.4.3.2. Çohlama Üsera Kampı

Rusya'nın Kostromki Vilayeti'ne bağlı Çohlama Üsera Kampı'nda esir tutulan Osmanlı askerleri arasında Ertuğrul Sancağı'ndan Rüştü isimli Osmanlı askeri de bulunuyordu. Ertuğrul Sancağı'nın hangi kaza ya da nahiyesiden olduğunu tespit edemediğimiz esir Rüştü'ye 14 Kasım 1916'da babası tarafından 1 adet kartpostal gönderilmiştir. Oğlunun paraya ihtiyacı olup olmadığını bilemediğini söyleyen esirin babası yine oğlunun kendisinden para talep etmediği müddetçe sadece bir adet kartpostal göndereceğini belirtmiştir. Fakat esir Rüştü'nün babası diğer esir askerlere verilmek üzere yarım liralık bir banknot ile 70 kuruş kadar bir meblağın bağış yapılması için 14 Kasım 1916 tarihinde Ertuğrul Sancağı Müdde-i Umûmiliği vasıtası ile İstanbul Üsera Komisyonu'na gönderilmek üzere takdim etmiştir (KA, 688/108).

3.5.4. Fransa'daki Üsera Kampları

Çanakkale Cephesi'nde Fransızlara esir düşen Osmanlı askerleri ilk önce Limni adasının Mondros şehrine daha sonra buradan da Korsika adası üzerinden Fransa'nın güneyinde teşkil edilen kamplara yerleştirilmişlerdir. Fransa'daki bütün kamplardaki esir sayısı 1.000'den fazla olup buradaki esir askerlerin çoğu Çanakkale Cephesi ve Tunus'da yapılan savaşlarda esir alınan askerler getirilmişti (Akkor, 2006: 174-189).

Fransa'da harp esiri olarak mahpushanede 1150 numarada kayıtlı Gökçeli oğlu Mustafa Ahmet'in Gölpazarı Nahiyesi'nin Büyük Sürmeli Karyesi'nde ikamet etmekte olan ailesi ve Mısırlı Yusuf Ağa'dan uzun bir müddetten beri sıhhat haberini alamadığı için endişe ve merak etmiştir. Bunun üzerine esir Mustafa Ahmet 7 Eylül 1918'de Osmanlı Üsera Komisyonu'na müracaat etmiş ve akrabalarının bulunarak kartpostal ve komisyon aracılığıyla sıhhat ve afiyet haberlerini düzenli olarak kendisine bildirilmesini rica etmiştir. İstanbul Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Üsera Komisyonu'na gelen evrak önce Ertuğrul Mutasarrıflığı Canibi Âlisi'ne daha sonra da 7 Eylül 1918'de Gölpazarı Nahiyesi'ne gönderilmiştir. 25 Eylül 1918'de esirin göndermiş olduğu

mektup ailesine ulaşmıştır. 5 Ekim 1918'de ise esire ailesi hakkındaki malumat tebliğ edilmiştir (KA, 933/263).

3.6.5. Üsera Kampı Tespit Edilemeyenler

Bilecik Kazası'ndan sadece kaldığı kampı tespit edilmeyen 1 asker bulunuyordu. Bilecik'in İlyasça Karyesi'nden harpte esir düşen Osmanlı askeri Mehmet oğlu Hüseyin'e ailesi tarafından 16 Aralık 1918'de 500 kuruş meblağ gönderilmiştir. Fakat esir şahsın memleketine dönmesi üzerine paranın gönderilmesine gerek kalmamıştır. Bunun üzerine Bilecik Akmesid Muhaberesinde görevli Sabık-ı Jandarma Serçavuşlarından Mehmed Şerif tarafından para esirin ailesine iade edilmiştir. Belgede esirin hangi kampta kaldığına dair herhangi bir bilgi bulunamamıştır (KA, 954/122, 954/122.1).

Yine Söğüt'lü esirlerden biri olan İsmail Çavuş'un da esir tutulduğu kamp ve ailesi tespit edilemiştir. Esire 2 Mart 1918'de ailesi tarafından 300 kuruş tutarındaki meblağ Üsera Komisyonu vasıtasıyla gönderilmek üzere teslim edilmiştir. 29 Mart 1919'da ise Merkez-i Umûmi'den Söğüt Şubesi'ne gönderilen yazıya göre ise adres noksanlığından dolayı paranın esire ulaştırılmadığı belirtilmiştir (KA, 154/164, 154/164.1).

İnegöl Kazası'ndan da esir tutulduğu kampı tespit edilemeyen 3 Osmanlı askeri vardı. Nitekim bu esirlerden birisi olan Bahriye Karyesi'nden Süleyman Oğlu Mehmed'e 29 Ocak 1917'de ailesi tarafından 82 kuruş meblağ gönderilmiştir. Üsera Komisyonu; esirin alayı, taburu, bölüğü ve esir numarası belirtilmediği için 14 Şubat'ta teslim edilen parayı iade edeceğini bildirmiştir (KA, 818/18).

Kampı tespit edilmeyen İnegöl'lü esirler arasında ismi tespit edilemeyen esirler de vardı. Çitli Karyesi'nden olan esire aile efradı tarafından gönderilen emanetler adres noksanlığından dolayı iade edilmiştir. Bunun üzerine esirin eniştesi Yağcı Osman 17 Mart 1917'de esir e gönderilecek emanetlerle beraber esirin adresini bildiren mektubu Üsera Komsiyonu'na göndermiştir (KA, 818/39).

Kampı tespit edilemeyen diğer İnegöl'lü esir Sabri Oğlu Mehmed ise I. Dünya Savaşı sırasında Avusturya Kont Buşmer Ordusu'na mensup 57. Alay, 121. Tabur'da

görev almıştır. Hüseyin Oğlu Mehmed'in eşi en son kendisinden Avusturya'da bulunduğu 1916 Ekim/Kasım'ında mektup almıştır. Bu tarihten sonra 1916 yılının Ekim/Kasım'ında eşi hakkında haber almak için müracaat eden şerife Hanım, Rusya ile savaş halinde olunduğu için cevap alamamıştır. Hüseyin Oğlu Mehmed muhtemelen bu tarihlerde Ruslara esir düşmüştür. şerife Hanım eşi hakkında bilgi alabilmek için 3 Temmuz 1923'te Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne tekrar müracaat etmiştir (KA, 768/95).

Tablo 18: I. Dünya Harbi'nde Ertuğrul Sancağı'ndan Esir Düşen Askerlerin İsimlerini, Ailelerini ve Memleketlerini Gösterir Cetvel

Esirin Kampı	Esirin İsmi	Babası	Memleketi	Köyü/Mahallesi
Burma Thatmyo	Osman Nuri	Hocazâde Mustafa (Babası)	Osmaneli	Yenice-i Kebir Karyesi
Burma Thatmyo	Halil	Hacı Hüseyin (Babası)	Söğüt	Çukurhisar Karyesi
Burma Thatmyo	Onbaşı Aziz		Söğüt	Tozman Karyesi
Burma Thatmyo	Mustafa	Ahmed Çavuş (Babası)	Söğüt	Esnemez Karyesi
Burma Thatmyo	Mehmed	İbrahim (Babası)	Bozüyük	
Burma Thatmyo	Sadır	Mehmed (Babası)	Bozüyük	Kandilli Karyesi
Burma Thatmyo	Sadullah Efendi	Göçek Hüseyin Ağa (Babası)	Bozüyük	Kandilli Karyesi
Burma Thatmyo	Mehmed bin Hüseyin	Kılıçoğlu Hüseyin Ağa (Babası)	İnegöl	
Burma Thatmyo	Zekeriya	Hacı Mevlüd (Amcası)	Yenice	Günay Mahallesi
Bellary	İbrahim	Mehmed (Babası)	Bozüyük	
Bellary	Mehmed Onbaşı	Kara Salih Oğlu Eyüp (Babası)	Bilecik	İlyasça Karyesi
Meiktila	Mustafa	Şükrü (Babası)	Yenişehir	Karacaali Karyesi
Meiktila	Süleyman	Mehmed Ali (Babası)	Yenişehir	Akbıyık Tekke Karyesi
Meiktila	Hilmi	Aziz Hoca (Babası)	Yenişehir	Akbıyık Tekke Karyesi
Kıbrıs	İsmail Kula	Ahmed Yetimoğulları Ailesi	Bilecik	
Kıbrıs	Ahmed İsmail	Topcuoğlu Ailesi	İlyasbey	Gökçesu
Kıbrıs	Ahmed	Sarı Mustafa Oğlu Mustafa	Gölpazarı	Kümbet Karyesi
Kıbrıs	Ali	Mustafa (Babası)	Lefke	Söğüdü Karyesi
Kıbrıs	Edhem	Osman (Babası)	İnegöl	Kulaca Karyesi
Seyd-i Beşir	Hüseyin	Hamzaoğulları	Yenişehir	Kızılkayalı Karyesi
Seyd-i Beşir	Mülazım-ı Sâni Mehmed Nuri Efendi		Yenişehir	
Seyd-i Beşir	Mülazım-ı Sâni Hasan Fevzi	Abdülâtifzâde Hüseyin (Babası)	Söğüt	Tozman Karyesi
Seyd-i Beşir	Mülazım Mustafa Niyazi	Garipzâde Ali Efendi (Kayın pederi)	Söğüt	Hafız Hasan Mahallesi
Seyd-i Beşir	İhtiyad Zabiti Namzeti ve Giritli Hüseyin Tahir		Bilecik	
Seyd-i Beşir	İhtiyad Zabiti Namzeti ve Giritli Hüseyin Fehmi		Bilecik	
Heliopolis	Emin Efendi	Hüseyin Bey (Babası)	Bilecik	Sarmaşık Karyesi
Heliopolis	İsmail Ağa		Yenişehir	
Heliopolis	Emin	İsmail (Babası)	Pazarlık	Arabdere Karyesi
Kahire	Ömer	Kanber (Babası)	Yenişehir	Kızılhisar Karyesi
Kahire	Beytullah	Adalı Abdullah (Babası)	İnegöl	

Moskova	Ali	Mustafa (Babası)	Yenişehir	Karacaali Karyesi
Çohlama	Rüştü		Ertuğrul Sancığı	
Selânik	Osman	Hasan (Babası)	Yenişehir	Süleymaniye karyesi
Basra	Mülâzım-ı Evvel Mehmed Efendi bin Süleyman		Söğüt	
Fransa	Mustafa Ahmet	Gökçeli (Babası)	Gölpazarı	Büyük Sürmeli
	Hüseyin	Mehmed (Babası)	Bilecik	İlyasça
	İsmail Çavuş		Söğüt	
	Mehmed	Süleyman (Babası)	İnegöl	Bahariye Karyesi
		Yağcı Osman (Eniştesi)	İnegöl	Çitli Karyesi
	Mehmed	Sabri (Babası)	İnegöl	

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere I. Dünya Harbi sırasında Ertuğrul Sancığı'ndan 40 asker İngiltere, Rusya, Fransa ve Sırbistan gibi çeşitli ülkelere ait esir kamplarında tutsak edilmişlerdir. Nitekim esir edilen bu askerler arasında Sancak'ta görevli memurlardan rütbeli askerler de bulunuyordu. Bu dönemde Ertuğrul Sancığı'nda esir düşen askerlerin çoğu İngiltere'nin idaresi altındaki kamplarda tutuluyordu.

SONUÇ

19. yüzyıla doğru askeri teknolojideki ilerlemeler sonucunda savaşların süresi kısalmış fakat cephede ölen asker ve sivil sayısı artmıştı. Nitekim buna paralel olarak savaş alanlarında asker ve sivil kimselere yardım yapılabilecek uluslararası bir kaide yoktu. Fakat bazı hümanist düşünürler eserlerinde bu yönde fikir beyan etmelerine rağmen henüz bu yönde bir adım atılmamıştı. İsviçreli Henri Dunant, İtalya seyahatine çıktığı sırada Fransa-İtalya ittifakına karşı Avusturya İmparatorluğu'nun Solferino civarında 24 Haziran 1859 tarihinde yaptığı savaşa şahit olmuş ve savaş sırasında yaşanan insanlık dışı olayları “Bir Solferino Hatırası” adlı eseriyle kaleme alarak yayınlamıştır. Dunant'ın yayınlanan eseri, Avrupa'da geniş yankı uyandırmış ve ardından 22 Ağustos 1864'te Cenevre Sözleşmesi imzalanarak dünyada ilk kez örgütlü bir yardım kuruluşu olan Kızılhaç resmi olarak kurulmuştur.

Osmanlı Devleti ise bu sözleşmeyi 5 Temmuz 1865'te imzalamıştır. Dr. Abdullah Bey'in girişimi ile Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa ve Dr. Kırımlı Aziz Bey'in de destekleri sonucunda 11 Haziran 1868'de Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti kurulmuştur. Ne var ki Dr. Abdullah Bey'in ölümünden sonra 1870 yılında cemiyet ilgisizlikten dolayı dağılmıştır. Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti'nin dağılmasının nedenleri olarak derneğin amacının yeterince anlaşılması ve haç işaretinin derneğin resmi sembolü olması gibi olumsuzluklar görülmektedir.

1875 yılına gelindiğinde Hersek'te çıkan isyana destek verdikleri gerekçesiyle Sırbistan ve Karadağ eyaletleri ile Osmanlı Devleti'nin yaptığı savaşa başlamıştır. 1877 yılında ise bu savaşa Rusya'da dahil olarak Osmanlı'ya karşı cephede yer almıştır. Nitekim bu savaşlar sırasında cephelerde yaralanan Sırp, Romanya ve Rus askerlerine ülkelerindeki Kızılhaç Cemiyetlerinin aktif olduğu gerekçesi ile yabancı Kızılhaç Cemiyetleri tarafından yardım götürülüyordu. Cenevre Sözleşmesi'ni imzalayan Osmanlı Hükümeti ve komutanları bu sözleşmenin sağladığı hukuk ve faydaları kavrayamadıkları için Osmanlı Devleti cephedeki yaralı askerlerine yardım hususunda büyük zorluklar çekiyordu. Osmanlı ordusunun bu şekilde müşkül duruma düşmesi böyle bir cemiyetin ne derece gerekli bir müessese olduğunu bazı Osmanlı devlet adamlarının anlamasını sağladı.

Bu gelişmeler üzerine 14 Nisan 1877’de Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Dr. Peştemalcıyan’ın girişimleri sonucunda tekrar teşkil edildi. Bu tarih, cemiyetin resmi kuruluş tarihi olarak kabul edilir. Fakat Kızılhaç simgesinin Müslümanlar arasında Hristiyanlığı çağrıştırdığı gerekçesiyle ve Harbiye Nezareti’nin orduda Kızılhaç işareti kullanılmasının büyük mahzurlara sebep olabileceği için karşı çıkması üzerine Kırım Aziz Bey’in de desteğiyle “*Asker-i Osmâniyye’nin hissiyat-ı diniyyesine riâyeten*” beyaz bez üzerine kırmızı yarım aylı bayrak kullanılması kararlaştırıldı. Harbiye Nezareti’de Haç yerine hilâlin simge olarak kullanılacağı hakkındaki kararı hükümet namına kabul ve tasdik etti. Birçok Avrupa devleti kurulan bu yeni cemiyetin simgesini Salib-i Ahmer’le uyumlu çalışması kaydıyla kabul etmiş oldu.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, ilk faaliyetini 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın devam ettiği sırada derhal faaliyete geçerek başta yurtiçi olmak üzere Kızılhaç’a üye ülkeler ile Hindistan ve Afrika’daki Müslümanlardan 72.000 altın toplamış ve bu savaşta 25.000 kadar hasta ve yaralıyı tedavi etmeyi başarmıştır.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda hasta ve yaralı askerlere yardım etmesi, cemiyetin öneminin anlaşılacak ona ilgi duyulmasını sağladı. Yapılan bu yardımlar sayesinde Cemiyet, merkez teşkilatından sonra taşradan yapılacak olan yardımların merkeze ulaşabilmesi ve taşra ile merkez arasında sağlıklı bilgi iletişimi için taşrada da teşkilatlanmaya başladı.

Yaklaşık yirmi sene kadar hiçbir faaliyette bulunmayan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı ile tekrar faaliyete geçti. Fakat Yunanlılar ile yapılan savaştan sonra Cemiyet hiçbir faaliyette bulunmadı. Osmanlı-Yunan Savaşı’ndan sonra Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de Sultan II. Abdülhamid’in baskıcı yönetiminden dolayı nasibini aldı. 23 Temmuz 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanından sonra oluşan özgürlükçü ortamdan dolayı sosyal ve siyasal amaçlı dernekler kurulmaya başlamıştı. Bu derneklerden biriside tekrar faaliyete geçirilmeye çalışılan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ydi. 1911 yılında İstanbul’da çıkan Aksaray yangını sırasında imdat heyetleri oluşturan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti aynı zamanda hastaları tedavi ederek evsiz insanlara da yiyecek ve içecek temin etti. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin bu yangın sırasında yaptığı yardımlar halk ve devlet nezdinde takdirle

karşılandığından Cemiyet'in ne derece önemli bir kurum olduğu bir kez daha anlaşılabilir şekilde yeniden yapılanması gündeme geldi.

Aksaray Yangını'ndan sonra Cemiyet'in eski kurucularından Dellasuda Faik Bey'in liderliğinde Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin ihyaen kurulması veya başka bir deyişle yapılanmasıyla ilgili girişimler başladı. Memleketin ihtiyaçlarına da uygun olarak hazırlanan nizamname, Devlet Şurası'nca incelenerek kabul edilerek Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tekrar teşkil edildi.

Diğer yandan 1911 ve 1912 yılları arasında yoğun bir şekilde teşkilatlanmaya giden Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin ilk merkez şubeleri kurulmuştur. Bu dönemde Ertuğrul Sancağı'nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin ilk şubesi 16 Şubat 1912 tarihinden önce Yenişehir'de teşkil edilmiştir. Sancak'ta, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Şubeleri teşkil edilmeden evvel de Hilâl-i Ahmer yararına ahali tarafından yardımlar yapılmıştır. Nitekim ahali tarafından yapılan bu yardımlar ilk olarak Balkan Savaşları'nın yaşandığı günlerde yerel idareciler kanalıyla Merkez-i Umûmiye'ye gönderilmiştir.

1914 yılı başlarında Kızılay ve Dâhiliye Nezareti tarafından vali ve mutasarrıflara gönderilen yazıda merkez ve şube teşkil edilmeyen yerlerde bu hususta harekete geçilmeleri istenmiştir. Bu dönemde teşkil olunan merkezlerden birisi de Ertuğrul Sancağı'nın merkez kazası olan Bilecik'ti. Bilecik Merkez Şubesi 1915 yılında teşkil edilmiştir. Cemiyet sadece merkez kazada teşkilatlanmayla kalmamış aynı yıl Sancağın diğer kazaları olan Söğüt ve İnegöl'de de şubeler teşkil etmiştir.

Ertuğrul Sancağı'nda; Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi'nin yaşandığı yıllarda ahali tarafından Hilâl-i Ahmer'e ayni ve nakdi yardımlar yapılmıştır. Art arda gelen savaşlardan dolayı fakir düşen ahali buna rağmen yardımlarını I. Dünya Harbi sırasında artırmıştır. Bu dönemde Ertuğrul Sancağı'nın Kazaları'nda Hilâl-i Ahmer yararına satılan eşyaların yanında müzayedeler dahi düzenlenmiştir. Hatta Söğüt Kazası'nda Hilâl-i Ahmer yararına at koşu düzenlenmiştir.

Milli Mücadele Dönemi'nde ise Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından Mayıs 1921 ve 15 Eylül 1922 tarihlerinde iki tane imdat heyeti teşkil ederek Ertuğrul Sancağı ve çevresinde faaliyette bulunmak üzere gönderilmiştir. İmdat heyetleri, Yunan zulmüne

uğrayan muhtaç ahaliye ayni ve nakdi yardımlarda bulunarak bir nebze olsun acıları dindirmiştir.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Ertuğrul Sancağı'ndaki Bilecik Merkez Şubesi, sancak dahilinde yaşayan muhtaç kimseler ile muhacirlere ayni ve nakdi yardımın yapmanın yanında hasta olanların tedavileriyle de ilgilenmiştir. Hatta cemiyet, memleketin daha yeni savaştan çıkmış olmasına rağmen 1923 yılında evleri yanan muhtaç kimselere 28 hanelik meskenler inşa etmiştir.

1924 ve 1926 yılları arasında ise Gölpazarı, Pazarcık, Osmaneli, Yarhisar ve İnönü gibi nahiyelerde de şubeler teşkilatlanarak Merkez-i Umûmiye'ye ianet göndermişlerdir.

Sonuçta Osmanlı idarecileri Batı'dan alınan bir kurum olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne ilk önce olumsuz bakmışlar fakat daha sonra bu kurumun ne derece faydalı olduğunu anlayınca Türk Milleti'nin kültürüne uyarlayarak memleketin her tarafında teşkilatlanmasını sağlamışlardır.

KAYNAKÇA

Akalın, Doktor Besim Ömer (2010), *Hanım Efendilere Hilâl-i Âhmer'e Dair Konferans*, (Haz. İsmail Hacı Fettahoğlu), 3. Baskı, Ankara, Rıhtım Ajans ve Yayınevi.

Akkor, Mahmut (2006), *I. Dünya Savaşı'nda Çeşitli Ülkelerdeki Türk Esir Kampları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya

Bilgin, Taner (2015), *Milli Mücadele Döneminde Bilecik*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik, Seçil Ofset.

Can, Recep, “*Hilâl-i Ahmer Bayram Gazetesi*”, [Erişim: 30 Kasım 2019 <http://kizilaytarih.org/dosya009.html>].

Çapa, Mesut (2010), *Kızılay (Hilâl-i Âhmer) Cemiyeti (1914-1925)*, 2. Baskı, Ankara, Türk Kızılay Derneği Yayınları.

Demiryürek, Halim (2015), *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik, Seçil Ofset.

J. Henri Dunant (1964), *Solferino Hatırası* (Çev. Nermin Arpacıoğlu), Ankara.

Karal Akgün, Prof. Dr. Seçil ve Uluğtekin, Emk. Öğr. Gör. Murat (2000), *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a I*, Ankara, Dizgi Grafik Tasarım, Ankara.

Karal Akgün, Prof. Dr. Seçil ve Uluğtekin, Emk. Öğr. Gör. Murat (2001), *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a II*, Ankara, Türk Hava Kurumu Basımevi İşletmeciliği, Ankara.

Kızılay Arşivi

Kızılay Tarih, (Kasım 2019), *Tarihçe*, [Erişim: 28 Kasım 2019 <http://kizilaytarih.org/tarihce.html>].

Padişah'ın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı (2013), (Haz. Yrd. Doç. Dr. Ahmet Zeki İzgöer ve Msc. Ramazan Tuğ), 1. Baskı, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara.

Kızılay ve Kızılhaç'ın Milletlerarası Kaynakları Sözleşmeler-Tüzükler-Kararlar (1964), Ankara.

Milli Mücadelede Hilâl-i Âhmer (2007), (Haz. İsmail Hacı Fettahoğlu), 1. Baskı, Ankara, Tuna Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Âhmer İcraat Raporları 1914-1928 (2013), (Haz. Murat Uluğtekin ve Melahat Gül Uluğtekin), Ankara, Pulat Basımevi Kâğıt Ambalaj Gıda Paz. Tic. San. Ltd, Şti.

Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949 (1950), Ankara.

101 Soru? Cevapta Kızılay (1976), Ankara.

Kızılay Kızılhaç Hareketi (2001), Ankara.

Özaydın, Zuhâl (2002), Osmanlı Hilâl-i Âhmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Çalışmaları, *Türkler*, C. XIII, ss. 687.

Özaydın, Zuhâl (1987), *Osmanlı Hilâl-i Âhmer Cemiyeti Salnamesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji Ana Bilim Dalı ve Tıp Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.

Özcan, Dr. Leyla (1964), Türk Kızılay Müessesesinin Milletlerarası Kızılhaç İle Olan Münesabetleri, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 30, S. 3-4, ss. 614.

Polat, Mehmet (2007), *Hilâl-i Âhmer Teşkilatının Kuruluşu ve Teşkilatlanması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Sarı, Mustafa (2016), *İzmit'te Hilâl-i Âhmer Cemiyeti (1911-1925)*, 1. Baskı, İstanbul, Ege Reklam Basım Sanatları San. Tic. Ltd. Şti.

Saygılı, Prof. Dr. Sefa (2010), *Türk Kızılayı'nın Kurucusu: Dr. Abdullah Bey*, 1. Baskı, Ankara, Rıhtım Ajans ve Yayınevi.

Saygılı, Prof. Dr. Sefa (2011), *Türk Kızılayı'nın Kurucularından: Kııımlı Dr. Aziz Bey*, 1. Baskı, Ankara, Rıhtım Ajans ve Yayınevi.

Sezen, Tahir (2017), *Osmanlı Yer Adları*, 2. Baskı, Ankara, Sistem Ofset Bas. Yay. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sezer, Cemal ve Metin, Ömer (2016), *Hilâl-i Âhmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşlarında Muhacirlere Yardımları*, 1. Baskı, Ankara, Dizgi-Tasarım-Baskı.

Muzaffer T. Leyla K. (2003), Hilâl-i Âhmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923), *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, ss. 148.

Uçarol, Rifat (2013), *Siyasi Tarih 1789-2012*, 9. Baskı, İstanbul, Der Yayınları.

Yeniaras, Dr. Orhan (2000), *Türkiye Kızılay Tarihine Giriş*, 2. Baskı, İstanbul, Alkan Matbaacılık.

EKLER

Ek 1: 13 Mayıs 1921’de Yenişehir Kazası’nın Bali Paşa Mahallesi’nde Yapılan Un Yardımının Listesi

İsimleri	Nüfus Adeti	Un (Kg)
Hacı Abdilerin Hacı Hüseyin	4	8
Hacı Abdilerin Hacı Ahmed	8	16
Hacı İbrahim	4	8
Rüstem Oğlu Hüseyin	9	18
Yumurtacı Hacı Hüseyin Mahdumu Zevcesi	4	8
Sarrac Deli Mehmed Zevcesi	2	4
Babadiyeli Süleyman Zevcesi	2	4
Hamamcı Ali Molla’nın Mahmud	3	6
Yekûn	36	72

Kaynak: KA, 252/69.2

Ek 2: 13 Mayıs 1921’de Yenişehir Kazası’nın Bab-ı Sükkân Mahallesi’nde Yapılan Un Yardımının listesi

İsimleri	Nüfus Adeti	Un (Kg)
Koca Mehmed Ağa	5	10
İncenin Molla Ahmed	2	4
Pomak Osman Damadı Ahmed	3	6
Sevik Abdullah Dayı	3	6
Müfti Ahmed	2	4
Köçek Ahmed	3	6
Zekiye Hatun Kerimesi	2	4
Hasırcı Hüseyin	3	6
Aliye Hatununun Kerimesi	3	6
Ali Osman Zevcesi Fatma	3	6
Terzi Hüseyin	4	8
Rasim Ömer Zevcesi Ümmügülsüm	2	4
Koca Ahmed	2	4
Ömer Çavuş Zevcesi Seline Hatun	3	6
Sıdika Hanım	1	2
Koca Hüseyin Zevcesi	1	2
Kara Timur Beyi Zevcesi	3	6
Muhacir İsmail Ağa	5	10
Hüsrev Usta	3	6
Karabağlı Oğlu Ailesi	3	6
Bey Pınarlı Kazım Çavuş Ailesi	6	12
Bey Pınarlı Kazım Çavuş’un Biraderi İsmail	3	6
Bilepınarlı İbrahim Zevcesi Ayşe	5	10
Bilepınarlı Aliş Oğlu Şaban	2	4
Bilepınarlı Ali Oğlu Hüseyin	5	10

Bilepınarlı Hasan Oğlu Ali	2	4
Atili Mehmed Oğlu Osman Zevcesi Gülsüm	6	12
Atili Giray Oğlu Mustafa Zevcesi Ayşe	3	6
Atili Boşnak Süleyman Oğlu Mehmed	5	10
Atili Mehmed Çavuş Oğlu Hüseyin	6	12
Üsera-yı Osmani'den Tatar Matlub Kerimesi Şevkiye	4	8
Atili Koca Hasan Zevcesi Fatma	3	6
İsmail Pehlivan'ın Nazif Hemşiresi Arife	3	6
Yekûn	109	218

Kaynak: KA, 252/67.3, 252/67.4

Ek 3: 13 Mayıs 1921'de Yenişehir Kazası'nın Debbağhane Mahallesi'nde Yapılan Un Yardımının Listesi

İsimleri	Nüfus Adeti	Un (Kg)
Ömer Oğlu Biraderi Reşid	3	6
Demircili Abdullah'ın Ayşe	3	6
Selim Oğlu Ahmed Ailesi	4	8
Bilâl Zevcesi	1	2
Molla İsmail Zevcesi	1	2
Selim Ağa Zevcesi	2	4
Selim Oğlu Ahmed Ailesi	1	2
Hasan Çavuş Ailesi	3	6
Kuzucu İbrahim Ailesi	5	10
Müftü İsmail Ailesi	4	8
Pilav Zevcesi Saniye	3	6
Hasan Pehlivan Biraderi Mustafa	2	4
Deli Hasan Ailesi	1	2
Bicilerin İsmail	3	6
Kara Tahtalı Osman	2	4
Sülükcü Zevcesi	2	4
Karaçor Kerimesi Ali Ailesi	2	4
Kız Sesli Ömer	2	4
Pazarcıklı Ayşe Hanım	1	2
Celil Ağa'nın Ahmed	2	4
Tıkız İsmail Ailesi	1	2
Ümmet İbrahim Kerimesi	1	2
Karaçor Ailesi	1	2
Kara Sebile	1	2
Sayid Zevcesi	1	2
Ahmed Dede	2	4
Hüseyin Çavuş Kerimesi	3	6
Bekir Dayı Kerimesi	2	4
Makrilyeli Zeliha	3	6
İskeleci Hüseyin Ailesi	1	2
Harun Hamid	2	4
Şapkacının Hacı Mehmed Ağa	2	4

Kabasakal Oğlu Yaman Ailesi	2	4
Karabıçak Çelebi	1	2
Hamid Oğlu Ailesi	2	4
Kara Ali'nin Ailesi	3	6
Kalaycı Süleyman'ın Ailesi	1	2
Akça Oğlu İsmail Ailesi	3	6
Deli İbrahim Zevcesi	1	2
Sarı Hüseyin Ailesi	2	4
Mehmed Zevcesi Hayriyye	1	2
Zhdilerin Hacı Emin Ailesi	1	2
Kuşcu Mustafa Ailesi	2	4
alık Mehmed Usta	3	6
Deviricili Mehmed Ailesi	1	2
İbrahim Oğlu Mustafa	2	4
Kara Hasan	4	8
Hacı Halil Oğlu İbrahim Ailesi	4	8
Edirneli Hasan Ailesi	2	4
Selecı Osman Ailesi	2	4
Sığırtmaç Hasan	2	4
Mustafa Oğlu Mehmed Ali	5	10
Halil Ailesi	2	4
şekerci Mehmed Ali Ailesi	2	4
Yekûn	115	230

Kaynak: KA, 252/67, 252/67.1

Ek 4: 13 Mayıs 1921'de Yenişehir Kazası'nın Cedid Mahallesi'nde Yapılan Un Yardımının Listesi

İsimleri	Nüfus Adeti	Un (Kg)
Kopuk Mustafa Validesi	3	6
Hayriye Hanım	1	2
Berber Süleyman Ailesi	3	6
Nebahat Nine	1	2
Uzunların Edhem Zevcesi	1	2
Deli Mehmed	3	6
Kr Mehmed Ali Onbaşı	4	8
Sabık-ı Atı Memuru Süleyman Efendi	2	4
Amele Tevfik	3	6
Muhacir Mustafa Ailesi	4	8
Saatinin Hacı Emin Ailesi	3	6
Hacı Hanım	2	4
Hamit Ahmed	2	4
Muhacir Salih	4	8
Hekim Ali Zevcesi	1	2
Szeli Emin Ailesi	3	6
Boşnak Ali Dayı	2	4
Tekyz Mehmed Ailesi	1	2

Tiftik Ahmed Ailesi	2	4
Durmuş Ahmed Ailesi	3	6
Kır Ağa'nın Mehmed Ailesi	3	6
Hacı Molla Hüseyin	2	4
Selcanlının Abdullah Ailesi	4	8
Kalender Mehmed Ağa Ailesi	6	12
Testici'nin Huriye	3	6
Arnavud İlyas	5	10
İbiş'in Hüseyin Zevcesi	3	6
Karlıklı Süleyman Zevcesi	3	6
Derviş Ağaların Mehmed Ailesi	3	6
Çolak Mehmed Ağa	1	2
Kel Ahmed'in Ali	7	14
Samralının Molla Ahmed	6	12
Topal Çakır'ın Halil	7	14
Mecidiyeli Osman	7	14
Kara Dayı'nın Ali	3	6
Süleyman Oğlu Salih	3	6
Menteşeli Ahmed Oğlu Mehmed	4	8
Sarı Mustafa'nın Hasan	5	10
Yekûn	123	246

Kaynak: KA, 252/69, 252/69.1

Ek 5: 13 Mayıs 1921'de Yenişehir'in Süleymaniye Karyesi'nde Yapılan Un Yardımının Listesi

İsimleri	Nüfus Adeti	Un (Kg)
Kara Hasan	6	12
Köse Mehmed	5	10
Abbas Dayı	2	4
Hacı Ahmed	3	6
Köse Osman	2	4
Tomaç İbrahim	9	18
Ali Oğlu Adem	7	14
Topal Aziz	5	10
İsmail Oğlu Halil	3	6
Ahmed Oğlu Mustafa'nın Mehmed	4	8
Tarakçı İsmail	4	8
Çerkes Mehmed	2	4
Köstenceli Mehmed	6	12
Kurban Mehmed	7	14
Molla Oğlu Mustafa	3	6
Selim Oğlu Hüseyin	2	4
Molla Mehmed Oğlu Süleyman	5	10
Osman Oğlu Hüseyin	4	8
Yusuf Oğlu Mehmed	3	6
Koca Mustafa Oğlu Ahmed	5	10

Topal Ahmed	5	10
Hacı Ali	4	8
Kara Mustafa Oğlu Mehmed	4	8
Yekûn	100	200

Kaynak: KA, 252/70

Ek 6: 13 Mayıs 1921’de Yenişehir’in Afşar Karyesi’nde Yapılan Un Yardımının Listesi

İsimleri	Nüfus Adeti	Un (Kg)
Hamza Oğlu Receb Validesi	5	10
Hamza Oğlu Mustafa	2	4
Abdullah Oğlu Hüseyin	8	16
Yekûn	15	30

Kaynak: KA, 252/71

Ek 7: 13 Mayıs 1921’de Yenişehir’in Reşadiye Karyesi’nde Yapılan Un Yardımının Listesi

İsimleri	Nüfus Adeti	Un (Kg)
Gümüş Oğlu Mehmed Zevcesi Gülsüm	4	8
İbrahim Zevcesi Emine	4	8
Hüsrev Zevcesi Ayşe	4	8
Hüseyin Oğlu Mehmed	4	8
Kara Mehmed Oğlu Hasan	5	10
Molla Mehmed Efendi	4	8
Koca Nazım Oğlu Hüseyin	4	8
Mestan Ağa Zevcesi	4	8
Halil Ağa	4	8
Osman Oğlu Receb	8	16
Kız Oğlu Ali	5	10
Hana Oğlu Mustafa	4	8
Hüseyin Ustabaşı Oğlu Mustafa Zevcesi	4	8
Yekûn	58	116

Kaynak: KA, 252/71.1

Ek 8: 13 Mayıs 1921’de Yenişehir’in Hisariye Karyesi’nde Yapılan Yardımının Listesi

İsimleri	Nüfus Adeti	Un (Kg)
Ömer Oğlu İsa	5	10
Hoca Osman	4	8
Mehmed Oğlu Harun	5	10
Molla Ahmed	5	10
Koca Ömer’in Mehmed Zevcesi Habibe	4	8

Hasan Ağa'nın Yakub Zevcesi Ayşe	3	6
Oyahalı Şaban	4	8
Ceneveli Ayşe	1	2
Sığıtmaç Mehmed Baba	2	4
Ahi Hüseyin Ağa	4	8
Hacı Ahmed Ağa	8	16
Akif Oğlu Mehmed	3	6
Molla Süleyman Zevcesi	5	10
İlyas Zevcesi	3	6
Şaşılı Süleyman Zevcesi	2	4
Tarakçı İbrahim	3	6
Orhanlı Oğlu Mustafa	5	10
Kurt Mustafa	4	8
Selverli İbrahim Zevcesi	3	6
Köse Necib Oğlu Ahmed	5	10
Pire Halil Ağa	4	8
Uzunoğlu Hasan Ağa	5	10
Uzunoğlu İbrahim	6	12
Hacı Adem Oğlu Ömer	4	8
Yusuf Zevcesi Ayşe	3	6
İbrahim Onbaşı	4	8
Ahi Dağlı Mehmed	8	16
Ahi Dağlı Mehmed Biraderi Hasan	7	14
Hacı Hüseyin Ağa	6	12
Hasan Oğlu Hasan	2	4
Mahmud Ağa Oğlu Hasan	3	6
Hasan Zevcesi	3	6
Kız İlyas	4	8
Biraderi Ömer	4	8
Zekeriya Zevcesi	2	4
Berber Şaban	5	10
Turan Zevcesi Fatma	2	4
Kopuk Osman	4	8
Cafer	7	14
Edhem Hoca	8	16
Eski Arif	4	8
Kiraz Mehmed	4	8
Kiraz Molla İbrahim	6	12
Topal Hüseyin Halil Zevcesi	3	6
Softa Oğlu Süleyman	2	4
Ati Karyeli Ali Oğlu Hamid Kızı Şerife	8	16
Ati Karyeli Hüseyin Oğlu Aziz Validesi	2	4
Yekûn	198	396

Kaynak: KA, 252/70.3, 252/70.4

Ek 9: 13 Mayıs 1921'de Yenişehir'in Alaylı Karyesi'nde Yapılan Un ve Gaz Yağı Yardımının Listesi

İsmi	Nüfus Adeti	Un (Kg)	Gaz (Gr)
Kırca Oğlu İsmail	8	16	1,250
Hafız Mehmed Efendi	6	12	250
Kancık Ahmed	6	12	250
Çakır Hasan Oğlu Ahmed	9	18	250
Yekûn	29	58	1,250

Kaynak: KA, 252/69.4

Ek 10: 13 Mayıs 1921'de Yenişehir'in Toprakdere Karyesi'nde Yapılan Un ve Gaz Yağı Yardımının Listesi

İsmi	Nüfus Adeti	Un (Kg)	Gaz (Gr)
Hacıların Hasan	5	10	250
Mehmed Emin Oğlu Ali	4	8	250
Adem Oğlu Bekir Validesi	5	10	250
Hasan Çavuş	9	18	250
Sarı Hüseyin Oğlu Emin	3	6	250
Hızır Oğlu Hüseyin	5	10	250
Sefa Oğlu İsmail	8	16	250
Koca Mustafa Zevcesi	6	12	250
Hurşid Oğlu Mehmed	7	14	250
Muhacir İbrahim	5	10	250
Kara Osman Oğlu Osman	5	10	250
Durmuş Oğlu Mustafa	5	10	250
Biraderi İbrahim	4	8	250
Muhacir Mustafa	11	22	250
Ahmed Validesi Halime	3	6	250
Hamid Validesi Gülsüm	3	6	250
Salih Oğlu İzzet	4	8	250
Yekûn	92	184	4,250

Kaynak: KA, 252/69.5

Ek 11: 13 Mayıs 1921'de Yenişehir'in Babadiye Karyesi'nde Yapılan Un ve Gaz Yağı Yardımının Listesi

İsmi	Nüfus Adeti	Un (Kg)	Gaz (Gr)
Ahmed Zevcesi Ayşe	3	6	250
Arnavud Kazım Zevceleri	6	12	250
Korucu İbrahim	6	12	250
İbrahim Onbaşı Kerimesi Hayriyye	6	12	250
Muhacir Salih Zevcesi Şerife	8	16	250
Ali Osman Zevcesi Fatma	2	4	250

Muhacir Ahmed Ağa	7	14	250
Muhacir Halil Kerimesi Fatma	2	4	250
Osmancık Oğlu Mustafa	6	12	250
Emin Kerimesi Şefika	2	4	250
Yekûn	48	96	2,500

Kaynak: KA, 252/70.1

Ek 12: 13 Mayıs 1921'de Yenişehir'in Karabahadır Karyesi'nde Yapılan Un ve Gaz Yağı Yardımının Listesi

İsmi	Nüfus Adeti	Un (Kg)	Gaz (Gr)
Ali Oğlu Nuri Hoca	5	10	250
Mehmed Çavuş	5	10	250
Ali Oğlu Bekir	4	8	250
Çakır Hüseyin Zevcesi Fatma	4	8	250
Karaoğlan Oğlu Zevcesi Fatma	4	8	250
Mustafa Zevcesi Hayriyye	5	10	250
Mesdan Kâhya	6	12	250
Kula Hüseyin	4	8	250
Müftü Oğlu Mehmed	5	10	250
Çerkes Hüseyin	4	8	250
Tatar Oğlu Mustafa	4	8	250
Topal Mehmed	4	8	250
Muhacir Süleyman	3	6	250
Koca Mustafa	3	6	250
Hasan Pehlivan Dağlı Ahmed	4	8	250
Feyzi Oğlu Ali Osman	5	10	250
Kara Hasan Oğlu Hüseyin	5	10	250
Mustafaların Mustafa	4	5	250
Çerkes Mehmed	3	6	250
Muhacir Rifât	5	10	250
Ali Oğlu Sadık	5	10	250
Muhacir Hasan	4	8	250
Davulcu Oğlu Ali	8	16	250
Yekûn	103	206	5,750

Kaynak: KA, 252/70.2

Ek 13: 13 Mayıs 1921'de Yenişehir'in Akdere Karyesi'nde Yapılan Un ve Gaz Yağı Yardımının Listesi

İsmi	Nüfus Adeti	Un (Kg)	Gaz (Gr)
Kerim Hoca Oğlu İsmail	3	6	250
Ali Zevcesi Hayriyye	2	4	250
Kemancı Mustafa Oğlu Mehmed	4	8	250
Emin Validesi Tayyibe	1	2	250

Koca Mustafa	1	2	250
Yakub Oğlu Mehmed Zevcesi Azime	2	4	250
Hayreddin Zevcesi Seyide	3	6	250
Topçu Hasan	5	10	250
Muhacir Hasan Dayı	5	10	250
Hacı Oğlu Hakkı	2	4	250
Rifat Çavuş	4	8	250
Deli Mehmed Oğlu Mustafa	3	6	250
Halil Zevcesi Hadice	2	4	250
Arif Ağa	4	8	250
Koca Yusuf	5	10	250
Muhacir Şaban Dayı	1	2	250
Korucu Receb	3	6	250
Halil Çavuş'un Ömer	2	4	250
Koca Ahmed'in İbrahim	6	12	250
Hasan Çavuş	4	8	250
Lastikçi Ömer	1	2	250
Kıbtı Derviş	2	4	250
Muhacir Murad Oğlu Mehmed	3	6	250
Derviş Oğlu Ahmed	9	18	250
Yekûn	77	154	6.000

Kaynak: KA, 252/70.5

Ek 14: 13 Mayıs 1921'de Yenişehir'in Kara Karyesi'nde Yapılan Un ve Gaz Yağı Yardımının Listesi

İsmi	Nüfus Adeti	Un (Kg)	Gaz (Gr)
Atak Oğlu Mehmed	4	8	250
Köse Oğlu İsmail	4	8	250
Köse Oğlu Receb	4	8	250
Osman Oğlu Hasan	4	8	250
Muhacir Mehmed Çavuş	4	8	250
Tatar Hasan	4	8	250
Kara Mustafa'nın Ömer	4	8	250
Halil Çavuş	4	8	250
Bekir Oğlu Hüseyin	4	8	250
Aşık Ali	4	8	250
Cafer İsmail	4	8	250
İbrahim Oğlu Mehmed	5	10	250
Nizam Oğlu Osman	4	8	250
Ahmed Oğlu Ali	4	8	250
İbrahim Oğlu Hasan Çavuş	4	8	250
Mehmed Oğlu Rıza	3	6	250
Ali Oğlu Ahmed	2	4	250
Ali Mustafa Oğlu Ali	4	8	250
Hacı Edhem	4	8	250
Muhacir Derviş	3	6	250

Molla Hasan Ailesi	4	8	250
Molla Ahmed	4	8	250
Aynur Kerim Validesi	2	4	250
Muhacir Mecid Validesi	2	4	250
Koca Hüseyin	4	8	250
Receb Oğlu Halil İbrahim	3	6	250
Ahmed Oğlu Hüseyin	5	10	250
Yekûn	101	202	6,750

Kaynak: KA, 252/70.6

Ek 15: 13 Mayıs 1921’de Yenişehir’in Ebe Karyesi’nde Yapılan Un ve Gaz Yağı Yardımının Listesi

İsmi	Nüfus Adeti	Un (Kg)	Gaz (Gr)
Koca Mehmed	3	6	250
Hasan Paşa Oğlu İbrahim	6	12	250
Deli Oğlu İsmail	4	8	250
Hüseyin Bey	9	18	250
Laz Oğlu Hasan	3	6	250
Halil İbrahim Oğlu Bekir	4	8	250
Hacı Dağlı Ağa	4	8	250
Sarı Emin Oğlu Ali	4	8	250
Hacı Oğlu Eşref	3	6	250
Sofu Oğlu Eyüb	5	10	250
Çavdar Oğlu Halil	8	16	250
Kâhtalı Hüseyin	5	10	250
Muhacir Halil	4	8	250
Kara Ahmed Oğlu İbrahim	4	8	250
Hacı Ahmed Ağa	7	14	250
Korucu Ali	6	12	250
Muhacir Şaban	8	16	250
Hacı Hüseyin	9	18	250
Kara Derviş Oğlu Osman	3	6	250
Kara Derviş Oğlu Mustafa	3	6	250
Alaylı Oğlu İsmail	6	12	250
Alaylı Oğlu Ali	3	6	250
Deli Hasan’ın Ali	3	6	250
Alaylı Oğlu Halil	4	8	250
Alaylı Oğlu Mehmed	2	4	250
Çuhaz Oğlu Osman	4	8	250
Çuhaz Oğlu Emin	5	10	250
Deli Hasan Zevcesi	5	2	250
Sarı Mustafa’nın Mehmed	5	10	250
Sarı Osman Oğlu Ali	6	12	250
Hasan Hoca’nın Oğlu Molla Mustafa	5	10	250
Hasan Hoca’nın Oğlu Molla Osman	3	6	250
Hasan Hoca’nın Oğlu Molla Ahmed	2	4	250

Sarı Hüseyin Oğlu İbrahim	6	12	250
Ahmet Hacı Oğlu Ali Kerimesi	2	4	250
Molla Mehmed	9	18	250
Hacı Hasan	5	10	250
Zeybek Oğlu Mehmed	3	6	250
Selim Oğlu Mehmed	2	4	250
Şarabcı Oğlu İsmail	3	6	250
İsmail Onbaşı	7	14	250
Osman Oğlu Hüseyin	4	8	250
Ayvaz Oğlu Mehmed Emin	2	4	250
Ayvaz Oğlu İsmail Kerimesi	3	6	250
Kocagöz Oğlu Ahmed	3	6	250
Taksici Osman	3	6	250
Tatar Osman	3	6	250
Muhacir Mustafa	4	8	250
Kürt Oğlu İbrahim	2	4	250
Tombak Halil	3	6	250
Mehmed Ali	1	2	250
Yekûn	216	432	12.750

Kaynak: KA, 252/68

Ek 16: 13 Mayıs 1921'de Yenişehir'in Köprühisar Karyesi'nde Yapılan Un ve Gaz Yağı Yardımının Listesi

İsmi	Nüfus Adeti	Un (Kg)	Gaz (Gr)
Hasan Hüseyin Oğlu Ali	2	4	250
Hatib Mehmed	5	10	250
Derviş Oğlu Emin	5	10	250
Sarı İsmail	5	10	250
Hacı Osman Oğlu Osman	2	4	250
Seyid Ahmed	1	2	250
Deli Emin	2	4	250
Deli Emin Hemşiresi Şerife	4	8	250
İbrahim Ağa	4	8	250
Emin Oğlu Ömer	2	4	250
Emin Oğlu Mustafa	4	8	250
Muhacir Hasan	5	10	250
Boşnak Hüseyin	5	10	250
Kadir Oğlu İsmail	8	16	250
Süleyman Onbaşı Zevcesi Fethiye	2	4	250
Hafız İbrahim	4	8	250
Molla Mustafa Oğlu Hasan	2	4	250
İncirli Hacı İbrahim	5	10	250
Demirci Hüseyin	8	16	250
Ahmed Çavuş	5	10	250
İmam Oğlu Osman	4	8	250
Muhacir Hasan	3	6	250

Hacı Süleyman	7	14	250
Fahreddin	4	8	250
Koca Tahir	4	8	250
Sazcı Hacı İbrahim	6	12	250
Koca Ali	5	10	250
Arab İbrahim	6	12	250
Yekûn	119	238	7.000

Kaynak: KA, 252/68.2

Ek 17: 13 Mayıs 1921’de Yenişehir’in Mecidiye Karyesi’nde Yapılan Un ve Gaz Yağı Yardımının Listesi

İsmi	Nüfus Adeti	Un (Kg)	Gaz (Gr)
Ali Oğlu Raşid	5	10	250
Mahmud Oğlu Şakir	5	10	250
İbrahim Oğlu Abdullah	5	10	250
Ahmed Oğlu Ali	4	8	250
Hatib Ahmed Efendi	5	10	250
Nizam Oğlu Mustafa	5	10	250
Hacı Mustafa Oğlu Kasım	4	8	250
İmam Oğlu Ahmed	5	10	250
Nizam Oğlu Ahmed	3	6	250
İbrahim Oğlu Yaşar Zevcesi Ayşe	3	6	250
Aziz Oğlu Mehmed	4	8	250
Pehlivan Oğlu Selim	9	18	250
Arab Mehmed Ailesi Asiye	1	2	250
Ali Oğlu Hüseyin	4	8	250
Kara Ali	10	20	250
Hasan Oğlu Mustafa	4	8	250
Hasan Oğlu Mehmed	3	6	250
Zeynullah Oğlu Mehmed	2	4	250
Ali Osman Oğlu Mehmed	9	18	250
Hasan Oğlu Osman	5	10	250
Hüseyin Oğlu Receb	3	6	250
Nizam Oğlu Amir	5	10	250
Berber Ahmed’in Mehmed	5	10	250
Çakır Mustafa	4	8	250
Mustafa Oğlu Mahmud	4	8	250
Abdil Mustafa	3	6	250
Berber Abdullah	2	4	250
Hacı Mustafa Oğlu Mehmed	2	4	250
Kara Ahmed Oğlu Yusuf	4	8	250
Kara Ahmed Oğlu Muharrem Zevcesi Fatma	3	6	250
Molla Mehmed	5	10	250
İbrahim Oğlu Hüseyin	8	16	250
Kazım Oğlu Rakıp Validesi Raife	4	8	250
Salih Oğlu Mustafa Validesi	5	10	250

Yekûn	152	304	8.500

Kaynak: KA, 252/ 68.3, 252/68.4

Ek 18: 15 Mayıs 1921’de Yenişehir’in Hamidiye Mahallesi’nde Yapılan Un Yardımının Listesi

İsimleri	Nüfus Adeti	Un (Kg)
Lokman Ağa	3	6
Mustafa Zevcesi Fatma	2	4
Hacı Ahmet Zevcesi Fatma	1	2
Bayram Zevcesi Ayşe	2	4
Kerim Ağa	3	6
Mustafa Zevcesi Fatma	1	2
Ömer Zevcesi Zeliha	1	2
Beykarlı Çolak Mustafa	1	2
Filorine Muhacirlerinden Abdülaziz	4	8
Arabacı İlyas Ailesi	3	6
Salih validesi	1	2
Yekûn	22	44

Kaynak: KA, 252/67.2

Ek 19: 15 Mayıs 1921’de Yenişehir’in Sevk Mahallesi’nde Yapılan Un Yardımının Listesi

İsimleri	Nüfus Adeti	Un (Kg)
Veli Baba’ının Mehmedzâde Ailesi	5	10
Ayaslı Mustafa Efendi	1	2
Muhacir Osmanzâde	5	10
Arab Halime	5	10
Ekmekçi Damadı Ahmed	4	8
Niyazi Haremi	2	4
Mihalıçlı Mustafa Osman	2	4
Boşnak Halid Ağa	2	4
Medresede Muhacir Zülfü	2	4
Yekûn	28	56

Kaynak: KA, 252/69.3

Ek 20: 15 Mayıs 1921’de Yenişehir’in Nasuh Bey Mahallesi’nde Yapılan Un Yardımının Listesi

İsimleri	Nüfus Adeti	Un (Kg)
Selvili Hüseyin Dayı Ailesi	2	4
Kuzu Hasan Ailesi	2	4
Kiremitcinin Ailesi	1	2

Destici Halil Validesi	1	2
Koca Arab'ın Kerimesi Fatma	4	8
Kürelili İsmail Ailesi	3	6
Yekûn	13	26

Kaynak: KA, 252/66

Ek 21: 15 Mayıs 1921'de Yenişehir'in Cami-i Kebir Mahallesi'nde Yapılan Un Yardımının Listesi

İsimleri	Nüfus Adeti	Un (Kg)
Şeyh Mustafa Efendi Ailesi	1	2
Demirci Koca Hüseyin Ailesi	2	4
Demirci İbrahim Çavuş Ailesi	4	1
Ahlâtlı Halil Zevcesi	2	4
Hacı Abdilerin Hacı Ahmed	7	14
Cam-i Kebir Müezzini Mehmed Lütfü	4	8
Çavuş Oğlu Ahmed'in Zevcesi	7	14
İstanbul Hoca	4	8
Halil Oğlu Osman Ailesi	3	6
Aşiret Oğlu Osman Ailesi	1	2
Aşiret Oğlu Ali Ailesi	1	2
Bölük Emine Mehmed Efendi Ailesi	2	4
Bursalı Ahmed Usta	4	8
Bıçakçı Koca Süleyman Ailesi	3	6
Bursalı Hacı Mustafa Ailesi	3	6
Çayırbağlı Hacı Ali Ailesi	4	8
İzmitli Yetimler	2	4
Muradın İbrahim Ailesi	5	10
İlyasbeyli Molla Mecid	5	10
Tüfekçi Hakkı Hanesinde Muhacir Ayşe	3	6
Yazıcıların Hüseyin	4	8
Elyaslı Hasan	4	8
Muhacir Ahmed Efendi	2	4
Refet Efendi Ailesi	2	4
Şeyh Mahmud Dede	2	4
Arab Oğlu Mehmed	4	8
Çolak Arif	3	6
Bursalı Ahmed Dayı	3	6
Kara Çocuk Hanesinde Muhacir	3	6
Kınacık Hüseyin	2	4
Havadisin Rıza Ailesi	4	8
Süleyman Bekir'in Mehmed Ailesi	3	6
Naci Validesi	2	4
Bozali Ailesi Naile	4	8
İlyaslı Hasan Hemşiresi	2	4
Bekar Oğlu Ahmed Ailesi	4	8
Bıçakçı İsmail Kerimesi	1	2

Pazarköylü Ali Efendi	2	4
Çavkar Kızı	2	4
Bıçaksızların Koca Hüseyin Ailesi	2	4
Pastacının Kara Mustafa Ailesi	3	6
Dellâl Seyid Ahmed	4	8
Arnavud Receb	5	10
Kamacının Ali Osman	4	8
Kasab Deli Mehmed Kerimesi Adıye	1	2
Karabilirin Ali Zevcesi	2	4
Kara Ömerceli Damadı Mehmed Çavuş Ailesi	3	6
Bozali Oğlu Mehmed Validesi	2	4
Tekaüdlarin Mustafa Validesi	4	8
Hasan Oğlu Ahmed Validesi	1	2
Döndü'nün Koca Ayşe	3	6
Hüseyin Kerimesi	2	4
Hacı Hasan Kerimesi Emine	2	4
Deli Hasan Ailesi	2	4
Hoca Ali Ağa Ailesi	2	4
Çömlekçi Şakir Ailesi	2	4
Hürmüz Hoca	2	4
Kuyucu Emirlü Usta Ailesi	1	2
Kabakçı Hanesinde Muhacir	3	6
Hasırcı Halil Ağa	5	10
Menteşeliler	6	12
Arab Oğlu Süleyman Pideli Davud	2	4
Hasan Zevcesi	4	8
Hacı Hafız Hanım	1	2
Yekûn	188	376

Kaynak: KA, 252/67.5

Ek 22: 15 Mayıs 1921'de Yenişehir'in Cihadiye Karyesi'nde Yapılan Un Yardımının Listesi

İsimleri	Nüfus Adeti	Un (Kg)
Ahmed Oğlu Hamid Zevcesi	6	12
Mehmed Pehlivan'ın Ayşe	6	12
Salih Zevcesi Fatma	3	6
Kerim Oğlu Süleyman	1	2
Yekûn	16	32

Kaynak: KA, 252/71.2

Ek 23: 15 Mayıs 1921’de Yenişehir’in Kısıriyye Karyesi’nde Yapılan Un Yardımının Listesi

İsimleri	Nüfus Adeti	Un (Kg)
Sebze Otcu İdris Kerimesi	2	4
Eyüb Çavuş Zevcesi	5	10
Karademirköylü Süleyman Ailesi	2	4
Peynirci Asım Zevcesi	3	6
Penbe Teyze	3	6
Doğramacı Mustafa Zevcesi	1	2
Babuşcu Mehmed Ailesi	2	4
Boşnak Nene	1	2
Mülazım-ı Cemaledin Zevcesi	2	4
Siroz Muhacirlerinin Dolu Halil	3	6
Ellibaş Ahmed Dede	5	10
Şefika Nine	1	2
Eskici Yusuf Zevcesi	3	6
Osman Dayı Zevcesi	1	2
Kıbtî Kara Hüseyin Zevcesi	2	4
Kıbtî Mehmed Zevcesi	4	8
Sarı Ahmed’in Validesi	1	2
Hacı Selman Validesi	1	2
Bursalı Zehra Hanım	4	8
Kürelili İbrahim’in Kerimesi Şerife	1	2
Yalabık Mehmed Zevcesi	3	6
İhsan Çavuş	1	2
Kara Oğlan Zevcesi	2	4
Leblebici Hüseyin Zevcesi	3	6
Hacıların Ayşe	3	6
Yanbolulu Rifat’ın Validesi	3	6
Sutaf Tahirzade	1	2
Şükrü Zevcesi	2	4
Hoca Nine	1	2
Dutluca’dan Emine	1	5
Dutluca’dan Cevriye	1	5
Dutluca’dan Fitnat	1	5
Dutluca’dan Şerife	1	5
Dutluca’dan Rahime	1	5
Dutluca’dan Ayşe	2	10
Yekûn	73	167

Kaynak: KA, 252/71.3

Ek-24: 15 Mayıs 1921’de Yenişehir’de Perakende Yapılan Gaz Yağı Yardımının Listesi

İsimler	Gaz Yağı (Gr)
Halil Onbaşı	250
Kürt Mehmed	250
Kara İbrahim Oğlu Mustafa	250
Kılsızlar Abdullah Oğlu Ahmed	250
Arabacı Kürt Ali	250
Yanbolulu Ali	250
Beytullah	250
Ragıb Zevcesi Emine	250
Süleyman Oğlu Salih	250
Mustafa Oğlu Mehmed Ali	250
Çolak Arif	250
İbrahim Oğlu Ali	250
Yekûn	3.000

Kaynak: KA, 252/68.6

Ek 25: Pazarcık’tan Gelen Nakliye Bordrosuna Göre 1.777 Adet Ağacın Naklini Gerçekleştiren Pazarcıklı Kişilerin İsimleri, Taşadıkları Ağaç Sayısı ve Aldıkları Ücretler

İsimleri	Ağaç Adeti	Kuruş
Yağcı Oğlu Hacı Halil	28	350
Yağcı Oğlu Mehmed Ali	15	300
Demirci Hasan Usta’nın Bekir Çavuş	17	500
Seyhan’ın Hüseyin	30	400
Hasan Mehmed	18	250
Şakir Çavuş	21	500
Şaban Çavuş	30	400
Kadir Kerim	22	350
Deli Mustafa	35	500
Şerif Receb	22	350
İslam Bilal Mehmed	22	350
Bilal Hüseyin	22	300
Yalama İbrahim	22	300
Hacı İbrahim İsmail	30	350
Cafer İbrahim	30	350
Mehmed Hoca’nın Adem	22	300
Kara Yunus	25	300
Salim Hoca’nın Ahmed	30	350
Kaladalı Hacı Ömer	30	350
İşçi Adil	18	300
Mehmed Hüseyin	22	300
Urfalı Ferhad	9	250
Kalyoncu Oğlu Abdullah	15	300
Yakub Yusuf	22	300

Ömer Ebuzer	30	350
Manav Ahmed	30	350
Kara Memiş Hasan	23	300
Mustafa Mehmed	17	250
Zekeriya Ahmed	23	300
Ahmed Ali Osman	25	300
Hüseyin İbrahim	30	350
Ali Osman Kerim	24	300
İsmail Yusuf	25	300
Rasim Hüseyin	25	300
Hasan Veli	24	300
Sarı Güllü Mehmed	22	300
Pirinççi Hasan Çavuş	25	300
Bedel Osman	16	450
Osman Mustafa	20	450
Sarı Mustafa	12	350
Hacı Mustafa Kâmil	22	300
Softalı Oğlu Ali	22	300
Softalı Oğlu Hasan Basri	24	300
Çerkes Ferhad	25	300
Hacı Ali Hasan	17	450
Çakal Mehmed Ali	24	300
Hacı Musa Emin	17	450
Hacı Kâmil	10	500
Çakırca Hüseyin	15	350
Hatib Hüseyin	25	300
Ali Mustafa	20	500
Hacı Ali Hasan	6	300
Boşnak Oğlu Hacı Mehmed	14	300
Kırda Oğlu İbrahim	8	400
Yekûn	1.177	18.600

Kaynak: KA,1312/12.140

Ek 26: 21 Haziran 1923'te Muavenet-i İçtimaiye'den Alınan 47 Adet Ağacın Metre Tülü, Genişliği ve Kalınlık Ölçülerini Gösteren Cetvel

Metre Tülü	Arzı (Genişlik)	Semeni (Kalınlık)
6,8	10	10
6	15	17
6,6	20	15
8,10	20	20
6,30	18	14
5,90	18	15
6,60	18	16
8,15	25	20
7,00	26	20

5,50	20	15
8,00	15	15
5,5	20	20
9,10	20	18
8,00	17	18
6,10	20	20
9,25	22	20
8,20	20	20
5,70	16	15
8,30	22	22
9,70	17	15
6,70	20	15
7,55	20	20
6,00	17	15
9,00	24	25
8,10	20	18
9,00	20	18
8,30	25	21
5,00	18	16
7,35	20	16
5,30	20	22
7,10	20	22
8,10	16	22
4,50	15	18
6,30	13	14
7,90	18	15
7,10	20	19
7,00	20	20
7,00	20	15
5,30	20	20
6,30	15	18
7,15	15	13
6,85	15	15
4,40	10	10
5,85	13	13
6,15	18	18
6,00	14	14
5,85	19	19

Kaynak: KA, 1312/12.80